

Technická univerzita v Liberci

FAKULTA PŘÍRODOVĚDNĚ-HUMANITNÍ A PEDAGOGICKÁ

Katedra: Filozofie
Studijní program: Učitelství pro základní školy
Studijní obor: Učitelství pro 2. stupeň základní školy,
německý jazyk – občanská výchova

HOLOKAUST ŽIDŮ A ROMŮ – JAK VYUČOVAT O HOLOKAUSTU NA 2. STUPNI ZÁKLADNÍ ŠKOLY

HOLOCAUST OF JEWS AND ROMANIES – HOW TO TEACH ABOUT THE
HOLOCAUST IN THE SECOND STAGE OF THE PRIMARY SCHOOL

Diplomová práce: 2011 - FP - KFL - 241

Autor:
Michaela Jurášková

Podpis:

Vedoucí práce: Mgr. Jitka Masopustová

Konzultant:

Počet

stran	grafů	obrázků	tabulek	pramenů	příloh
107	0	6	0	32	11

V Liberci dne:

Čestné prohlášení

Název práce: Holokaust Židů a Romů - jak vyučovat o holokaustu na 2. stupni základní školy

Jméno a příjmení

autora: Michaela Jurášková

Osobní číslo: P06100269

Byl/a jsem seznámen/a s tím, že na mou diplomovou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon), ve znění pozdějších předpisů, zejména § 60 – školní dílo.

Prohlašuji, že má diplomová práce je ve smyslu autorského zákona výhradně mým autorským dílem.

Beru na vědomí, že Technická univerzita v Liberci (TUL) nezasahuje do mých autorských práv užitím mé diplomové práce pro vnitřní potřebu TUL.

Užiji-li diplomovou práci nebo poskytnu-li licenci k jejímu využití, jsem si vědom povinnosti informovat o této skutečnosti TUL; v tomto případě má TUL právo ode mne požadovat úhradu nákladů, které vynaložila na vytvoření díla, až do jejich skutečné výše.

Diplomovou práci jsem vypracoval/a samostatně s použitím uvedené literatury a na základě konzultací s vedoucím diplomové práce a konzultantem.

Prohlašuji, že jsem do informačního systému STAG vložil/a elektronickou verzi mé diplomové práce, která je identická s tištěnou verzí předkládanou k obhajobě a uvedl/a jsem všechny systémem požadované informace pravdivě.

V Liberci dne: 8. 12. 2011

.....

Poděkování

Touto cestou bych ráda poděkovala vedoucím mé diplomové práce Mgr. Marii Holé a Mgr. Jitce Masopustové za jejich odborné vedení, podnětné rady, věcné poznámky, připomínky a náměty k tvorbě práce.

Můj dík náleží také vedení, kolektivu učitelů a žákům deváté třídy ZŠ a MŠ Hazlov za umožnění realizace mnou navrženého modelového semináře, který je součástí diplomové práce.

V neposlední řadě děkuji také všem rodinným i zvířecím příslušníkům a přátelům, kteří mi během psaní poskytovali morální podporu a pečovali o mou duševní rovnováhu.

Anotace

Diplomová práce nastiňuje historicko-společenskou perspektivu holokaustu, přičemž zvažuje kulturně-historický kontext pronásledování Židů a Romů a zabývá se i holokaustem českých Židů a českých Romů. Téma holokaust je začleněno do Rámcového vzdělávacího programu pro základní vzdělávání s důrazem na průřezové téma Multikulturní výchova. Vymezeny jsou základní multikulturní pojmy související s tématem holokaust. Na závěr je předložen návrh modelového semináře o holokaustu pro žáky 2. stupně ZŠ.

Klíčová slova:

holokaust, Žid, Rom, nacismus, rasismus, antisemitismus, diskriminace, Multikulturní výchova, Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání

Annotation

Die Diplomarbeit schildert eine historisch-gesellschaftliche Perspektive des Holocaust, wobei sie den kulturell-historischen Kontext abwägt und sie beschäftigt sich auch mit dem Holocaust von tschechischen Juden und von tschechischen Roma. Das Thema Holocaust ist ins Rahmenbildungsprogramm für die Grundbildung mit dem Akzent auf das Querschnittsthema Multikulturelle Erziehung eingegliedert. Es sind die multikulturelle Grundbegriffe, die mit dem Thema Holocaust zusammenhängen, definiert. Zum Schluss ist ein Vorschlag des Modellseminars über den Holocaust für Schüler in der Sekundarstufe I der Grundbildung vorgelegt.

Schlüsselwörter:

Holocaust, Jude, Rom, Nationalsozialismus, Rassismus, Antisemitismus, Diskrimination, Multikulturelle Erziehung, Rahmenbildungsprogramm für die Grundbildung

Abstract

The diploma thesis sketches a historical-social perspective of the holocaust, contemplates a cultural-historical context of the persecution of Jews and Romanies and deals with the holocaust of Czech Jews and Czech Romanies. The topic holocaust is integrated to the Framework education programme for general education with the accent on cross-curricular subject Multicultural education. They are defined basic multicultural terms related to the topic holocaust. Lastly is presented a model seminar of the holocaust proposal for pupils in the secondary school.

Key words:

holocaust, Jew, Rom, national socialism, racism, antisemitism, discrimination, Multicultural education, framework education programme for general education

Obsah

Úvod.....	8
1 Co byl holokaust?	10
1.1 Vymezení pojmů	10
1.2 Předpoklady a historicko-společenská perspektiva	13
2 Kulturně – historický kontext pronásledování Židů a Romů.....	28
2.1 Kdo je to Žid a odkud pochází?	28
2.2 Pronásledování a diskriminace Židů	31
2.3 Původ Romů	36
2.4 Pronásledování a diskriminace Romů	37
3 Holokaust českých Židů.....	43
4 Holokaust českých Romů.....	48
5 Popírání holokaustu	53
6 Holokaust a dnešek.....	56
6.1 Téma holokaust v českých školách dříve a dnes.....	56
6.2 Holokaust jako varování.....	58
6.3 Holokaust jako téma Multikulturní výchovy	61
6.4 Modelový seminář o holokaustu	66
6.4.1 Reflexe modelového semináře o holokaustu.....	73
Závěr.....	84
Seznam použitých zdrojů	86
Seznam příloh	89

Úvod

Informovanost veřejnosti o holokaustu není úplně ideální. Zatímco holokaust Židů je v povědomí veřejnosti poměrně usazen, holokaust Romů zatím zůstává téměř neznámým pojmem. Z tohoto důvodu ve své diplomové práci uvádím ve známost i tento opomíjený holokaust Romů.

Já osobně jsem se s tématem holokaust seznámila blíže až v předposledním ročníku gymnázia, když jsem pracovala jako průvodkyně výstavou Anna Franková – odkaz pro současnost. Mým úkolem bylo na základě informačních panelů a úryvků z Annina deníku informovat návštěvníky výstavy o dějinách nacismu a holokaustu z perspektivy pubertální židovské dívky a poukázat na následky nacistického režimu pro celou rodinu Frankovu a v neposlední řadě návštěvníky vyprovokovat k zamyšlení nad hodnotou pojmů tolerance, lidská práva, rovnocennost a demokracie.

Průvodcovství touto výstavou mě víceméně nasměrovalo k výběru tématu diplomové práce a vlastně i k samotnému studiu učitelství. Během praxe v rámci studia jsem se přesvědčila, že příprava pro žáky zajímavé hodiny bývá mnohdy tvrdý oříšek. Proto jsem se rozhodla alespoň částečně pomoci svým kolegům a usnadnit jim přípravu na vyučování o holokaustu. Na základě odborné literatury se v diplomové práci pokouším nastínit historicko-společenskou perspektivu holokaustu, zvážit kulturně-historický kontext pronásledování Židů a Romů, seznámit čtenáře blíže s holokaustem českých Židů a Romů, začlenit téma holokaust do současného Rámcového vzdělávacího programu a pro inspiraci navrhnout i modelový seminář o holokaustu pro žáky 2. stupně ZŠ.

O holokaustu by se mělo mluvit i vyučovat, aby mohl sloužit jako varování před režimy a ideologiemi, které nezaručují lidská práva a svobody a nerespektují rovnost všech lidí.

Existuje jistá paralela mezi aktivitami současné krajní pravice a nacistů v době holokaustu. Spojují je různé intolerantní postoje, zejména xenofobní, rasistické a antisemitské.

Dnešní společnost má mnohdy tendenci nazírat na to, co je jiné, cizí, spíše jako na obávané, než na kulturu obohacující. A tento náhled poté vede ke vzniku intolerantních postojů k těm, kteří jsou „jiní“. Této situace si je vědomo i školství a proto do Rámcového vzdělávacího programu zavedlo průřezové téma Multikulturní výchova, na základě které mají být u žáků pěstovány hodnoty a postoje vedoucí k toleranci. Z tohoto důvodu jsem do diplomové práce začlenila také kapitolu Holokaust jako téma Multikulturní výchovy, ve které se zabývám obsahem a charakteristikou tohoto průřezového tématu.

1 Co byl holokaust?

1.1 Vymezení pojmů

Holokaust

Existují různé interpretace ohledně vymezení pojmu holokaust. Rozdíly v jednotlivých interpretacích holokaustu se týkají nejen původu a významu pojmu, ale i skupin obětí.

V německé verzi Encyklopedie holokaustu je holokaust definován jako „pronásledování a zavraždění evropských Židů.“¹ Ve stejném smyslu lze pojmem holokaust označit i pronásledování a zavraždění evropských Romů.²

Od čtyřicátých let 20. století se začal k označení „pronásledování a zavraždění evropských Židů pod nacionálním socialismem“³ užívat hebrejský výraz shoa,⁴ který se obvykle překládá jako katastrofa.

V ostatních jazycích se mnohem později, od konce padesátých let, začal prosazovat pojem holokaust převzatý z angličtiny. Ve většině evropských zemí se rozšířil teprve po odvysílání amerického televizního filmu „Holocaust“ v lednu 1979.

Slovo holokaust pochází z bible, ale z anglického znění. Je to řecký překlad z „ola kalil“, což znamená „co celé stoupá v dýmu“. Vystihuje tedy něco, co je celé spálené ohněm.⁵

Pro pronásledování a zavraždění Romů v době nacionálního socialismu existuje i romský výraz „porraimos“, který se překládá jako pohlčení.⁶

Jehuda Bauer popisuje holokaust jako nejextrémnější, dosud známou formu genocidy. Genocidu pak charakterizuje jako předem naplánovaný pokus zničit národní, etnickou, náboženskou nebo rasovou skupinu pomocí různých opatření

¹ GUTMAN, I., et al., Vorwort zur deutschen Ausgabe, 1998, s. 19.

² VEBER, V., et al., 1997, s. 80.

³ GUTMAN, I., et al., Vorwort zur deutschen Ausgabe, 1998, s. 17 – 18.

⁴ čti šoa

⁵ GUTMAN, I., et al., Vorwort zur deutschen Ausgabe, 1998, s. 17 – 18.

⁶ HORVÁTHOVÁ, J., 2003, s. 7.

a akcí, doprovázených masovým vyvražďováním členů cílové skupiny. Termín genocida tedy Bauer navrhuje užívat pouze pro částečné vyvražďování, termín holokaust pak pro radikalizovanou genocidu, tedy naprosté vyhlazení.⁷

Termín holokaust by se měl dle Bauera používat pouze v souvislosti s vyvražďováním Židů. Židé měli být zlikvidováni naprosto všichni. Nacisté chtěli vládnout celé Evropě a nakonec světu na základě principu „rasy“. V hierarchii ras obsazovali Židé tu nejspodnější příčku. Řešení „židovské otázky“ představovalo pro nacisty prvořadý celosvětový problém. Pronásledování Židů bylo založeno na čistě abstraktní ideologii spjatou s biologickým rasismem. Nacisté byli přesvědčeni, že Židé ovládají přední nepřítel říše a to SSSR, Francii, USA a Velkou Británii. Důkazem pro ně byla skutečnost, že se tyto státy postavily proti Říši.⁸ Jedinečnost holokaustu dle Bauera spočívá především v iracionální motivaci vrahů, v opírání se o mýty a nepragmatické abstraktní ideologie. Bezprecedentní je také univerzální, celosvětový charakter holokaustu. Ostatní genocidy byly geograficky omezeny, holokaust nikoli. Od ostatních genocid holokaust vyděluje i jeho plánovaná absolutnost. Naprosto všichni Židé byli odsouzeni za to, že se narodili.

Z výše zmíněného plyne, že dle Bauera je nesprávné nazývat vyvražďování Romů za druhé světové války holokaustem. Svě mínění zdůvodňuje tím, že mimo území říše nacisté rozlišovali mezi kočovnými a usedlými Romy. Ti kočovní měli být vyvražděni, o usedlé se ale většinou nezajímali. Romové měli tedy šanci přežít, kdežto Židé byli k smrti předurčeni již při narození.⁹

Nacistická politika vůči Romům však byla inspirována taktéž biologicko-rasistickou ideologií. Nacisté při sestavování transportů do táborů nucené koncentrace většinou nedbali na rozlišování mezi kočovnými a usazenými a asimilovanými Romy. Ne tedy způsob života, ale příslušnost k romskému etniku s údajně dědičnými sklony k patologickým jevům se stala důvodem likvidace.¹⁰ V některých zemích byli navíc za druhé světové války Romové zdecimováni téměř

⁷ BAUER, J., 2009, s. 27 - 29.

⁸ Tamtéž, s. 29, 38, 43 - 44, 60 - 62.

⁹ Tamtéž, s. 60 - 62, 72.

¹⁰ STANKIEWICZ, S., in: HORVÁTHOVÁ, J., 2003, s. 56.

úplně. To se týká např. Romů z českých zemí, kteří byli jako celek zlikvidováni.¹¹ Termín holokaust je tedy v této práci užíván v souvislosti s pronásledováním a zavražděním evropských Židů i Romů za nacionálního socialismu.

Holokaust je fenoménem realizovaným na projevech antisemitismu, rasismu a jiných intolerantních postojů. Jelikož lze rasismus těžko vymezit bez znalosti pojmu rasa a protože rasismus vychází z xenofobie a tvoří ideologický základ pro agresivní chování a diskriminaci, je třeba vymezit ještě těchto několik základních pojmů.

Xenofobie

Xenofobie je postoj, který vyjadřuje pocit strachu z něčeho cizího, jiného. Tvoří jádro různých nenávistných ideologií jako rasismus, nacionalismus apod. Je základnou problému a napětí mezi minoritami a většinovou společností. Vzrůstá při společenské, ekonomické nebo politické krizi, v nesrozumitelných situacích či v období velkých změn.¹²

Antisemitismus

Antisemitismus je chápán jako nepřátelský postoj a nenávist vůči Židům. Zahrnuje i veškeré činy vyplývající z tohoto přesvědčení. Teze antisemitismu stejně jako trvalost a intenzita se vztahují v první řadě na motivy judaismu a významnou roli Židů v hospodářství i v jiných oblastech. Židé jsou odedávna asociováni s mnoha stereotypy, předsudky a pomluvami.¹³

Rasismus

„Rasismus je souhrnné označení pro takové jednání, které překračuje pouhé vnímání rasových odlišností a přetváří se na nepřátelské aktivity vůči příslušníkům jiné rasy, jež se projevují v diskriminaci, v agresivním chování (verbálním nebo fyzickém).“¹⁴

¹¹ HORVÁTHOVÁ, J., 2002, s. 48.

¹² ŠÍŠKOVÁ, T., et al, 2008, s. 12 - 13.

¹³ GUTMAN, I., et al, 1998, s. 51.

¹⁴ PRŮCHA, J., 2007, s. 64.

Rasa

Pojem rasa je značně problematický. Genetické výzkumy posledních desetiletí prokázaly jednotný původ lidstva a tudíž nevhodnost jakéhokoli rasového rozdělení.¹⁵ Pojem rasa je ale v biologicko-antropologickém pojetí jakožto vědecký výraz zcela neutrální. Každý patří k určité rase. Lidská rasa nebo také plemeno či typ je pak jakási varieta lidského druhu. Rasy jsou velké skupiny lidí s podobnými anatomickými znaky (barva kůže, očí, tvar lebky aj.), které se vytvořily vlivem přírodního prostředí, vznikly původně na určitých geografických územích a jsou dědičné. Rozlišuje se europoidní, negroidní a mongoloidní rasa.¹⁶

Rasová diskriminace

Uplatňují-li se rasistické postoje v různých společenských oblastech života, např. ve sféře vzdělávání, na trhu práce, v politické sféře apod., dochází k rasové diskriminaci. Tím se rozumí jakékoli rozlišování, vylučování, omezování či znevýhodňování založené na rase, barvě pleti, národnostním či etnickém původu, které znemožňuje nebo omezuje uznání nebo uskutečňování lidských práv a základních svobod na základě rovnosti v kterékoli sféře veřejného života.¹⁷

1.2 Předpoklady a historicko-společenská perspektiva

Předpoklady holokaustu

Svět dvacátého století neposkytoval příznivé podmínky pro toleranci. Vyznačoval se nacionalistickou arogancí vycházející z koloniální expanze. Křesťanská Evropa si podmanila přes polovinu světa. Běloši měli pocit, že jsou pány světa. Svět dvacátého století byl sociálně a politicky nestabilní a protknutý podivnou iracionalitou, odrážející se v psychoanalýze a objevu podvědomí, futurismu, dadaismu a surrealismu. Technické vymoženosti, stejně jako předtucha blížících se válek, otřásly tradičními způsoby života. Rasistické, antisemitské a jiné

¹⁵ DEMJANČUK, N. a L. DROTÁROVÁ, 2005, s. 57.

¹⁶ PRŮCHA, J., 2007, s. 62.

¹⁷ BRANDER, P., 2006, s. 331.

intolerantní projevy se staly v Německu stejně jako ve zbytku Evropy běžnou praxí.¹⁸

Hospodářská krize v roce 1929 zasáhla téměř celý svět. Německo zasáhla obzvlášť silně. Největším problémem se stal růst nezaměstnanosti, který dosáhl hranice šesti milionů. Mzdy ostatních zaměstnanců se snižovaly. Hospodářská krize vyhrotila vztahy i na politické scéně Německa. Připravila půdu nacionálnímu socialismu. NSDAP, Nacionálně socialistická německá strana dělnická, která do svého volebního programu zahrнула mj. hájení národních a sociálních zájmů německých pracujících, získala v listopadu 1932 přes 37 procent hlasů.¹⁹

Nacistická ideologie

Základem ideologie nacionálního socialismu, zkráceně nacismu, byla představa o nadřazenosti německé árijské rasy nad ostatními rasami, příp. národy pro její kreativitu, odvahu a charakter. Ostatní rasy byly považovány za méněcenné.²⁰ Nacisté tedy našli inspiraci v moderním biologickém rasismu, zvláště pak v Gobineauově Eseji o nerovnosti lidských ras, ve které je z panské bílé populace vyzdvihována tvůrčí severní plavovlasá modrooká rasa a především její germánský kmen.²¹ Nacistům se zalíbily také myšlenky sociálního darwinismu, které si ale přizpůsobili k obrazu svému a aplikovali je na národy. Prosazovali tezi, že mezi národy, příp. rasami dochází k neustálému boji na život a na smrt a v tomto boji musí zákonitě zvítězit německá rasa.²² Hitler, věřící v nadřazenost árijského Němce, chtěl pro tento panský tvůrčí národ zajistit dosud nedostačující životní prostor. Ten hodlal vybojovat na východě. Snil o velkogermánské říši od Atlantiku po Ural. Podlidé, tedy Židé, Romové, Slované a jiní měli být z tohoto území vyhnáni, aby zde nadřazená rasa mohla plně rozvinout své tvůrčí vlastnosti a formovat nadějnou budoucnost.²³

¹⁸ MESSADIÈ, G., 2000, s. 275 – 278.

¹⁹ KUKLÍK, J. a J. KUKLÍK, 2000, s. 53 – 54.

²⁰ FRANKL, M., *Holocaust.cz* [online], 2001 [cit. 2011-03-21], Konečné řešení židovské otázky v Evropě, dostupné z WWW: <http://www.holocaust.cz/cz2/history/jew/general/general1/>

²¹ BLODIG, V., et al., 2000, s. 7.

²² FRANKL, M., *Holocaust.cz* [online], 2001 [cit. 2011-03-21], Konečné řešení židovské otázky v Evropě, dostupné z WWW: <http://www.holocaust.cz/cz2/history/jew/general/general1/>

²³ KNOPP, G., 2008, s. 11, 37, 49.

Židé byli podle Hitlera podřadní, nekreativní, pouze cizopasíci na árijských národech. Nacisté se pohoršovali nad údajným nemravným, pro árijské národy demoralizujícím způsobem života Židů, který měl zahrnovat lichvu, alkoholismus, nemravné umění, prostituci, obchod se ženami, účast na rituálních vraždách apod. Židé byli obviňováni ze zrady, kvůli které Německo prohrálo 1. světovou válku, domnívali se, že zapříčinili bolševickou revoluci v Rusku a že se angažují o její rozšíření do Německa. V takovémto prostředí se velmi rychle šířily pomlavy o židovském spiknutí, které podpořily zfalšované Protokoly sionských mudrců, tedy zápisky z údajného zasedání židovstva, které plánovalo světovládu.²⁴

Nacisté původně neřadili antisemitismus mezi hlavní témata svého programu. Jejich volební kampaň byla založena na boji proti vysoké nezaměstnanosti, zaměřovala se na východiska z hospodářské a sociální krize. Nacisté měli v úmyslu pozvednout Německo po pokořující porážce v první světové válce a vrátit národu sebevědomí. NSDAP kladla požadavky, které byly v souladu s umírněným antisemitismem, tzn. sesadit Židy z významných politických, kulturních a hospodářských pozic. Dále se ve svém volebním programu nacisté židovskou otázkou nezabývali. Tento umírněný antisemitismus se radikalizoval až po nástupu Hitlera do funkce kancléře. Obecně rozšířený umírněný antisemitismus ve společnosti připravil cestu Hitlerovu extrémnímu vražednému antisemitismu a vyústil až v systematické vyhlazování Židů. Mezi Němci panoval všeobecný názor, že by Německo odstraněním Židů jediné získalo. Byli neoblíbenou menšinou, nikdo je nevnímal jako Němce, i když němečtí Židé se za Němce považovali.²⁵

Německý lid ale původně nepodporoval nacisty kvůli antisemitismu, nýbrž kvůli úspěchům režimu, kvůli zavádění účelných hospodářských programů i utopickému slibu, že ponižovaný německý národ se stane centrem evropské, ne-li celosvětové říše a bude nadřazen ostatním rasám.²⁶

²⁴ FRANKL, M., *Holocaust.cz* [online], 2001 [cit. 2011-03-21], Konečné řešení židovské otázky v Evropě, dostupné z WWW: <http://www.holocaust.cz/cz2/history/jew/general/general1/>

²⁵ BAUER, J., 2009, s. 46 – 52.

²⁶ Tamtéž, s. 49.

Konec demokracie v Německu

Jmenování Hitlera kancléřem v lednu roku 1933 znamenalo konec německé demokracie. Hitler rozpustil říšský sněm, bojkotoval občanská práva, vláda vydávala zákony bez souhlasu parlamentu apod. Po smrti prezidenta Hindenburga v srpnu roku 1934 se Hitler zmocnil i prezidentské funkce, přijal titul „vůdce a říšský kancléř“ a nastolil totalitní rasistický extrémně antisemitský režim. Jasným důkazem změny režimu bylo založení prvních německých koncentračních táborů a persekuce Židů, Romů, politických odpůrců režimu i jiných, pro společnost údajně destruktivních osob. Už v březnu 1933 byl blízko Mnichova založen koncentrační tábor Dachau a následovaly mnohé další. Nacisté do nich umísťovali na údajnou převýchovu Židy, komunisty, odpůrce nacistického režimu a později i Romy.²⁷

Vyčleňování Židů, Romů a jiných údajně méněcenných ras ze společnosti

Romové spolu s Židy byli nacisty považováni za méněcennou rasu. Romové byli vnímáni jako gaunerská populace, jejíž asociální chování je dědičné a stali se tak, stejně jako Židé, cílem diskriminace v národně socialistickém Německu.²⁸ Začal proces vyčleňování Židů, Romů a jiných údajně méněcenných ras z německé společnosti šikanováním a pronásledováním.

Židé představovali pro nacisty prvořadý problém. Zhruba půl milionu Židů žijících v Německu, tedy necelé jedno procento obyvatel, bylo zavražďováno, terorizováno, dokonce i fyzicky napadáno. V dubnu roku 1933 byl nacistickým režimem vyhlášen bojkot židovských obchodníků, živnostníků, právníků a lékařů, který měl sloužit jako odvěta za nepřátelství a nesouhlas zahraničních Židů s novým režimem v Německu. Židé byli legálně vytlačováni z mnoha profesí. Zákon o obnovení úřednického stavu vydaný v dubnu 1933 umožňoval propouštět neárijské, komunistické a pro režim nespolehlivé úředníky. Antisemitismus a rasismus ovládl veřejné kampaně i školní výuku v Německu. Vydávaly se silně antisemitské časopisy i školní učebnice. Nacistická propaganda neustále

²⁷ FRANKL, M., *Holocaust.cz* [online], 2001 [cit. 2011-03-21], Konečné řešení židovské otázky v Evropě, dostupné z WWW: <http://www.holocaust.cz/cz2/history/jew/general/general3/>

²⁸ HEBERER, P., in: HORVÁTHOVÁ, J., 2003, s. 29 – 30.

přesvědčovala Němce, že za porážkou a ponížením Německa po první světové válce stálo světové židovstvo a že jedině Německo očištěné od Židů může docílit nového rozkvětu. Zároveň utvrzovala Němce v potřebě dbát na rasovou čistotu a zamezit míšení německé árijské rasy s jinými, především s židovskou.²⁹

Romové představovali pro nacisty problém druhořadý především proto, že jejich počet byl mnohem nižší než u Židů. Perzekuce obou etnik byla prováděna s téměř stejnou intenzitou, avšak genocida Židů byla vzhledem k jejich vyššímu počtu prioritou.³⁰ Počínaje rokem 1934 byla u mnoha Romů v souladu se zákonem na ochranu před geneticky méněcennými potomky provedena sterilizace. Sterilizace jako eugenická strategie měla zabránit reprodukci „geneticky zatížených osob“ a měla zároveň řešit jejich domnělou méněcennost a asociální charakter.³¹

Norimberské zákony

V září 1935 vstoupily v platnost tzv. norimberské zákony, jejichž cílem bylo vyloučit Židy a posléze i Romy, popř. černochoy a jiné domněle méněcenné osoby z veřejného života v Německu. Zákon o říšském občanství určoval, že říšskými občany smějí být pouze árijští Němci nebo osoby příbuzné krve. Zákon na ochranu německé krve a německé cti znamenal zákaz sňatků a intimní styk árijského Němce s druhořadou neárijskou osobou nebo osobou nespřízněné krve. Dokonce byla stanovena i definice Žida. Osoba s alespoň třemi židovskými prarodiči byla považována za jednoznačného Žida, osoba s jedním nebo dvěma židovskými prarodiči za židovského míšence.³²

V důsledku přibývajících diskriminačních nařízení se mezi roky 1933 a 1939 více než polovina Židů žijících v Německu rozhodla emigrovat. Odhaduje se, že emigraci v těchto letech zvolilo cca 250 tisíc německých Židů. Vystěhování Židů podporovaly ve velké míře různé židovské organizace a dokonce i nacistické úřady.

²⁹ FRANKL, M., *Holocaust.cz* [online], 2001 [cit. 2011-03-21], Konečné řešení židovské otázky v Evropě, dostupné z WWW: <http://www.holocaust.cz/cz2/history/jew/general/general4/>

³⁰ THURNER, E., in: HORVÁTHOVÁ, J., 2003, s. 36.

³¹ HEBERER, P., in: HORVÁTHOVÁ, J., 2003, s. 30.

³² FRANKL, M., *Holocaust.cz* [online], 2001 [cit. 2011-03-21], Konečné řešení židovské otázky v Evropě, dostupné z WWW: <http://www.holocaust.cz/cz2/history/jew/general/general4/>

Emigrace se shodovala s plánem zbavit Německo Židů, které nacisté považovali za úhlavní nepřátele.³³

Od roku 1937 se Výzkumný ústav pro rasovou hygienu a populační biologii v Berlíně zabýval rasovým studiem romské otázky a sestavil genealogickou tabulku, která klasifikovala všechny Cikány a cikánské míšence, na základě které byli Romové vylučováni ze škol, státních služeb apod. Výnos o potírání tzv. cikánského zlořádu z roku 1938 nařizoval provedení přesného soupisu „Cikánů, cikánských míšenců a cikánským způsobem žijících osob“ a zamezit tak míšení tohoto asociálního etnika s právoplatnými říšskými občany.³⁴

Koncem 30. let, kdy se režim i hospodářství v Německu stabilizovaly, byla započata intenzivní příprava na expanzivní válku. První územní zisk představovalo Rakousko, které bylo k Německu připojeno v březnu 1938. V září 1938 následovalo připojení československých pohraničních území, tzv. Sudet k Německu a v březnu 1939 obsadilo německé vojsko i zbytek českých zemí, na nichž vznikl protektorát Čechy a Morava. I na těchto připojených územích vešly v platnost norimberské zákony a jiná diskriminační rasistická nařízení, která vedla k další velké vlně emigrace, především z řad Židů.

V listopadu 1938 zorganizovali nacisté v celé své říši, tedy na území Německa, Rakouska a odtrženého českého pohraničí, protižidovský pogrom, známý pod pojmem křišťálová noc. Během této noci z 9. na 10. listopadu bylo vypáleno mnoho synagog, zdemolováno bezpočet židovských obchodů, zhruba stovka Židů byla zavražděna a asi 30 tisíc Židů bylo umístěno do koncentračních táborů. Rok 1938 byl tedy pro Židy v Německé říši rokem zlomovým. Režim připravující se na válečný konflikt měl potřebu se zcela zbavit Židů. Vydával proto řadu dalších diskriminačních nařízení. Židé byli vyloučeni ze všech veřejných škol. O aprobaci přišli všichni židovští lékaři a právníci. Veškerý židovský majetek přesahující 5 tisíc říšských marek musel být přihlášen. Začala platit i nařízení směřující k označení Židů - např. v cestovních pasech museli mít razítko s písmenem J, tedy

³³ FRANKL, M., *Holocaust.cz* [online], 2001 [cit. 2011-03-21], Konečné řešení židovské otázky v Evropě, dostupné z WWW: <http://www.holocaust.cz/cz2/history/jew/general/general5/>

³⁴ NEČAS, C., in: HORVÁTHOVÁ, J., 2003, s. 20.

prvním písmenem německého slova Jude – Žid. S přibývajícími rasistickými opatřeními se měli Židé stát nemajetnými osobami na okraji společnosti.³⁵

Hitler několikrát podotknul, že rozpoutá-li světové židovstvo další světovou válku, budou v důsledku toho vyhlazeni všichni evropští Židé. Toto proroctví vyslovil dokonce i před Říšským sněmem 30. ledna 1939.

I když za rozpoutáním války stálo Německo, které 1. září 1939 napadlo Polsko, odvolával se Hitler na své dřívější proroctví a začal s očišťováním německé rasy od všech domněle destruktivních méněcenných ras. Očišťovat začal ihned i na západních polských územích připojených k říši a v tzv. Generálním gouvernementu, zbylém západním polském území pod nacistickou nadvládou, které nacisté využívali jako zásobárnu levné pracovní síly podlidí a v jehož čele stál Hans Frank.³⁶

V říjnu 1939 nacisté zavedli pro židovské obyvatele žijící na území Generálního gouvernementu nucené práce v zemědělství, lesnictví, při regulaci řek, stavbě silnic a železnic, odklizení trosek, v hutích, sklárnách, kovoprůmyslu, zbrojním průmyslu, textilních závodech, pivovarech, mlýnech, koželužnách aj. Nucené práce byly často i nesmyslné a neúčinné a hlavním cílem bylo Židy zesměšnit a ponížit. Za opoždění, nepřítomnost v práci nebo pomalou práci hrozil trest v podobě pokuty, odnětí přidělů potravin nebo dokonce deportace.³⁷

Východní část Polska okupoval na základě německo-sovětského paktu Sovětský svaz. Na území Polska obsazeného Německem přicházely tzv. Einsatzgruppen, jednotky zvláštního určení, které byly pověřeny pronásledovat, ponižovat, ožebračovat a vyhánět tamní židovské obyvatele, jejichž počet činil cca 2 miliony.³⁸ Vzhledem k četnosti Židů na okupovaném polském území nebylo možné je všechny donutit k emigraci. Jako přechodné řešení zvolili nacisté umístění Židů do ghett. Tyto uzavřené městské části určené jen pro Židy byly zakrátko přeplněné

³⁵ FRANKL, M., *Holocaust.cz* [online], 2001 [cit. 2011-03-21], Konečné řešení židovské otázky v Evropě, dostupné z WWW: <http://www.holocaust.cz/cz2/history/jew/general/general6/>

³⁶ FRANKL, M., *Holocaust.cz* [online], 2001 [cit. 2011-03-21], Konečné řešení židovské otázky v Evropě, dostupné z WWW: <http://www.holocaust.cz/cz2/history/jew/general/general7/>

³⁷ KNOPP, G., 2008, s. 248 – 252.

³⁸ FRANKL, M., *Holocaust.cz* [online], 2001 [cit. 2011-03-21], Konečné řešení židovské otázky v Evropě, dostupné z WWW: <http://www.holocaust.cz/cz2/history/jew/general/general7/>

a následkem toho se Židé ocitli v hrozných hygienických podmínkách, trpěli nedostatkem potravy, ošacení, léků a ve zvýšené míře umírali na nejrůznější epidemie.

V západních a severních zemích pod vlivem nacistického režimu – v Německu, od roku 1938 v Rakousku, od roku 1939 v protektorátu Čechy a Morava, od roku 1940 v severní Francii, Nizozemí, Belgii, Lucembursku, Norsku a Dánsku – prozatím nebylo možné soustředit Židy v ghettech, jak činili nacisté v okupovaném Polsku. Namísto ghettoizace tam byli Židé vystaveni řadě diskriminačních omezení a nařízení, jejichž důsledkem byla společenská izolace Židů. Všude se to hemžilo zákazy vstupu Židům. Nesměli např. do parků, veřejných lázní, nesměli až na výjimky využívat veřejnou dopravu, museli odevzdat rádia atd. Žili v tzv. ghettu beze zdí. Vrcholem bylo povinné označení Židů žlutou hvězdou, zavedené v roce 1941. Židé byli nuceni se sestěhovávat, mnohdy muselo žít v jednom bytě více rodin. Jejich byty a většina majetku byly zabaveny. Vyřazení Židů z hospodářského života přivodilo často jejich závislost na podpoře židovských organizací. Mnoho Židů bylo také nasazováno na nucené práce v místě jejich bydliště.³⁹

Jelikož v roce 1940 počet Židů na území ovládaných Německem přesahoval 3 miliony, nebylo již možné židovskou otázku řešit emigrací. Potenciální cílové země nebyly ochotny navýšit takto razantně přistěhovalecké kvóty.

Od okupace Polska uvažovali nacisté o jakési židovské rezervaci ve vymezené oblasti Generálního gouvěrnementu. Další plán spočíval v deportaci Židů z nacisty ovládaných zemí na Madagaskar. Když v červnu 1941 napadlo Německo Sovětský svaz, jehož bolševický režim považovalo za svého hlavního ideologického a rasového nepřítele, mělo už vymyšleno nový plán. Zároveň s německou armádou vstupovaly na sovětská území Einsatzgruppen, jejichž úkolem bylo hromadným střelením likvidovat Židy, komunistické funkcionáře a další nevyhovující osoby.⁴⁰

³⁹ FRANKL, M., *Holocaust.cz* [online], 2001 [cit. 2011-03-21], Konečné řešení židovské otázky v Evropě, dostupné z WWW: <http://www.holocaust.cz/cz2/history/jew/general/general8/>

⁴⁰ FRANKL, M., *Holocaust.cz* [online], 2001 [cit. 2011-03-21], Konečné řešení židovské otázky v Evropě, dostupné z WWW: <http://www.holocaust.cz/cz2/history/jew/general/general9/>

Hitler předpokládal, že se do podzimu podaří SSSR porazit a poté přemístí všechny evropské Židy do dalekých rezervací za Uralem. Na východě, v budoucím životním prostoru árijské rasy, tedy na území Polska, baltských zemí, Běloruska a části západní Ukrajiny, se mělo usídlit 10 milionů etnických Němců, 14 milionů osob dobré rasy mělo být germanizováno a 31 milionů osob nevyhovující rasy mělo být deportováno za Ural. V září už ale bylo Hitlerovi jasné, že SSSR neporazí tak rychle, jak zprvu očekával a rozhodl se židovskou otázku vyřešit ještě před vítězstvím nad SSSR. Pověřil Reinharda Heydricha, aby spěšně naplánoval řešení židovské otázky.⁴¹

Rozhodnutí

Rozhodnutí vyvraždit všechny evropské Židy padlo tedy pravděpodobně v září 1941. V říjnu začaly první deportace Židů na východ. V prosinci se rozjelo průmyslově organizované vraždění v pojízdných plynových komorách v prvním vyhlazovacím táboře v Chelmně.⁴²

Celý proces řešení židovské otázky začínal byrokratickými formalitami. Příslušným občanům přišlo oznámení, že se v určený den mají dostavit k vystěhovaleckému transportu, následovalo majetkové prohlášení, na kterém měli sepsat veškerý svůj majetek, který byl posléze téměř všechn zkonfiskován a nakonec museli odevzdat i všechny osobní dokumenty, dokonce i veškeré peníze v hotovosti.

Od jara 1942, byli Židé z celé Evropy transportováni vlaky nejprve do ghatt, poté do vyhlazovacích táborů, kde byli v plynových komorách hubeni cyklonem B.⁴³

V prosinci 1942 nařídil Himmler i deportaci Cikánů a cikánských míšenců z říše a připojených území do koncentračního tábora. Pro tyto účely byl od února 1943 zprovozněn tzv. cikánský rodinný tábor v Osvětimi II-Březince, kam posléze

⁴¹ KNOPP, G., 2008, s. 94 - 95.

⁴² Tamtéž, s. 13, 116, 134 - 135.

⁴³ Tamtéž, s. 143, 157 - 159.

směřovala většina již programových deportací Romů z Německa a připojených území.⁴⁴

Systém nacistických táborů

Hitler začal s budováním komplexu nacistických táborů hned po jeho jmenování do funkce říšského kancléře v roce 1933. Systém nacistických táborů se sestával z ghett, koncentračních a vyhlazovacích táborů a ústavů eutanazie.

Do začátku války byly koncentrační tábory zřizovány jen na území Německa, posléze i na dobytých územích, především v Polsku. Koncentrační tábory sloužily jako vězení, kam byli umisťováni a k otrocké práci nuceni Židé, Romové, političtí odpůrci, zločinci, zloději, homosexuálové, tuláci, náboženští horlivci aj. Primární funkcí koncentračních táborů tedy nebylo vězně likvidovat, sloužili především jako velmi levná pracovní síla a jako pokusní králíci při různých lékařských výzkumech. K vraždění docházelo, až když vězni už nebyli schopni práce. Vysokou úmrtnost v koncentračních táborech způsobil především nedostatek potravy, ošacení, nevyhovující hygienické podmínky a celkové vyčerpání organismu těžkou prací. Mezi nejznámější koncentrační tábory patřily Dachau, Sachsenhausen, Buchenwald, Ravensbrück, Bergen-Belsen.

Nejproslulejší nacistický tábor, Osvětim, byl kombinovaný tábor koncentrační a vyhlazovací. Na příjezdové rampě docházelo k selekci transportů. Práceschopní pokračovali do koncentrační části tábora, kde vykonávali otrocké práce, ostatní byli odvedeni rovnou do plynových komor.

Vyhlazovací tábory Belžec, Sobibór, Treblinka a Chelmno představovaly jakési továrny na smrt, určené především pro Židy a Romy. Nedochozelo zde k žádné selekci, z příjezdové rampy byli všichni nahnáni do plynových komor maskovaných jako sprchy. Speciální vězeňská komanda poté musela z komor vláčet mrtvoly, spalovat je v pecích a zpracovávat jejich pozůstalost, čili třídit oblečení, šperky, vytrhávat zlaté zuby apod.

⁴⁴ HORVÁTHOVÁ, J., 2003, s. 10.

Ghetta byla zřizována jako izolující shromaždiště na Německem dobytých východních územích. Představovala přestupnou stanici před konečnou likvidací ve vyhlazovacích táborech. Mezi nejvýznamnější ghetta v Polsku patřila Varšava a Lodž, v tehdejší protektorátu Čechy a Morava Terezín.

V ústavech eutanazie byly soustřeďovány a v plynových komorách usmrčovány osoby duševně a tělesně postižené. Nacisté je považovali za méněcenné a nehodné života. Akci eutanazie se však nepodařilo utajit. Na popud silných protestů křesťanských církví dal Hitler v srpnu roku 1941 akci zastavit.⁴⁵

Vyvražďování Židů a Romů ale pokračovalo až do konce roku 1944.

Osvobození

V listopadu roku 1944 začaly z nacistických táborů na východě, kde již byl tušen příchod osvobozené Rudé armády, proudit do nitra říše tzv. pochody smrti. Vyčerpaní, vyhladovělí, nedostatečně oblečení vězni byli pěšky hnáni na západ. Žádný potencionální svědek holokaustu neměl přežít. Mnozí vězni při pochodech smrti zemřeli. Oddíly SS mazaly na poslední chvíli stopy po holokaustu – pálily dokumenty, seznamy, spisy a odpalovaly krematoria.⁴⁶

Na jaře 1945 osvobodili Spojenci i německé nacistické tábory. Fotografie vychrtlých vězňů a podobné snímky svědčící o hrůzách, které vězni prožili, šokovaly celý svět.⁴⁷

Koncem dubna 1945 spáchal Hitler sebevraždu, v květnu Německo podepsalo bezpodmínečnou kapitulaci a v listopadu už začal zasedat Norimberský tribunál, soud, zastoupený vojenskými justičními pracovníky SSSR, USA, VB a Francie, který se zabýval mnoha důkazními materiály i svědeckými výpověďmi proti obžalovaným 24 hlavním německým válečným zločincům, obviněným z trestných činů proti míru, lidskosti a nejtěžších válečných zločinů včetně genocidy. Dvanáct obžalovaných bylo odsouzeno k trestu nejvyššímu, trestu smrti.⁴⁸

⁴⁵ VEBER, V., et al, 1997, s. 59 – 70.

⁴⁶ KNOPP, G., 2008, s. 338 – 340.

⁴⁷ Tamtéž, s. 323.

⁴⁸ KUKLÍK, J. a J. KUKLÍK, 2000, s. 101.

Avšak nejen obžalovaní příslušníci hlavních nacistických organizací umožnili holokaust. Také udavači, kteří spolupracovali s gestapem, spolupachatelé jako např. policisté, zaměstnanci dráhy, dohlízející v koncentračních táborech apod., stejně tak jako mlčící většina měli podíl na tom, že se holokaust odehrál.⁴⁹

Odpor

Vyhazování Židů, Romů a jiných osob, např. v ústavech eutanazie, většina společnosti neschvalovala. Postavit se na odpor ale představovalo velký risk. Nacisté se snažili mít absolutní kontrolu nad veřejným i soukromým životem německých občanů i obyvatel na jimi ovládaných územích. Bezpečnostní služba přísně sledovala dění ve státě, zatýkala a trestala, často na základě udání.⁵⁰ Jakékoliv pomáhání Židům bylo přísně trestáno. Přesto se našli tací, kteří diskriminovaným pomáhali, třeba tím, že jim poskytovali stravu, přístřeší nebo jim pomohli utéct do zahraničí apod.

Došlo dokonce ke dvěma úspěšným protestům proti nacistickým nařízením ze strany Němců.

V prvním případě se protestovalo proti programu eutanazie, který začal prvního září 1939 a v jehož rámci byli zabíjeni psychicky a tělesně postižení. Na odpor se postavili především rodinní příslušníci postižených. Protestovali také duchovní. Ve svých kázáních program eutanazie přímo odsuzovali. Britské vojenské letectvo rozhazovalo na německá města letáky s textem kázání. Hitler, aby zabránil neklidu a otevřeným protestům, dal v srpnu 1941 pokyn k zastavení programu eutanazie. Toto byl ale jediný případ, kdy Hitler na nátlak nějaké instituce ustoupil ve svém plánu. Avšak mnozí postižení byli dále zabíjeni potají v koncentračních táborech až do pádu říše.⁵¹

Ve druhém případě protestovali v únoru roku 1943 nežidovští rodinní příslušníci berlínských Židů proti jejich deportaci několik dní. Režim ustoupil

⁴⁹ KNOPP, G., 2008, s. 319 - 320.

⁵⁰ MESSADIË, G., 2000, s. 286, 291.

⁵¹ KNOPP, G., 2008, s. 123, 126.

a propustil 1500 žen a mužů ze smíšených manželství. Povstání bylo úspěšné, zůstalo ale výjimkou.⁵²

Za zmínku stojí také následující projevy solidarity s pronásledovanými, např. jednání francouzských úřadů. Ty byly sice ochotny vydat nacistům zahraniční Židy, ale s tou podmínkou, že Němci budou šetřit Židy s francouzským státním občanstvím. Do osvobození v roce 1944 byla z Francie deportována zhruba čtvrtina všech Židů. Ostatní se buď skrývali po celé zemi nebo se jim podařilo utéct do Švýcarska či Španělska a mnohé židovské děti byly přijaty francouzskými rodinami.

Také v Nizozemsku a Belgii část tamního obyvatelstva solidarizovala s pronásledovanými. V Belgii se dokonce zhruba polovině Židů podařilo před hrozícím zatčením zmizet v ilegality.

Dánové reagovali na zprávu švédského rozhlasu o záměru nacistů deportovat Židy záchrannou akcí. Dánské rybářské flotile se povedlo převézt přes Baltské moře přes 6700 potencionálních obětí do bezpečí ve Švédsku. Na rozdíl od mnohých ostatních zemí obsazených nacisty se v Dánsku antisemitismus ve větší míře nerozmohl. Dánové se postavili za své ohrožené krajany. Dánský král veřejně protestoval, církve vyzývaly národ k pomoci, dokonce i dánské univerzity protestovaly proti deportacím tím, že na týden přerušily výuku.⁵³

Samozřejmě i samotní Židé kladli nacistům odpor. K ozbrojenému odporu docházelo v ghettech i koncentračních a vyhlazovacích táborech.⁵⁴

Proslulé je především varšavské povstání z 18. ledna 1943. Ten den se na shromaždiště dostavilo nezvykle málo Židů. Skupinka účastníků židovského odboje zahájila palbu na strážce SS. Trvalo pak delší dobu, než strážce SS sehnaly dostačující počet Židů pro transport do Treblinky. Několik set odbojářů dále budovalo bunkry, hledalo úkryty, obhlíželo únikové cesty, obstarávalo zbraně. V dubnu 1943 začala bitva o ghetto. Proti slabě ozbrojeným židovským odbojářům stálo 1300 mužů wehrmachtu a SS s tanky a dělostřelectvem. Generál Stroop zapaloval v ghettu

⁵² KNOPP, G., 2008, s. 20.

⁵³ Tamtéž, s. 201 - 202, 306.

⁵⁴ Tamtéž, s. 276 - 278.

jeden dům za druhým, aby odpor potlačil. Poté bylo ještě téměř 7000 Židů z varšavského ghetta deportováno do Treblinky.

I samotné oběti holokaustu mnohdy kladly nacistům odpor. Měly ale velmi ztížené podmínky. Nacisté navíc až do poslední chvíle své úmysly důkladně tajili a maskovali. Falešné sprchy v plynových komorách, udržované záhony v Sobiboru, nepravé nádraží v Treblince vybavené přepážkami pro zpáteční lístky jsou toho důkazem.⁵⁵

K tomu, aby se Židé mohli úspěšně bránit, měli velmi ztížené podmínky. Žili v ghettech, izolovaní od ostatního obyvatelstva, neměli přístup ke zbraním. Židé kromě toho u většiny východoevropských národů nenacházeli sympatie. Nebyli organizovaní, neměli žádné ústřední vedení, dokonce ani podporu Spojenců, kteří žádné židovské odbojové hnutí neuznali.⁵⁶

Židé vyjadřovali svůj odpor proti zákonům, činům nebo úmyslům zaměřeným nacisty a jejich spolupracovníky proti nim i neozbrojenými akcemi – pašovali do ghatt potraviny, pro pozvednutí morálky pořádali v ghettech různé kulturní, náboženské, politické i vzdělávací akce jako divadelní a kabaretní představení, literární a hudební večery a dokonce probíhala i výuka dětí.⁵⁷

Úloha Spojenců

Celá desetiletí se vedou diskuze o tom, zda Spojenci neudělali příliš málo pro to, aby učinili přítrž holokaustu. Vedli sice válku, tím holokaust ukončili, ne tolerovali. Z odposlechu měli již v létě 1941 jakousi představu o genocidě probíhající za německou frontou. V létě roku 1942 pronikly na Západ informace, že se na Východě připravují tábory, kde mají být zlikvidováni všichni evropští Židé. Zpráva se zdála tak absurdní, že jí většina společnosti neuvěřila. V červnu 1944 nebylo už dění vyhlazovacích táborů žádným tajemstvím. Stanice BBC vysílala zprávy, které pocházely ze svědectví čtyř vězňů, kterým se podařilo utéct z Osvětimi. Po Spojencích bylo požadováno bombardování Osvětimi, především

⁵⁵ KNOPP, G., 2008, s. 271 – 276.

⁵⁶ BAUER, J., 2009, s. 148 – 149, 171.

⁵⁷ Tamtéž, s. 129 – 130.

plynových komor a krematorií. To by však představovalo obrovské riziko, které Spojenci neriskovali.

Spojenci, především Američané a Britové, bývali mohli ale rapidně snížit počet obětí holokaustu, který v případě Židů dosahoval cca šest milionů a v případě Romů dvě stě až pět set tisíc, navýšením imigračních kvót. To se nestalo. USA dodržovaly přesně i v době holokaustu roční kontingent třicet tisíc. Stejně tak Britové, s ohledem na arabské zájmy, vedli dále svou restriktivní imigrační politiku v Palestině.⁵⁸

⁵⁸ KNOPP, 2008, s. 284 – 300.

2 Kulturně – historický kontext pronásledování Židů a Romů

Ačkoli jsou Židé a Romové dvě zcela odlišná etnika, v různých historických obdobích se jejich osudy vzhledem k obdobnému postavení na pokraji společnosti přibližovaly a v době nacismu nejvíce. Židé spolu s Romy museli v různých obdobích čelit diskriminaci, vyhánění ze země, zbavení některých práv a svobod apod. V době Hitlerovy diktatury byla obě etnika na základě příslušnosti k „nevyhovující rase“ využívána k rozličným lékařským experimentům, likvidována prací, hromadným střílením nebo cyklonem B v plynových komorách.

Poznání kulturních specifik a historie Židů a Romů, zvláště pak jejich politováníhodných osudů v éře nacismu, může vést k lepšímu porozumění jejich jinakosti, která je i v současné době vnímána spíše jako negativní.

2.1 Kdo je to Žid a odkud pochází?

Otázka identity Židů je diskutabilní. O tom, kdo jsou Židé, čím by měli v moderním světě být, zda představují národ, náboženství nebo něco jiného se vedou neustálé spory.⁵⁹

Zpravidla jsou Židé vnímáni jako náboženské společenství, neboť tím se nejnapadněji odlišují od křesťanů nebo muslimů. Podle jedné talmudické definice je Židem jak dítě židovské matky, tak proselyta, který byl řádně přijat na základě obřadu ponoření do vody a pokud je to muž, podstoupil obřízku.⁶⁰

V současnosti se jedinci považující se za Židy mohou přiklonit k jednomu ze dvou směrů – sionismu a judaismu. Každý z těchto směrů nabízí vlastní návod, jak vyjádřit svou židovskou identitu a vést účelný a plnohodnotný židovský život. Přitom ale žádný z obou směrů netvrdí, že pouze jeho přívrženci jsou Židé.

Dosud žádná definice židovské identity však nedosáhla všeobecného souhlasu. Židovské náboženství, které Židy, především ve středověku, značně sjednocovalo, se v moderní době neprokázalo jako nutný ani dostatečný základ židovské identity.

⁵⁹ DE LANGE, N. R. M., 1996, s. 78.

⁶⁰ Tamtéž, s. 79.

Ani sionisté ale doposud nevyrukovali s dostatečně jasnou a obecně přijatelnou definicí.⁶¹

Sionismus představuje radikální postoj k židovské identitě. Považuje Židy za jeden jediný národ s vlastní domovinou, tedy za národ, srovnatelný s ostatními národy světa. Nicméně většina Židů není s to, vymezovat svou identitu politicky.

Sionismus pomáhá nalézt identitu Židům, žijícím ve společnosti, ve které se necítí být přijímáni. Ale neočekává se od něj, že vyřeší problémy diaspory, že bude mluvit za světové Židovstvo a plést se do problémů komunit v diaspoře.⁶²

Diaspora⁶³ Židů je jedinečným historickým jevem v dějinách civilizace. Již na počátku našeho letopočtu lze Židy nalézt roztroušené na různých místech země. Židé jsou dodnes rozptýleni po celém světě. Toto charakteristické putování jakoby Židé sdíleli se svými biblickými předky.⁶⁴

Židovské dějiny mají svůj počátek již ve starověku. Zpočátku se utvářely zejména na území starověkého Izraele, který byl obklopen rozmanitými starověkými kulturami, především egyptskou, mezopotámskou, foinickou aj. Kolem roku 1250 př. n. l. začaly na toto území pronikat izraelské kmeny, které spojovala víra v biblického Boha. Kmeny se zde usazovaly, postupně ztrácely svůj polonomádský charakter a kromě pastevectví se zabývaly také zemědělstvím a různými řemesly. Vlivy sousedních státních útvarů a válečné konflikty vedly k sjednocení izraelských kmenů a vzniku království s hlavním městem Jeruzalém. Rozpory mezi severní a jižní částí tohoto království však byly příčinou toho, že se království stalo posléze snadnou kořistí sousedních státních útvarů.

Přestože od rozpadu svého království žili Židé převážně pod vlivem různých kultur v diaspoře, roztroušeni po světě, dokázali po celou dobu zachovat své náboženství a kulturu.⁶⁵

⁶¹ DE LANGE, N. R. M., 1996, s. 84.

⁶² Tamtéž, s. 131 - 134.

⁶³ rozptýlení po celém světě

⁶⁴ MESSADIÉ, G., 2000, s. 21 - 23.

⁶⁵ SADEK, V., A. FRANKOVÁ a J. ŠEDINOVÁ, 1992, s. 4 - 9.

Židovské náboženství, judaismus, se vyznačuje vírou v jediného Boha. Žida pojí k Bohu hluboký cit a oddanost. Pro židovství jsou kanonické biblické texty Starého zákona zahrnující náboženský, historiografický, básnický, mudroslovný a jiný obsah.

I po roce 70 n. l., v závěru první římsko-židovské války, kdy byly Jeruzalém s chrámem i s celou zemí zpustošeny, židovští učenci dokázali zajistit pokračování náboženského, kulturního a národního života. Byl vypracován nový ústní zákon, který navazoval na předpisy pěti knih Mojžíšových a nově je vysvětloval. V podmínkách diaspory byl tento Zákon jednotícím poutem, zajišťoval společnou nábožensko-právní normu a byl shrnut do tzv. Talmudu, který se stal základem židovské kultury a náboženství. V Talmudu převládají nábožensko-právní normy, obsahuje však také vyprávěcí partie o jednotlivých učencích, ponaučení, historické informace různého druhu aj. Hlavní myšlenkou zůstává víra v Boha a boží prozřetelnost. Bůh řídí svět svou láskou i spravedlností. V Talmudu lze najít také základy židovské etiky i učení o mesiáši - vykupiteli a mesiášské říši, která má nastat po konci světového dění. V době Talmudu se formovala také podoba synagogy, která se stala základní židovskou institucí a kromě bohoslužebného poslání měla plnit také funkci učiliště a duchovního střediska obce.

Na biblickém základě spočívají také židovské svátky, včetně šabbatu, tedy soboty jako dne odpočinku. Mezi židovské svátky patří rovněž např. sukkot - svátek stánků připomínající putování izraelských kmenů pouští po jejich odchodu z Egypta. Svátek Radosti tóry se slaví při ukončení celoročního předčítání Tóry v synagoze. Svátek světel, chanukka, připomíná znovuzasvěcení Jeruzalémského chrámu. Hlavním jarním svátkem je pesach, který připomíná odchod Izraelitů z Egypta atd.⁶⁶

⁶⁶ SADEK, V., A. FRANKOVÁ a J. ŠEDINOVÁ, 1992, s. 14 – 24.

2.2 Pronásledování a diskriminace Židů

Od exodu Židů z Egypta a vzniku izraelského království za Davida v 10. stol. př. n. l. až do dobytí Palestiny Peršany a její helenizace roku 301 př. n. l. nepociťovali Židé víceméně žádné náboženské předsudky okolí.⁶⁷

Ve starověkém Řecku a Římě vznikaly „jen“ pomluvy, které pramenily z neporozumění víře Židů v jediného Boha a židovským zvykům. Šabbat byl např. považován za důkaz toho, že jsou Židé líní. Jelikož židovská víra měla pevné základy, Židé nepřestali vykonávat odvěké rituály, byly z pomluv vyvozovány závěry, že Židé odmítají splynout, opovrhují řádem, odporují zvyklostem, jsou nepřátelští k cizincům apod. Vytvořil se tak obraz Židů jako odpůrců většinové vize světa.

Na tyto stereotypy pak navázalo křesťanství. Církev vnímala Židy jako konfliktní vyznavače škodlivé víry, jako odpůrce většinové vize světa a jako právem vyvržené ze společnosti, byli ztotožňováni se satanem a jejich jazyk byl považován za nástroj d'ábla. Židé zůstávali věrni judaismu a proto museli čelit diskriminaci a pronásledování. Židé byli připodobňováni ke kozlům, vepřům či hmyzu, neboť jim údajně byla společná jejich nečistota.

Edikt milánský z roku 313 znamenal pro křesťanství náboženskou svobodu, zapovídal ale pod trestem smrti přestupy k judaismu. V roce 534 vešel v platnost Justiniánův kodex, který Židy degradoval na druhořadé občany. Zakazoval jim zastávat veřejné úřady, stavět synagogy nebo mít pohlavní styk s křesťany, judaismus přestal být legitimní. Tento kodex měl vliv na zákonodárství v celé Evropě.

Antisemitské projevy měly také ekonomické důvody. Židé totiž směli vykonávat jen některá řemesla, nemohli vlastnit půdu a tak byli mnohdy nuceni se živit půjčováním na úrok, proti zástavě či dlužnímu úpisu. Lichvu považovala církev za neslučitelnou s duchem křesťanství. Židé byli až do dob emancipace v 19. stol. majetkem panovníka, za určitý obnos se jim z jeho strany mělo dostat

⁶⁷ MESSADIÉ, G., 2000, s. 26.

ochrany. Peníze tedy Židy chránily, ale zároveň vyvolávaly kromě náboženské zášti ještě zášť ekonomickou.⁶⁸

Ve středověku platil za nejvýraznější projev protižidovské diskriminace povinnost Židů žít segregovaně od ostatních obyvatel v ghettech. Soužití křesťanů s Židy zakázal už III. lateránský koncil ve 12. stol., ale teprve v 16. stol. se staly běžnou praxí židovské čtvrti v uzavřených ghettech. Systém židovských ghett se v Evropě s výjimkou Francie uchoval až do 19. stol. Smyslem ghetta bylo ponížit a izolovat Židy od ostatního obyvatelstva. Stejnou funkci měla i nařízení rozkazující Židům nosit na oděvu odlišující znamení jako např. žluté či červenobílé kolečko nebo pásek na svrchní části oblečení, zvláštní pláštěnky, čepce, klobouk nebo stužky do vlasů apod. Ve středověku se zrodily i další pomluvy, které měly za následek mnohé perzekuce Židů. Židé byli obviňováni ze znesvěcení hostie a v důsledku toho byli mučeni, popravováni. Celé židovské čtvrti musely čelit útokům davů. Dále byli nařčeni z rituálních vražd. Byly jim přičítány pokusy o opatrování si křesťanské krve jako léku na vlastní neduhy či jako přídatku do nekvašených chlebů, které připravovali při oslavě svátku pesach. Židům byla připisována i vina z šíření různých nemocí. Ve 14. století, kdy západní Evropu postihla morová epidemie a podlehla jí přes čtvrtinu obyvatel, ožila starší pověst, že Židé tráví vodu ve studnách a pramenech, aby vyhubili křesťany. Zkrátka Židé v očích středověké společnosti vyvolávali pouhou svou existencí pohromy.

Následkem těchto pomluv a obvinění bylo mnoho Židů upáleno, a dokonce byly vypalovány celé židovské obce. Dále byli Židé diskriminováni omezováním jejich porodnosti a odebíráním židovských dětí na trvalou převýchovu v křesťanských rodinách. V českých zemích byl dokonce Karlem VI. vyhlášen tzv. familiantský zákon, který určoval přesný počet židovských rodin, které smějí v Čechách a na Moravě žít. To prakticky znamenalo, že se mohl oženit jen nejstarší syn a ostatní museli buď zůstat bezdětní nebo opustit zemi.

Veškeré dobové nesnáze a pohromy pocítili Židé intenzivněji než ostatní obyvatelé. Vypovídání Židů ze země patřilo k běžně praktikovaným trestům. Byli

⁶⁸ VEBER, V., et al, 1997, s. 128 – 132.

vypovídání téměř ve všech evropských zemích. Kromě vyhánění Židů ze země se na ně pořádaly také pogromy, tzn. násilné protižidovské projevy, teror, plenění, mučení, znásilňování a vraždění židovských obyvatel. V Rusku a na Ukrajině se pořádaly pogromy nejkrutější, vedly k emigraci více než 2 milionů Židů do USA a přispěly k rozšiřování myšlenky sionismu.⁶⁹

Když počátkem 80. let 19. stol. zasáhla Židy v Rusku první vlna pogromů, platila tam ještě zvláštní opatření k ekonomické a společenské diskriminaci Židů. Ostatní evropské státy však naopak od dob Velké francouzské revoluce zákony diskriminující Židy postupně rušily v duchu idejí společenské rovnosti. V tomto období emancipace Židů však byli Židé tak jako tak kritizováni. Osvícenci vnímali setrvávání Židů v jejich víře jako fanatismus neslučitelný s evropskými kulturními hodnotami. Navázali na dřívější stereotypy o Židech, např. že jsou Židé materialistický národ prahnoucí jen po penězích a že jsou nepřátelští a nevděční.

Emancipovaní Židé se ve velké míře uplatňovali v procesu industrializace, urbanizace a v jejich financování, angažovali se v ekonomickém, kulturním a politickém životě. Židé podporovali novou roli státu a byli trnem v oku především těch, kteří tuto roli neuznávali, čili šlechtě a církvi, které přišly o svá privilegia, nacionalistům i sociálním utopistům aj. Ke konci 19. stol. a začátkem 20. stol. se vynořila idea židovského spiknutí, které mělo stát za negativním celosvětovým vývojem do kapitalismu po revoluce.⁷⁰

Ke konci 19. stol mohli mít ještě němečtí Židé, na rozdíl od ostatních evropských Židů, pocit, že jsou společností přijímáni. Královská, později císařská moc mohla kontrolovat veřejné antisemitské projevy lépe než republika. Němečtí panovníci chránili všechny, kdo žili na jejich území, včetně Židů. Německo akceptovalo Židy i ve své armádě, respektovalo jejich náboženství, trvalo ale ještě na několika omezeních v přístupu k veřejným funkcím a volnému podnikání: nemohli vlastnit půdu a byli vyloučeni z cechů, což jim bránilo stát se řemeslníky. A i přestože směli přijmout veřejnou funkci, nemohli se stát říšskými prokurátory. Avšak oblast průmyslu jim byla otevřena. V maximální míře se podíleli na

⁶⁹ ŠÍŠKOVÁ, 2008, s. 159 – 163.

⁷⁰ Tamtéž, s. 163 – 166.

industrializaci země, jejich finanční síla byla v Německu mnohem větší než v ostatních evropských zemích. Po vyhlášení císařství v roce 1871 byla Židům v celém Německu zaručena rovnost vyznání na úrovni občanských i čestných práv.⁷¹ Paradoxem je, že právě emancipace způsobila to, že Židé představovali pro majoritu ještě větší trn v oku než doposud. Židé se začali masivně angažovat na politickém, ekonomickém i kulturním životě. Tato dychtivost po seberealizaci vyvolala ale místo pochopení a vstřícnosti podezíravost a rostoucí nenávist okolí. Židé se prosadili hned v začátcích kapitalismu. V důsledku toho se na ně sypala obvinění, že jsou kapitalističtí utlačovatelé. Panující nacionalismus a skutečnost, že Židé, odpradávná žijící v diaspoře, naopak národní aspekt své existence nezdůrazňovali a přijímali národnost hostitelského národa, přičemž rozlišující roli přisuzovali nanejvýš náboženství, přivodily jen další snůšku předsudků o tom, že byli vnímáni jako xenofobní, pověřčiví, necitliví a egoističtí parazité. Formovala se novodobá antisemitská mytologie. Židé byli démonizováni, a to především v oblastech peněz, moci a sexu. Evropský tisk ve druhé polovině 19. století zaplavily karikatury Židů a vtipy o nich.⁷²

Mezi události, které Židům v Německu přitížily, patří bezpochyby jejich náhlé zviditelnění hlavně díky vlivu, který ve státě Židé měli. Nástup mladé židovské generace, podle níž i přes zlepšení podmínek Židů v zemi nebyla židovská otázka vyřešena, na oblíbenosti Židům také nepřidal. Část této mládeže začala sympatizovat se sionistickými idejemi o vybudování židovského státu. Druhá část se angažovala v politice, především v německých nacionalistických seskupeních.⁷³

Největší ránu utrpěl obraz Židů v Německé občanské válce, která vypukla v listopadu 1918. Socialisté vyhlásili v Berlíně republiku. Hnutí Spartakovců, jakýsi předvoj bolševiků, se pokusilo nastolit diktaturu. To bylo pro Německo i Židy vážné. V tomto hnutí byli Židé totiž hojně zastoupeni.⁷⁴

Taktéž v listopadu 1918 vyhlásil Žid Kurt Eisner Bavorskou sociálně demokratickou republiku. Tento krok byl příčinou toho, že byl Eisner nenáviděn

⁷¹ MESSADIÉ, G., 2000, s. 266 – 269.

⁷² VEBER, V., et al, 1997, s. 137 – 138.

⁷³ MESSADIÉ, G., 2000, s. 270.

⁷⁴ Tamtéž, s. 287.

pravici i levici. Komunisté ho považovali za přívržence buržoazie a pravice ho vnímala jako židovského bolševika. O pár měsíců později došlo ke státnímu převratu a komunisté vyhlásili Druhou republiku rad, ve které plánovali vládnout na základě komunistických principů. V řídicím výboru se opět vyskytovali Židé. Druhá republika rad trvala velmi krátce. Ještě v dubnu roku 1919 padla. Německý národ musel čelit vzpourám na vlastním území, přičemž v těch nejzávažnějších se angažovali ve velké míře Židé. A k tomu se navíc ještě musel vyrovnávat s ponižujícími následky prohrané 1. světové války, abdikací svého císaře, okupací části svého území, ztrátou svých kolonií a Alsaska-Lotrinska, obrovskému válečnému dluhu a následné rostoucí nezaměstnanosti a inflaci a v neposlední řadě vyhlášení s pohrdáním a výsměchem přijímané Výmarské republiky v červenci 1919. V takto politicky, ekonomicky, společensky i psychologicky narušeném Německu došlo k hrůznému antisemitskému zvratu.⁷⁵

Éra nacismu navázala na všechny historické stereotypy a předsudky o Židech. Nacistická rasistická antisemitská propaganda ovládla tisk, školství, vědu i umění. I nacistická politika byla silně antisemitská. Perzekuce Židů dosáhla za druhé světové války svého vrcholu. Byla dokonce stanovena definice Žida! Židé byli postupně zbavováni všech práv a svobod, poté deportováni do ghet a koncentračních táborů, kde vládly příšerné ubytovací, hygienické a stravovací podmínky a pokud nezemřeli následkem nemocí nebo celkovým vyčerpáním organismu, byli usmrceni v plynových komorách. Židé byli v době nacismu odsuzováni za to, že se narodili. V době nacismu bylo zavražděno 6 milionů evropských Židů. Samotní Židé označují pronásledování a zavraždění evropských Židů pod nacionálním socialismem hebrejským výrazem shoa, který se obvykle překládá jako katastrofa. Navzdory tomu, že holokaust představuje nejhrůznější projevy antisemitismu v dějinách, neznamenala porážka nacismu vymýcení antisemitismu.⁷⁶

Zanedlouho po skončení druhé světové války se ozvali první popírači holokaustu. I přestože uznávání historici úspěšně vyvrátili tvrzení popíračů

⁷⁵ MESSADIÉ, G., 2000, s. 270 – 290.

⁷⁶ ŠIŠKOVÁ, 2008, s. 167 – 168.

holokaustu, najdou se i v současně době tací, kteří doposud okolnosti, rozsah a jiné záležitosti holokaustu zpochybňují. Viz kapitola 5 - Popírání holokaustu.

Po ukončení druhé světové války se antisemitská zášť projevovala nejvýrazněji v Sovětském svazu a zemích pod jeho vlivem. Židé byli obviňováni z tzv. kosmopolitismu, který se neslučoval s komunistickou vizí světa. V 50. letech Sovětský svaz krutě zasahoval proti židovské inteligenci a umělcům. Izrael byl Sovětským svazem považován za nepřítele. Židovské dějiny a kultura byly potlačovány, knihy s židovskými tématy neprošly cenzurou, tajná policie kontrolovala činnost židovských obcí.

Po pádu komunistických režimů v Evropě některé antisemitské projevy jako hanobení synagog, židovských hřbitovů a památníků či šíření antisemitských rasistických časopisů ožily. Patřily a bohužel dodnes patří mezi ústřední aktivity neonacistických skupin.

Ve 21. století zaujímají antisemitský a antisionistický postoj především arabské státy, které se staly hlavním hnízdem protižidovských pomluv a šíří je tiskem, televizí i internetem. Svůj postoj vyjadřují tyto státy v arabsko-izraelském konfliktu. Palestínští extremisté podnikají v Izraeli i jinde ve světě množství teroristických útoků proti civilistům.⁷⁷

Z historického hlediska lze konstatovat, že xenofobní postoje k Židům zaujímal majorita odnepaměti, protože byli jiní a zůstali nepochopení. A podobně si stáli od svého příchodu do Evropy i Romové.

2.3 Původ Romů

Romové pocházejí z indického subkontinentu. Jsou považováni za nejbližší příbuzné Domů, kteří patřili mezi samostatné etnikum původních obyvatel na indickém poloostrově. Žili tam po staletí a provozovali rodová řemesla, tzn., že se všichni dospělí jedinci ve skupině věnovali výrobě stejných produktů či poskytováním stejných služeb. Hledání nových odbytišť často vyžadovalo nutnost územního pohybu a tudíž kočovnického způsobu života. Život a kultura indických

⁷⁷ ŠÍŠKOVÁ, 2008, s. 168 – 174.

Domů nese mnoho společných prvků s kulturou Romů. I řemeslnou tradicí v kovářství, kotlářství, košíkářství, práci s hlínou, provozování hudební a taneční zábavy, loutkoherectví, akrobacii, obchodu s dobytkem, poskytování pohřebních a uklízečských služeb aj. vykazují shodné rysy.⁷⁸

Svou indickou pravlast opustili Romové pravděpodobně mezi 3. – 9. stoletím a přes území Malé Asie a Balkán pokračovali do Evropy.⁷⁹

Romové byli Evropany nejčastěji označováni termínem Cikán, který zněl v ostatních evropských jazycích velmi podobně. Tento pojem byl již od počátku negativně zabarven a sami Romové se s tímto pojmenováním nikdy neztotožňovali. V evropském prostředí pak došlo k proměně názvu Dom na vlastní etnické označení Rom.⁸⁰

Ve 14. století již existují zmínky o přítomnosti Romů na území dnešního Slovenska, na počátku 15. století v českých zemích, ve Francii a severní Evropě, do zemí západní Evropy přišli pravděpodobně v 16. století. Později pak směřovali na Ukrajinu, do Běloruska a Ruska a do Ameriky a Austrálie přicházejí spolu s ostatními přistěhovalci z Evropy.⁸¹

2.4 Pronásledování a diskriminace Romů

Romové přicházeli do Evropy ze vzdáleného a kulturně velmi odlišného Orientu. Již na první pohled se odlišovali tmavou pigmentací kůže, vlasů i očí, což se zcela odklánělo od dobového ideálu krásy. Nezvykle na Evropany působil také oděv. Hlava omotaná turbanem a hrubý beztvarý šat, který byl po dlouhé cestě zaprášený a špinavý do tehdejší gotické módy vůbec nezapadal. V povědomí Evropana tento obraz nově příchozího Roma vyvolával spíše antipatie než sympatie.

⁷⁸ HORVÁTHOVÁ, J., 2002, s. 5 – 7.

⁷⁹ Tamtéž, s. 9 – 10.

⁸⁰ Tamtéž, s. 7.

⁸¹ Tamtéž, s. 11, 13 – 14.

Život středověkého Evropana ovlivňovala ve velké míře křesťanská církev a jelikož Romové na dodržování křesťanského ritu nijak zvlášť nedbali, ani příliš neuznávali církev jako prostředníka mezi sebou a Bohem. Mimo ledabylého dodržování křesťanských zásad se k tomu často zabývali zapovězenou magií, kterou využívali např. při léčení nemocných lidí i zvířat. Věnovali se i v Evropě nezvyklými druhy zábavy jako např. tancem s hady, medvědy, krocením zvěře apod. Světská zábava obecně byla v té době církví odsuzována. Jakékoli náznaky neposlušnosti považovala církev za možné nebezpečí a mnohdy Romy za podobné projevy označovala za kacíře.

K negativním vztahům k Romům přispěly i domněnky o jejich přisluhování a špehování ve prospěch mongolských a později tatarských útočníků. Podstatnou příčinou nedobrych vztahů k Romům byl jistě parazitický způsob života některých jedinců. Někteří Romové se věnovali rodovému řemeslu, některým se stala hlavním zdrojem obživy žebrota nebo přestupky jako příležitostné krádeže a pytláctví v lesích, na polích, či na selských dvorech. Souvislosti mezi příchodem romských skupin a úbytkem hospodářských zvířat a plodin či jiného majetku přispěly ve velké míře k negativním postojům venkovských obyvatel k romskému etniku jako celku.

Nutno zdůraznit, že nově příchozí Romové působili v již vytvořeném ekonomickém uspořádání příslušných zemí jako cizí prvek. Řemeslná produkce byla především kvůli konkurenci soustředěna výhradně do cechů. Mimo cech se tedy romští řemeslníci mohli prosadit jen okrajově, pouze výrobou doplňkového řemeslného zboží nebo provozováním drobných služeb, čímž nemohli místním konkurovat a kvůli hledání nových odbytišť setrvávat u kočovného způsobu života.

Romové vyvolávali u místních obyvatel nedůvěru, strach i pocit ohrožení. Mezi majoritou a Romy se tak na obou stranách vytvářely zábrany v komunikaci, které postupně přerostly v nepochopení, v projevy nepřátelství a ke konci 15. století až k vyhánění a pronásledování Romů. Např. od roku 1492 byli ze Španělska spolu s Araby vyháněni i Židé a Romové. Pár let poté bylo na sněmu Svaté říše římské usneseno, že Romové mají být vyháněni a pronásledováni. Výskyt Romů měl být

pod hrozbou pokuty ohlášen. Všem dopadeným Romům hrozil trest smrti. Zanedlouho začala platit vyhláška o beztrestném zabití „cikána“.⁸²

V 16. století se vyhánění Romů stalo běžnou praxí téměř ve všech evropských zemích. Tyto země se snažily vytěsnit ze společnosti všechny cizí skupiny, které vnímaly jako potencionální konkurenci v hospodářství. Romové představovali konkurenci pro tamější řemeslníky. Spolu s Romy byli ze společnosti vylučováni i Židé, kteří konkurovali domácím kupcům, finančníkům, řemeslníkům i jiným profesím.

Co se českých zemí týče, Romové byli nejprve vyhnáni z Moravy na základě usnesení moravského zemského sněmu v roce 1538. Od roku 1545 byli již Romové vyháněni z celého Českého království. V té době se ještě v rámci vyhánění nesmělo vůči Romům používat fyzického násilí. Od roku 1556 se už nařízení zpřísnilo – dopadení romští muži měli být mučeni a následně zabiti, ženy a děti měly být využívány k práci.

Romové se do českých zemí vracejí v době třicetileté války, kdy její vedení znemožňovalo důsledný postup proti nim. Od roku 1697 byli Romové vyhlášeni za psance, jejich pobyt zde nebyl legální a neplatila pro ně tedy ani žádná práva, tudíž mohli být kýmkoli beztrestně zabiti. Dopadení romského muže se trestalo popravou, ženy a větší děti odřezáním ucha. Na záda jim potom bylo vypalováno znamení, které svědčilo o tom, že tento člověk již jednou přestoupil zákon. Poté museli podepsat prohlášení, že se do země pod pohrůžkou popravu již nevrátí. Menší romské děti měly být dány na „převýchovu prací“ do křesťanských rodin. Od roku 1706 pak u hranic Českého království informovaly výstražné tabule o zákazu vstupu Romům. Zpřísnily se dokonce i postihy za případné poskytnutí pomoci Romům. Karel IV. pak v roce 1717 zpřísnil a vymezil postihy za poskytování pomoci, úkrytu a potravy Romům např. peněžitou pokutou nebo prací v okovech. Dále nařídil při opakovaném dopadení trestat smrtí i romské ženy.

Podobně jako v českých zemích postupovala proti Romům většina evropských zemí. V této době se vytvářely vztahy hluboké nedůvěry mezi majoritou a romskou

⁸² HORVÁTHOVÁ, J., 2002, s. 15 – 20.

minoritou. Většinovou společnost tehdy Romové považovali za svého úhlavního nepřítele. Právě v těchto dobách pronásledování a vyhánění se romská komunita utvořila tak, aby byla soběstačná, nezávislá na majoritě. Jedině ve svých vlastních rodových kruzích totiž nacházeli důvěru, ochranu a pomoc.⁸³ Takovýto postoj Romů k majoritě většinou bohužel setrvává dodnes.

Pokus řešit situaci s Romy učinili až někteří osvícení panovníci od 18. století a to asimilací. Zasazovali se především o usazení Romů, řádné vyznávání víry a dodržování povinné školní docházky. Asimilace ale, jak dokazují dnešní sociologické a psychologické výzkumy, není nejvhodnější cestou k efektivnímu zapojení Romů do majoritní společnosti.⁸⁴ To dokládají hrůzné osudy Romů již od počátku 30. let 20. století v Německu a posléze v dalších evropských zemích.

V Německu se Romové mohli cítit ohroženi již v roce 1933, kdy začalo platit nařízení o ochraně lidu a státu před tzv. gaunerskou populací, do níž byli zahrnuti i „Cikáni“. Hned v tomto prvním roce Hitlerovy vlády byl vyhlášen Zákon o potírání dědičných chorob, který nakazoval povinnou sterilizaci osob s různými chorobami či postiženími. Romové byli obvykle označováni jako osoby trpící dědičnou slaboduchostí. Tato nejednoznačná definice dávala možnost zahrnout do této kategorie nejen duševně zaostalé jedince, či osoby s poruchami učení, ale také „asociální osoby“, tedy pobudy, prostitutky, promiskuity, „Cikány“ apod. Sterilizace jako politická strategie měla zbavit národní genovou banku „geneticky zatížených osob“ a omezit tím sociální problémy, které tyto údajně méněcenné asociální osoby způsobují.⁸⁵

Od roku 1935 jsou na základě zákona na ochranu německé krve a německé cti a zákona o říšském občanství především Židé, ale také Romové a příslušníci jiných, podle nacistické ideologie méněcenných národů, zbavováni možnosti uzavírání sňatku s Árijci, občanských práv a svobod a vystavováni perzekuci, která později vyvrcholila plynovými komorami.

⁸³ HORVÁTHOVÁ, J., 2002, s. 20 – 23.

⁸⁴ Tamtéž, s. 37 - 38, 42.

⁸⁵ HEBERER, P., in: HORVÁTHOVÁ, J., 2003, s. 29 – 30.

Od roku 1937 probíhalo ve Výzkumném ústavu pro rasovou hygienu a biologické vyšetřování obyvatelstva mj. bádání nad určením antropologických znaků tzv. cikánské rasy. Asociální chování některých Romů nebo také „cikánský způsob života“ byl prohlášen za dědičný a na základě antropologických znaků tzv. cikánské rasy měli být dotyční posléze snadno identifikováni a izolováni od společnosti, tzn. ze škol, státních služeb, armády apod., již bez ohledu na konkrétní způsob života jedince.⁸⁶

Od roku 1936 pak byli říšští Romové soustředěni v tzv. cikánských táborech, kde měli čekat na další rozhodnutí shora ohledně konečného řešení cikánské otázky.

Výnos o potírání cikánského zlořádu z roku 1938 nařizoval sepsat přesný seznam „Cikánů, cikánských míšenců a cikánským způsobem žijících osob“. Na základě tohoto soupisu byly od roku 1942 sestavovány transporty uvedených osob i s rodinami do cikánského tábora Auschwitz-Birkenau. Byli sem deportováni i Romové ze zemí připojených k Říši, tzn. kromě německých Romů také Romové z Rakouska, Protektorátu Čechy a Morava, z obsazených západoevropských zemí a později také Romové ze Sovětského svazu a Polska.⁸⁷

Katastrofální ubytovací, hygienické i stravovací podmínky v tomto táboře byly příčinami masové úmrtnosti zdejších vězňů na následky rozličných chorob. Práceschopní vězni měli být postupně zničeni prací a ti nepráceschopní zlikvidováni v plynových komorách.⁸⁸ Počet romských obětí holokaustu se odhaduje na 250 tisíc až 500 tisíc.

Romové byli celá staletí pronásledováni, vyháněni a v období nacismu dokonce vyvražďováni kvůli tomu, že byli jiní.

Romové se vždycky podobali a doposud se více podobají indickým Domům než Evropanům, přestože žijí v Evropě více než 700 let. Tmavé vlasy, snědá pleť, mandlovité oči, jiná kultura, jiné myšlení, odlišný jazyk – to vše připodobňuje Romy blíže Indům než Evropanům. Dům na indické vsi se střechou z palmového

⁸⁶ HORVÁTHOVÁ, J., 2002, s. 44 – 45.

⁸⁷ ZIMMERMANN, M., in: HORVÁTHOVÁ, J., 2003, s. 25.

⁸⁸ NEČAS, C., in: HORVÁTHOVÁ, J., 2003, s. 20 - 21.

listí, stěnami z nepálených cihel, rohoží místo oken a místo dveří jen závěsy, spí se na rohožích, sedí se na zemi. Domy v romských osadách na Slovensku se od těch indických nijak zvlášť nelišily.

Indický kastovní systém, který v jednom lidském životě neumožňuje pokrok nebo vzestup – ten je možný až v příštím životě nese také shodné prvky s přílišným zaujetím Romů současností a nedostatkem smyslu pro budoucnost. Romové žijí přítomností, necítí potřebu usilovat o lepší budoucnost, jsou se svým osudem jaksi smíření. Minulost prožívají při vzpomínkách se všemi emocemi, zpřítomňují si ji, na křivdy nikdy nezapomínají.

I romština sdílí více vlastností s indickými než s evropskými jazyky. Obsahuje mnohem více citoslovcí a mnohoznačných slov. Význam výpovědi je mnohdy jasný až z kontextu, intonace, souběžně probíhající neverbální komunikace a empatie. Romský jazyk i způsob myšlení, odlišný od evropského, bývá častým zdrojem nedorozumění a podezřívání Romů z lhavosti, neúspěchů romských dětí ve škole a celkové averze majority k Romům.⁸⁹

Současná averze vůči Romům nesvědčí o lepším se postoji většinové společnosti k Romům. Pohled majority na Romy jako na jediný a homogenní „cikánský“ celek bez ohledu na jeho faktickou diferenciaci a naopak zas opozice vůči majority dodnes zůstává významným identifikačním faktorem Romů kdekoli na světě.⁹⁰

Je třeba poznat jinakost Romů, Židů i jiných etnik, zvláště pak těch, s kterými je sdílen společný stát. Je žádoucí snažit se jinakosti porozumět a mít k ní úctu. V opačném případě problémové vztahy mezi menšinami a majoritou nemají šanci na zlepšení. Jen tam, kde jinakost vyvolává spíše zájem a zvědavost než strach a předsudky, nehrozí to, že se budou podobné hrůzy jako holokaust opakovat. Vždyť vztah majority k minoritám je vizitkou povahy a úspěšnosti politického systému a duchovního stavu společnosti.⁹¹

⁸⁹ ŠIŠKOVÁ, T., et. al, 2008, s. 123 – 128.

⁹⁰ HORVÁTHOVÁ, J., 2002, s. 12.

⁹¹ ŠIŠKOVÁ, T., et. al, 2008, s. 174.

3 Holokaust českých Židů

Dle sčítání lidu z roku 1930 žilo na území českých zemí přes 117 tisíc Židů, z nichž se k české národnosti hlásilo 36 %, k židovské 31 %, k německé 30 % a zbylá část náležela k jiným etnickým skupinám.⁹²

Československá republika platila až do roku 1938 za osvícený stát, kde platí demokratické parlamentní zásady, které zaručují politická práva a občanské svobody. Vyznačovala se také liberálním přístupem k Židům.

Po podepsání Mnichovské dohody koncem září 1938 musela tehdejší Československá republika odstoupit Německu svá pohraniční území, tzv. Sudety, kde posléze začala platit nacistická rasistická a antisemitská opatření jako v říši. Na zbylém území českých zemí mohla žít většina Židů ještě poměrně v klidu. Československým parlamentem prošly pouze 2 zákony, které byly v jádru protižidovské, a to nařízení o přezkoumání státní příslušnosti jedinců, kteří ji získali po roce 1918 a nařízení o vyhoštění některých cizích státních příslušníků. Vláda se chtěla pomocí těchto nařízení z ledna 1939 vyvarovat vzrůstu německého obyvatelstva v zemi. V tehdejším okleštěném Československu byli totiž Židé hlásící se k německé národnosti obviňováni ze ztráty Sudet.

Po okupaci zbytku českých zemí nacisty od března 1939 začala platit nacistická rasistická a antisemitská opatření v celém vzniklém Protektorátu Čechy a Morava. Protektorátní vláda vydala mnohá opatření, která Židy postupně vyloučila ze společnosti a připravila na konečné řešení.⁹³

Okupační armáda a gestapo nejprve zatýkaly německé emigranty, poté politiky předchozího režimu, známé politické osobnosti a samozřejmě Židy, kteří byli posíláni do koncentračních táborů.

Německo převzalo obranu protektorátu a jeho zahraniční politiku. Všechny klíčové funkce zastávali říšští úředníci. Prezident Emil Hácha si směl svůj titul podržet, avšak se svým ministerským kabinetem podléhal říšskému protektorovi baronu Constantinu von Neurathovi. Karl Hermann Frank, jeden z vůdců bývalé

⁹² ROTHKIRCHENOVÁ, L., in: JANIŠOVÁ, M., 1991, s. 26.

⁹³ Tamtéž, s. 22 – 27.

sudetoněmecké strany, se stal tajemníkem. Vláda sice nebyla rozpuštěna hned, ale české země přišly o svou svrchovanost a nezávislost.

Protižidovské akce začaly velmi brzy. Vypáleno bylo mnoho synagog. Nejkrutěji se s Židy zacházelo ve městech, kde bydlela silná německá menšina. Židé nesměli využívat chodníky a museli chodit středem ulice, byli vyváděni z kaváren a na ulici veřejně napadáni. Protižidovská nařízení a zákazy se hromadily ve shodě s předpisy platnými v Německé říši. Židé byli postupně zbavováni téměř všech práv, svobod a lidské důstojnosti.

Na samém počátku vzniku protektorátu byl Židům zakázán výkon lékařské praxe. Praxe neárijských advokátů byly taktéž zastavovány. Osoby židovského původu byly vylučovány ze státních služeb. Hned po vzniku protektorátu měl systém četných diskriminačních protižidovských opatření donutit co největší počet Židů emigrovat.⁹⁴

Dne 21. června 1939 schválil říšský protektor obsáhlý dekret, který vylučoval Židy z účasti na veškerém hospodářském životě země a nařizoval jim hlásit všechn svůj majetek. Dekretem se Židé dostali pod přímou soudní pravomoc Němců. Židovský majetek spadal tedy do německých rukou a tím se posílilo poněmčování protektorátu v germanizační politice třetí říše.

Od vypuknutí války se protižidovská nařízení v protektorátu ještě více hromadila. Židé nesměli pracovat ani pro soukromé podniky, byli omezováni ve volnosti pohybu, izolováni od ostatních obyvatel, byl jim odpírán příděl některých potravin, cukru, tabáku, ošacení apod. Propukla další vlna zatýkání Židů a deportací do koncentračních táborů.⁹⁵

Od února 1940 museli mít Židé v občanských průkazech označení s červeným písmenem J. Pro Židy platil zákaz vstupu na mnohá náměstí, do určitých ulic a parků, veřejných sadů a lesů. Židé nemohli navštěvovat kina, divadla, knihovny, sportovní a zábavní zařízení, plovárny, lázně aj. V prostředcích hromadné dopravy směli Židé používat jen určitá oddělení. Železniční doprava povolovala Židům

⁹⁴ FRANKL, M., *Holocaust.cz* [online], 2001 [cit. 2011-03-21], Genocida českých Židů, dostupné z WWW: <http://www.holocaust.cz/cz2/resources/texts/genocida/>

⁹⁵ ROTHKIRCHENOVÁ, L., in: JANIŠOVÁ, M., 1991, s. 31 – 37.

jezdit pouze v posledním vagónu, později jen v posledním oddělení posledního vagónu. Do nádražních restaurací i čekáren byl vstup Židům zakázán. Židé mohli navštěvovat obchody, banky a pošty jen v určitou omezenou dobu. Byly jim odejmuty telefony i rozhlasová zařízení. Po dvacáté hodině nesměli opouštět svá bydliště. Byli vyloučeni z českých škol, spolků, organizací a jiných institucí. Od září 1941 pak museli mít protektorátní Židé starší šesti let na oděvu přišitou žlutou šesticípou hvězdu. Nedodržování výše zmíněných a mnohých dalších nařízení a zákazů bylo sankcionováno i vězněním. Cílem těchto diskriminačních nařízení bylo izolovat Židy od společnosti.⁹⁶

Začátkem září 1941 musela Židovská náboženská obec z nařízení sepsat seznam židovského obyvatelstva protektorátu podle věku, pracovní schopnosti, rodinného a zdravotního stavu apod. Tento seznam tvořil později podklad pro transporty Židů na východ, které byly vypravovány od října 1941. Židovským příslušníkům přišlo předvolání s datem a hodinou, kdy jsou povinni se dostavit na shromaždiště. Tam museli vyplnit řadu formulářů včetně prohlášení o osobním majetku, odevzdat klíče od bytu, potravinové lístky, cennosti, peníze i osobní doklady a poté nastoupit do transportu.⁹⁷

Soupis protektorátních Židů činil k prvnímu říjnu devatenáct set čtyřicet jedna 88 105 osob. Hitlerův cíl, deportovat do konce prosince 1941 protektorátní, německé i rakouské židovské obyvatelstvo do Lodže, Rigy a Minska byl nerealizovatelný.⁹⁸

Na základě toho se rozhodlo, že před evakuací Židů z českých zemí na východ bude nezbytná etapa „ghettoizace“ probíhat v Terezíně. Terezín vznikl jako sběrný a průchozí koncentrační tábor. Více než 60 000 protektorátních Židů bylo pak z Terezína dále deportováno do vyhlazovacích táborů na východě, především do Osvětimi.

⁹⁶ FRANKL, M., *Holocaust.cz* [online], 2001 [cit. 2011-03-21], Genocida českých Židů, dostupné z WWW: <http://www.holocaust.cz/cz2/resources/texts/genocida/>

⁹⁷ ROTHKIRCHENOVÁ, L., in: JANIŠOVÁ, M., 1991, s. 40 - 43.

⁹⁸ FRANKL, M., *Holocaust.cz* [online], 2001 [cit. 2011-03-21], Genocida českých Židů, dostupné z WWW: <http://www.holocaust.cz/cz2/resources/texts/genocida/>

Terezín měl později plnit i funkci ghetta pro staré německé, rakouské a holandské Židy. Měl plnit i propagandistickou funkci, totiž zakrýt pravé úmysly „konečného řešení“. Terezín měl naoko působit jako židovské sídliště budoucího poválečného židovského státu.

Další posláním Terezína bylo zdecimovat židovské vězně prací a katastrofálními ubytovacími, stravovacími a hygienickými podmínkami. Vysokou úmrtnost terezínských vězňů ovlivnily zejména kruté životní podmínky a neustálá přeplněnost tábora, ve kterém se snadno ve velké míře rozšiřovaly různé epidemie.⁹⁹

Počet Židů v protektorátu se neustále zmenšoval. Ani potíže Němců na válečném poli nestály v cestě odsunu Židů. Heydrich měl v plánu „konečné řešení židovské otázky“ spíše urychlit, aby mohlo být území protektorátu brzy germanizováno.

Teror v protektorátu se ještě stupňoval po atentátu na Heydricha 27. května 1942. Rapidně se zvýšily počty policejních a vojenských jednotek, které prohledávaly byty a vyslýchaly statisíce lidí. Nový říšský protektor vyhlásil trest smrti každému, kdo se jakkoli pokusí pomáhat Židům, ať už tím, že jim poskytne ubytování, úkryt, neoznámí jejich pobyt nebo jejich případnou činnost proti říši. Byla také vydána další omezení týkající se zejména pohybu Židů, kvůli kterým se stal život těch, kteří dosud z protektorátu nebyli odsunuti, ještě zoufalejším.¹⁰⁰

Z českých zemí bylo v době nacistické okupace do táborů nuceně koncentrace deportováno více než 81 tisíc Židů. Osvobození se dožilo pouze 10 500 židovských osob. Velká část židovského obyvatelstva českých zemí se nedostavila k deportaci, ukrývala se v ilegalitě, podílela se na odbojové činnosti nebo spáchala sebevraždu. V českých zemích si holokaust vyžádal celkem téměř 80 tisíc židovských obětí. Pro uchování památky holokaustu v českých zemích jsou jména židovských obětí

⁹⁹ VEBER, V., et al., 1997, s. 83 – 88.

¹⁰⁰ ROTHKIRCHENOVÁ, L., in: JANIŠOVÁ, M., 1991, s. 44 - 45.

zaznamenána na stěnách Pinkasovy synagogy v Praze a na stránkách Terezínské pamětní knihy.¹⁰¹

V místech utrpení desetitisíců lidí, na území původního sběrného a koncentračního tábora Terezín, vznikl Památník Terezín. V České republice je ojedinělou institucí svého druhu. Klade si za cíl uchovávat památku obětí rasové a politické perzekuce v době nacistické okupace českých zemí. Památník Terezín se zabývá také muzejní, výzkumnou a vzdělávací činností i péčí o místa spojená s utrpením a smrtí obětí nacistické krutovlády.¹⁰²

¹⁰¹ FRANKL, M., *Holocaust.cz* [online], 2001 [cit. 2011-03-21], Epilog, dostupné z WWW: <http://www.holocaust.cz/cz2/history/jew/czech/epilog/>

¹⁰² *Památník Terezín* [online], 2010, 3. 3, 2011 [cit. 2011-11-30], Památník, dostupné z WWW: <http://www.pamatnik-terezin.cz/cz/pamatnik/zakladni-informace/>

4 Holokaust českých Romů

Diskriminační opatření, která uplatňovali nacisté vůči Romům v Německu od roku 1933, se stala podkladem pro ta, která byla prosazována později i v jednotlivých Německem okupovaných zemích. Výhodiskem veškeré diskriminace a perzekuce bylo nařízení říšského prezidenta „o ochraně lidu a státu“. Příslušníci romského etnika byli považováni za gaunerskou populaci, a proto se jich ve velké míře týkal Výnos říšského ministra vnitra o preventivním potírání zločinnosti. Ten nařizoval policii trvale kontrolovat zločinné a asociální jedince, uvalovat na ně preventivní vazbu v různých polepšovacích a pracovních donucovacích zařízeních. Romové a osoby žijící cikánským způsobem byli spolu s prostitutkami, žebráky, tuláky, alkoholiky a osobami vyhýbajícími se práci zařazováni právě mezi asociály.¹⁰³

Přestože Československo bylo před Druhou světovou válkou demokratickým státem, příslušníky romského etnika omezovalo v některých právech a svobodách. Zákon o potulných cikánech z roku 1927 vyžadoval po kočovných Romech starších 14 let prokazovat se cikánskými legitimacemi namísto občanskými. Tyto legitimace obsahovaly nejen osobní údaje, nýbrž i otisky prstů. Do lázeňských a větších měst a rekreačních oblastí měli Romové vstup zakázán, o čemž informovaly tabule u cest. Neusazeným Romům měly být podle zákona odebírány děti na převýchovu do jiných rodin nebo výchovných ústavů. Tento zákon o potulných cikánech měl za cíl usnadnit odhalení těžko identifikovatelné kriminality, za kterou stáli údajně ve velké míře kočovní Romové. Měl sice postihovat jen kočovné Romy, ale ve svých důsledcích poskytoval prostor pro diskriminace Romů všech.

Zejména od druhé půlky 30. let se počet Romů v Československu zvyšoval. Docházelo k přesunům Romů z Německa, později z Rakouska připojeného k říši a po uzavření Mnichovské dohody přicházeli i Romové z odtržených Sudet. Velký

¹⁰³ NEČAS, C., 1993, s. 9.

příliv Romů ještě prohloubil averzi vůči tomuto etniku, především na venkově, kde bylo drobné příživnictví příchozích pociťováno nejsilněji.¹⁰⁴

V tehdejším Československu žilo před rokem 1938 odhadem něco málo přes 100 000 Romů. Naprostá většina z nich žila na slovenském území. Přibližně 7 tisíc Romů pak připadalo na české země.¹⁰⁵

Po okupaci českých zemí nacisty v březnu 1939 vznikl Protektorát Čechy a Morava a začala zde platit téměř všechna nacistická rasistická a antisemitská opatření jako v říši. Protektorátní vláda vydala mnohá opatření, která Romy postupně vyloučila ze společnosti a připravila na konečné řešení. Výnos ministerstva vnitra nařizoval usazení všech kočovných Romů. Ti, kteří se neusadili nebo se vyhýbali práci, byli donuceni přechodně pobývat v kárných pracovních táborech, které od srpna 1940 fungovaly v Letech u Písku a v Hodoníně u Kunštátu. Podíl romských vězňů v těchto táborech se pohyboval mezi 10 až 15 procenty. Právě tak, jako výnos říšského ministerstva vnitra o preventivním potírání zločinnosti, nakazovalo protektorátní vládní nařízení z března 1942 uvalit preventivní vazbu na zločince a asociály. Tato vazba byla vykonávána ve sběrných táborech, v původních kárných pracovních táborech v Letech a v Hodoníně a v bývalých donucovacích pracovnách v Praze-Ruzyni, v Pardubicích a v Brně. Po přechodném pobytu ve sběrných táborech byli někteří vězni od dubna 1942 deportováni v tzv. transportech pro asociální živly do Osvětimi. Tyto transporty však nebyly hromadné a Romové v nich zaujímali jen malou část.¹⁰⁶

V srpnu 1942 probíhal na základě nařízení o potírání cikánského zlořádu soupis všech protektorátních Romů. Menší část Romů zaznamenaných v soupisu byla v rámci preventivní vazby převezena do cikánských táborů vzniklých z dosavadních sběrných v Letech a Hodoníně. Většina Romů zůstala po soupisu na svobodě, avšak s výstrahou, že opustí-li místo svého pobytu nebo přestanou-li pracovat, bude na ně ihned uvalena preventivní vazba.¹⁰⁷

¹⁰⁴ HORVÁTHOVÁ, J., 2002. s. 43 – 44.

¹⁰⁵ HOLÝ, D. a C. NEČAS, 1993, s. 15.

¹⁰⁶ NEČAS, C., 1993, s. 9 – 10.

¹⁰⁷ Tamtéž., s. 11 – 12.

Cikánský tábor v Letech sloužil k soustředování Romů z Čech a prošlo jím 1308 osob včetně 30 dětí, které se narodily tamějším uvězněným Romkám. Dospělí vězni pracovali na stavbě silnice, pomáhali při žních a sklizni u tamních rolníků či okolních velkostatkářů nebo zpracovávali dřevo po lesních polomech. Najíst dostávali třikrát denně v dávkách nutných k udržení organismu pro vyžadovanou práci. Těžká práce, věčný hlad a přeplněná kapacita v barácích plných hmyzu byly příčinou různých infekčních i jiných onemocnění. Kvůli epidemii skvrnitého tyfu musel být v únoru 1943 tábor uzavřen a v izolaci setrval až do svého zrušení. Z letského tábora byly vypraveny dva hromadné transporty do Osvětimi. První transport směřoval v prosinci 1942 do hlavního osvětimského tábora, druhý v květnu 1943 do cikánského tábora v Osvětimi II-Březince. Zbýlých 198 letských vězňů bylo odesláno do jiných protektorátních táborů nebo propuštěno na svobodu.

Cikánský tábor v Hodoníně sloužil ke koncentraci Romů z Moravy a prošlo jím 1317 vězňů včetně 35 dětí, narozených tam uvězněným ženám. Vězni, kterým se nepodařilo utéct, nezemřeli nebo nebyli propuštěni, byli deportováni do osvětimských táborů. Transport z prosince 1942 směřoval do hlavního tábora v Osvětimi I a transport ze srpna 1943 do cikánského tábora v Osvětimi II-Březince. Zbývajících 57 vězňů hodonínského tábora bylo buď propuštěno nebo v lednu 1944 deportováno do osvětimského cikánského tábora.

O osudech Romů, kteří byli po srpnovém soupisu v roce 1942 ponecháni prozatím na svobodě, rozhodl v prosinci 1942 výnos Heinricha Himmlera o deportacích cikánů a cikánských míšenců do koncentračního tábora v Osvětimi II-Březince. Od jara 1943 byla do tohoto cikánského tábora deportována většina protektorátních Romů. V této fázi byli do transportů zahrnováni i usedlí pracující Romové.¹⁰⁸ O cíli a důvodech deportací Romové neměli ponětí. Předpokládali, že jedou kamsi na krátkodobou práci. O to víc byli šokováni poměry v osvětimském cikánském táboře, obehnaném ostnatými dráty, kterými v noci procházel elektrický proud. Když deportovaní Romové vystoupili z vagónů, museli se ihned po příchodu do tábora svléknout a nechat se ostříhat

¹⁰⁸ HORVÁTHOVÁ, J., 2002. s. 46 – 47.

a tetovat. Každému bylo přiděleno vězeňské číslo. Kromě toho dostali plátěný proužek, který museli nosit přišitý na oblečení. Nápis na plátěném proužku obsahoval písmeno Z, tj. zkratka německého slova Zigeuner, dále příslušné vězeňské číslo a pod nápisem umístěný černý trojúhelník, označující asociály. Poté museli vězni provést očistu.¹⁰⁹

Zpočátku pracovali vězni na dostavbě tábora, např. budovali silnice, umývárny, sauny, upravovali táborové prostranství, instalovali elektrické osvětlení apod. Vězni byli v táboře decimováni vysilující prací, hladem a celkovým strádáním. Příděl potravin byl záměrně tak nízký, že způsoboval pozvolné vyčerpání organismu vězňů. I o pitnou vodu byla nouze. Její příděly k uhašení žízně nestačily. Vězni proto pili i dešťovku a zdravotně závadnou vodu z vodovodu a v důsledku toho trpěli často různými střevními onemocněními. Chyběla i voda k vykonání běžné hygieny, natož k praní. Tělo i oděvy vězňů a deky, pod kterými spávali, měli špinavé a zamořené především vešmi, hlavními přenášeci skvrnitého tyfu.

Neustále přeplněná kapacita tábora, hlad a žízeň vězňů, žalostné hygienické podmínky, trvalá zahmyzenost apod. byly hlavními příčinami vysoké úmrtnosti. Mezi nejrozšířenější choroby v táboře patřily skvrnitý tyfus, průjmy, svrab a tuberkulóza.

Jediná, i když nepatrná naděje na přežití existovala v podobě zařazení na práci do jiného koncentračního tábora. Všichni zbývající vězňové osvětimského tábora, které nezdecimovala vysilující práce, katastrofální stravovací, ubytovací či hygienické podmínky zemřeli v plynové komoře.

Nacisté zdůvodňovali svůj způsob řešení romské otázky tím, že Romové byli častými pachateli trestných činů, žili nežádoucím způsobem a náleželi údajně k méněcenné rase. V cikánském táboře v Osvětimi II-Březince měla být proto romská populace jako celek postupně vyhlazena. Holokaust českých Romů si vyžádal kolem pěti tisíc obětí. Skupina Romů z českých zemí byla tedy jako celek zlikvidována.¹¹⁰

¹⁰⁹ HOLÝ, D. a C. NEČAS, 1993, s. 23 – 31.

¹¹⁰ Tamtéž, s. 34 – 42.

Obětem holokaustu by se měla projevovat úcta a místa jejich utrpení by se měla uchovávat s veškerou důstojností. Romské oběti holokaustu z českých zemí až do nedávné doby žádné pietní místo, které by připomínalo jejich utrpení v protektorátních cikánských táborech, neměly. Hodonínský tábor byl přestavěn na rekreační zařízení a letský tábor byl v důsledku epidemie skvrnitého tyfu ještě za války spálen. V blízkosti prostoru, kde stál kdysi tento tábor, byla v 70. letech 20. století vybudována velkovýkrmna vepřů.¹¹¹

Až v posledních letech se památníkem obětí romského holokaustu stalo nově upravené pietní území Lety, nacházející se v prostoru bývalého pohřebiště cikánského tábora Lety.

¹¹¹ Historický ústav Akademie věd ČR, 1999, s. 9.

5 Popírání holokaustu

Holokaust je jedinečným fenoménem, který odkazuje na dávné stereotypy a predsudky a na stále přítomnou intoleranci, xenofobii a rasismus v současné společnosti. Již krátce po skončení druhé světové války se však objevili tací, kteří označili holokaust za podvrh jako např. Maurice Bardèche. Tento Francouz ve své knize „Norimberk neboli Zaslíbená země“ tvrdí, že proces s nacistickými válečnými zločinci v Norimberku v období od listopadu 1945 do října 1946 byla zfalšována historie. Podle Bardècheho není zapotřebí soucítit s Židy, protože válku zavinili oni sami. Bardèche popírá, že došlo k vyhlazování Židů, plynové komory prý sloužily pouze k dezinfekci šatů a úmrtí Židů zavinil válečný nedostatek potravin a epidemie. Fotografie obětí z koncentračních táborů a výpovědi vězňů, kteří přežili, označil za nevěrohodné.¹¹² Na tyto názory pak navázaly další publikace, zejména pak v 70. letech 20. stol. Společné jim bylo popírání holokaustu.

Popírání holokaustu zahrnuje: tvrzení, že nacistická genocida Židů byla výmysl, zlehčování obsahu a rozsahu holokaustu, bagatelizování viny nacismu na perzekuci a vyhlazování Židů a jiných etnik, zastírání úmyslu nacistů vyhladit celý židovský národ, odmítání historicky doloženého údaje o 6 milionech židovských obětí holokaustu apod.¹¹³

Popírání holokaustu je známo též pod názvem „osvětimská lež“, protože právě k provozu a fungování vyhlazovacího tábora Osvětim bylo vzneseno značné množství námitek.

Popírači holokaustu se považují za seriózní historiky, žádnými odborníky ale vskutku nejsou. Nezkoumají skutečnosti objektivně standardními historickými postupy, usilují spíše o systematické zastírání holokaustu.¹¹⁴ Svědectví lidí, kteří holokaust přežili, pokládají popírači holokaustu za nevěrohodná a zaujatá a výpovědi nacistů svědčící o faktech holokaustu označují za vynucená a zmanipulovaná.¹¹⁵

¹¹² ŠIŠKOVÁ, T., 2008, s. 168 – 169.

¹¹³ BLODIG, V., et al, 1999, s. 43.

¹¹⁴ ŠIŠKOVÁ, T., 2008, s. 169.

¹¹⁵ BLODIG, V., et al, 1999, s. 43.

Popírači holokaustu využívají faktu, že nacisté se snažili zničit všechny stopy, svědčící o jejich zločinu. Pálili veškeré dokumenty, cílevědomě vyvražďovali nejdůležitější svědky a v neposlední řadě užívali vlastní terminologii, která velmi zmírňovala skutečný obsah pojmů. Plán vyhlazení Židů měl v nacistické terminologii krycí název „konečné řešení“, o deportacích do vyhlazovacích táborů nacisté mluvili jako o „evakuacích na východ“ a termín „zvláštní zacházení“ znamenal „zabití“.¹¹⁶

Mezi nejznámější popírače holokaustu patří Angličan David Irving. Tento uznávaný autor řady knih a článků zejména o událostech Druhé světové války napsal řadu kontroverzních prohlášení o Hitlerovi a Židech. Netajil se jistými sympatiemi k Hitlerovi. Tvrdil např., že Hitler nikdy nevydal žádný rozkaz k vyhlazení Židů v Evropě, zpochybňoval jisté okolnosti holokaustu včetně existence plynových komor v Osvětimi apod. Deborah Lipstadtová, profesorka židovských studií, označila Irvinga ve své knize „Popírání holokaustu: narůstající útok na pravdu a paměť“, vydané roku 1993, jako jednoho z nejnebezpečnějších propagátorů hnutí popírajícího holokaust. O rok později žaloval David Irving profesorku Lipstadtovou a jejího bristkého nakladatele Penguin za urážku na cti a požadoval omluvu, finanční náhradu a stažení publikace Popírání holokaustu.

Dlouhý soudní proces skončil v dubnu 2000 zamítnutím Irvingovy obžaloby.¹¹⁷ Soudce tohoto procesu v rozsudku označil Irvinga jako antisemitu, rasistu a popírače holokaustu. Vyjádřil se, že Irving vyšperkoval jisté historické události, vážně překroutil dostupné současné důkazy, jeho tvrzení jsou založena na zkreslení, nesprávné interpretaci a vynechání dokumentárních důkazů. Irvingovo zacházení s historickými důkazy dle soudce zaostává daleko za úrovní, která se očekává od svědomitého historika. Soudce mj. také uvedl, že Irving opakovaně překročil hranici mezi správnou kritikou a předpojatým hanobením židovské rasy a národa.¹¹⁸ Vítězství Lipstadtové znamenalo velký úspěch v boji s popírači holokaustu v soudní sféře.

¹¹⁶ ŠIŠKOVÁ, T., 2008, s. 169.

¹¹⁷ LIPSTADTOVÁ, D., 2006, s. 13 – 15.

¹¹⁸ Tamtéž, s. 352 - 354.

Přestože je však v některých státech popírání holokaustu považováno za trestný čin a přestože uznávání seriózní historici vyvrátili zatím všechna tvrzení popíračů holokaustu, jsou v současné společnosti popírači holokaustu stále přítomni.¹¹⁹ Především různé neonacisté skupiny a některé skupiny hnutí skinheads se vzhledem ke špatné pověsti historického nacismu snaží v rámci napravení image nacismu zpochybňovat rozsah a provedení vyhlazovací mašinérie, úmysly nacistů apod. Navíc vyjadřují aktivně odpor především vůči přistěhovalcům z mimoevropského území a vybraným menšinám, v České republice zejména proti Romům. Neonacisté a jejich aktivity jsou hrozbou pro demokratické ústavní uspořádání státu tím, že vyvolávají napětí ve společnosti a oslabují a ohrožují tak autoritu a demokratické uspořádání státu.¹²⁰

Popírání holokaustu je v současnosti sice jevem okrajovým, ale nebezpečným. Dokazuje, že po více než půl století není holokaust zdaleka problémem minulosti a netýká se jen Židů a Romů. Popírání holokaustu směřuje proti zásadám demokracie, lidské úctě, právům a svobodám.

Holokaustem je třeba se zabývat, informovat a učit o něm, zkrátka ho zachovávat v paměti, aby mohl sloužit jako odstrašující případ a varování před hrozbami xenofobních, antisemitských, rasistických a jiných intolerantních postojů ve společnosti.

¹¹⁹ BLODIG, V., et al, 1999, s. 44.

¹²⁰ ZEMAN, V., et al, 2009, s. 58 – 64.

6 Holokaust a dnešek

6.1 Téma holokaust v českých školách dříve a dnes

Do nedávné doby se téma holokaust zařazovalo do učebních programů českých škol jen velmi zřídka, za komunistického režimu dokonce téměř vůbec. Důsledkem ideologického příklonu režimu k Východu byl negativní vztah k Západu nakloněnému Izraeli, dějinám Židů a samozřejmě také k holokaustu, romský holokaust nevyjímaje. Romové měli být totiž asimilováni, vždyť až do roku 1989 u nás nebyli nikdy uznáni jako etnická nebo národnostní menšina. Romský holokaust je však v současnosti neznámý zejména kvůli staletými zakořeněné averzi vůči Romům. Tato averze způsobuje to, že i současná společnost si spojuje utrpení Romů v době druhé světové války spíše s jejich odlišnou mentalitou a mnohdy asociálním chováním a není s to si připustit, že Romové trpěli zejména kvůli svým antropologickým odlišnostem a etnickému původu. O holokaustu se téměř nemluvalo, nepsalo, ani nevyučovalo, tudíž byl pojmem poměrně neznámým.¹²¹

Uzavřenost komunistického režimu a politika kulturní a sociální homogenity, kterou prosazoval, vedla k posílení xenofobie a podobným intolerantním postojům k etnickým, národnostním a jiným, např. sexuálním menšinám, jejichž existence byla přehlížena, tabuizována a docházelo tak k utváření zkreslených postojů založených na předsudcích a stereotypech.¹²²

Prudká společenská transformace po roce 1989 ale neznamenala v ohledu postojů české populace k etnickým a národnostním menšinám výraznější změnu k lepšímu, ba postoje k některým minoritám, zejména k Romům, se dokonce zhoršily. Ke xenofobii a intoleranci přibýly ještě smíšené pocity ze ztráty jistot, obavy o společenskou situaci i o vlastní bezpečnost.¹²³

¹²¹ HOLOMEK, K., in: BLODIG, V., 1999, s. 37-38.

¹²² JIRÁSKOVÁ, V., 2006, 26 – 27.

¹²³ Tamtéž, s.27.

V ohledu situace informovanosti českých občanů o holokaustu se však situace po Sametové revoluci změnila. Zlepšovala se zejména od druhé poloviny 90. let 20. stol., kdy tehdejší prezident Václav Havel založil projekt Fenomén holocaust, jehož smyslem bylo vyplnit mezery v povědomí občanů především o dějinách druhé světové války a holokaustu Židů a Romů a v neposlední řadě se zasadit se o pronikání vědeckých poznatků do výuky českých škol. Téma holokaust pozvolně pronikalo do učebnic i širšího povědomí veřejnosti.

Do projektu Fenomén holocaust byla zařazena výzkumná centra jako např. Muzeum romské kultury, muzejní organizace Památník Terezín, Židovské muzeum v Praze, Institut mezinárodních studií Fakulty sociálních věd Univerzity Karlovy v Praze, Archivní správa MV ČR a Státní ústřední archiv v Praze aj.

Potřebu zabývat se výzkumnou, vzdělávací a publikační činností, vytvářením historických sbírek, výstav, terénním sběrem dat od pamětníků holokaustu, organizací vzpomínkových akcí a dalšími aktivitami¹²⁴ potvrdil průzkum Amerického židovského výboru o znalostech, památce holokaustu a vzdělávání o holokaustu, který byl dokončen v září roku 1999. Dotazníkové otázky v průzkumu se týkaly faktických znalostí o holokaustu, pocitů ohledně připomínání památky holokaustu, povědomí o české židovské zkušenosti a v neposlední řadě se průzkum zabýval postoji k Židům a ostatním menšinám. Z průzkumu vyšlo najevo, že podstatná většina Čechů, přes 70 procent, se staví kladně k zachování živé památky holokaustu, nadpoloviční většina Čechů si také myslí, že by se o holokaustu mělo vyučovat ve školách. Dále bylo zjištěno, že Češi disponují výraznými faktickými znalostmi o některých stránkách holokaustu, v některých oblastech ale pokulhávají. Otázky o popírání holokaustu prokázaly, že drtivá většina Čechů nesouhlasí s tvrzením, že k holokaustu nedošlo. Co se postojů vůči Židům a jiným národnostním menšinám týče, z průzkumu vyšlo najevo, že Češi zachovávají k Židům neutrální postoje – většina respondentů uvedla, že by jim Židé za sousedy nevadili. Alarmující ale je zjištění, že 81 procent dotázaných odpovědělo, že by za sousedy nechtěli mít Romy. 76 procent dotázaných se

¹²⁴ BLODIG, V., et al, 1999, s. 44 – 47.

vyjádřilo, že se Romové chovají tak, že vyvolávají vůči sobě nepřátelství ostatních.¹²⁵

V rámci spolupráce České republiky s ITF¹²⁶, mezinárodní organizací, jejímž cílem je podpora mezinárodní spolupráce ve vzdělávání o holokaustu, jeho připomínání a výzkum, byl vypracován projekt doškolování učitelů českých škol o holokaustu Židů a Romů, o dějinách židovského a romského osídlení v českých zemích, antisemitismu, o židovské kultuře, náboženství a v neposlední řadě i o kultuře Romů atd.¹²⁷

V současnosti je v České republice téma holokaust zařazováno do výuky zejména v rámci vzdělávací oblasti Člověk a společnost a průřezového tématu Multikulturní výchova.¹²⁸

6.2 Holokaust jako varování

Jeden přední světový znalec dějin holokaustu, profesor Jehuda Bauer, se v mnoha svých publikacích i projevech vyjádřil k holokaustu jako ke katastrofě, která nemá v lidské civilizaci obdobu. Vše, co se jednou odehrálo, se podle Bauera může opakovat, tedy i holokaust. Jistěže ne v přesně stejné podobě, možná ale obdobným způsobem.¹²⁹

Je-li brán v potaz současný stav především protiromských nálad např. na Šluknovsku, je zřejmé, že k roli neoblíbených, ostrakizovaných či dokonce diskriminovaných mají v české majoritní společnosti nejbližší právě Romové. Krajní pravice využívá negativní zkušenosti obyvatel s některými Romy a vztahuje pak nespokojenost a nenávist na kompletně všechny Romy.

¹²⁵ SINGER, D., in: BLODIG, V., 1999, s. 48 – 51.

¹²⁶ International Task Force for International Cooperation on Holocaust Education, Remembrance and Research

¹²⁷ MUNK, J., in: BLODIG, V., 1999, s. 44 – 47.

¹²⁸ více v kapitole 6.3 Holokaust jako téma Multikulturní výchovy

¹²⁹ BAUER, J., 2009, s. 18, 266.

Současní neonacisté¹³⁰ v České republice obvykle nevytvářejí politické strany, zviditelňují se však jinými způsoby, zejména v internetových diskuzích, ve zpravodajských serverech apod. Aktivně se účastní na veřejných politických akcích jiných než neonacistických organizátorů. Popírají holokaust nebo přinejmenším zpochybňují jeho rozsah, provedení aj. Realizují se především v pořádání demonstrací, koncertů, protiromských pochodů a podobných aktivit. Neonacistická uskupení vyzývají k násilí, zejména na koncertech „nepřátelských menšin, útočí především na Romy a jejich obydlí a na policisty při demonstracích. Dávají rozličnými způsoby najevo nechuť a odpor vůči přistěhovalcům a některým menšinám, především proti Romům.

Neonacisté a jejich aktivity jsou hrozbou pro demokratické ústavní uspořádání státu tím, že vyvolávají napětí ve společnosti a oslabují a ohrožují tak autoritu a demokratické uspořádání státu. Hlavním cílem neonacistů je nahradit současný demokratický ústavní režim nacistickou diktaturou. To by znamenalo konec demokratického pluralismu, na lidská práva a svobody by nebyl brán zřetel a na politických, etnických a národnostních „nepřátelích“ neonacistů by byla pravděpodobně spáchána genocida.¹³¹ Vzhledem k současným zejména protiromským aktivitám neonacistů by pravděpodobně jako první na řadu přišli Romové.

V České republice se cítí být nejvíce diskriminovanou komunitou právě Romové. Potýkají se nejčastěji s problémy při hledání zaměstnání. Ve sféře vzdělání dochází zejména k nepřímé diskriminaci. Školský systém je totiž nastaven na jiné hodnoty a zvyklosti a neumí příliš zacházet s odlišnostmi. Romové jsou tak často neprávem zařazováni do praktických, dříve zvláštních škol. Speciálním problémem je diskriminace v oblasti bydlení, zejména o vytěsňování Romů z některých lokalit a jejich soustřeďování na okraje měst.¹³²

¹³⁰ Neonacismus je krajně pravicový ideologický směr přímo navazující na ideologii nacismu propagující rasovou nesnášenlivost a popření demokratických principů.

¹³¹ ZEMAN, V., et al, 2009, s. 57 – 64.

¹³² ŠIŠKOVÁ, T., 2008, s. 29- 30.

Od roku 1995 se kvůli nárůstu rasového násilí podnikají různá opatření jako zvýšení trestních sazeb pro trestné činy s rasovým motivem, zřízení zvláštních pořádkových jednotek městské policie pro boj s extremismem v Praze a Ostravě aj.

V roce 2000 byla zřízena Komise pro boj s extremismem, rasismem a xenofobií jako poradní orgán ministra vnitra, v letech 2000 – 2002 ministerstvo vnitra rozpustilo několik občanských sdružení, hlásajících rasovou nenávist a rasové násilí a následovala další opatření.¹³³

Přes všechna tato opatření ale počet evidovaných trestných činů s podtextem rasového násilí stoupá. Pachatelé jsou dle statistik především mladí lidé ve věku 16 až 29 let, často ještě netrestaní a z nezávadných rodin, jedná se většinou o učně, ale také o středoškoláky. S ohledem na tyto skutečnosti je nutná prevence, osvěta a výchova k toleranci již na základních školách.¹³⁴

Holokaust by se měl stát varováním, ne precedentem, tedy jen předchozím případem. A možná, jak pronesl 27. ledna 1998 v Den připomínky památky obětí holokaustu Jehuda Bauer v Bundestagu, by se k desateru přikázání měla přidat další tři:

„Ty, tvé děti a děti tvých dětí nebudete pachatelé.“

„Ty, tvé děti a děti tvých dětí si nikdy, za žádných okolností nedovolíte stát se oběťmi.“

„Ty, tvé děti a děti tvých dětí nebudete nikdy pasivními přihlížejícími hromadnému vraždění, genocidě nebo tragédii podobné holokaustu.“¹³⁵

¹³³ ŠIŠKOVÁ, T., 2008, s. 32 - 33.

¹³⁴ Tamtéž, s. 29 – 34.

¹³⁵ BAUER, J., 2009, s. 271.

6.3 Holokaust jako téma Multikulturní výchovy

Vzhledem k historicko–společenské perspektivě fenoménu holokaust realizovaného na xenofobních, rasistických a jiných intolerantních postojích, předsudcích a stereotypech je jeho zařazení do rámce Multikulturní výchovy velmi účelné. Lze nalézt jisté paralely mezi lidským právům a svobodám zcela odporujícím diskriminačním jednáním nacistů, jejich stoupenců, pomahačů i mlčící většiny s Židy, Romy a ostatními údajně méněcennými rasami a současnými rasistickými názory a projevy krajní pravice, týkajícími se přístupu k etnickým, národnostním a jiným menšinám, popř. kulturám. Neonacismus, stejně jako byl v době holokaustu nacismus, je hrozbou pro demokratické uspořádání státu.

Z výše zmíněných důvodů je velmi žádoucí vést žáky - jak vymezuje Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání cílové zaměření vzdělávací oblasti Člověk a společnost - k rozpoznání názorů a postojů odporujících principům demokratického soužití a ohrožujících lidskou důstojnost, vychovávat je k toleranci, respektování a úctě k vlastnímu národu i k jiným národům, etnikům, kulturám apod., a přispět tak k tomu, aby se podobné hrůzy jako holokaust už nikdy neopakovaly.

Téma holokaust začleňuje Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání do vzdělávací oblasti Člověk a společnost, vzdělávacího oboru Dějepis a vzdělávacího obsahu Moderní doba. Charakteristika a cíle vzdělávací oblasti Člověk a společnost se v mnoha bodech překrývají a doplňují s charakteristikou a cíli průřezového tématu Multikulturní výchova.

Vzdělávací oblast Člověk a společnost se překrývá s charakteristikou a cíli průřezového tématu Multikulturní výchova zejména v následujících bodech: Poskytuje žákům znalosti a dovednosti potřebné pro jejich aktivní zapojení do demokratické společnosti, zaměřuje se na utváření pozitivních občanských postojů, prevenci rasistických, xenofobních a extrémistických postojů, vychovává k toleranci, k respektování lidských práv a k úctě ke kulturnímu prostředí i k ochraně kulturních hodnot.

Vzdělávací oblast Člověk a společnost vybavuje žáky dovednostmi a postoji důležitými pro aktivní využití poznatků o společnosti a mezilidských vztazích v občanském životě. Formuje také dovednost „rozpoznat společenský problém v minulosti i současnosti, zjišťovat a zpracovávat informace nutné pro jejich řešení, nacházet řešení a vyvozovat závěry, reflektovat je a aplikovat v reálných životních situacích.“¹³⁶

Do vzdělávací oblasti Člověk a společnost se řadí vzdělávací obory Dějepis a Výchova k občanství.

Vzdělávací obor Dějepis kultivuje historické vědomí jedince, vede k pochopení uchování historické paměti ve smyslu předávání zkušeností. Vyzdvihuje především poznávání dějů, skutků a jevů, které zásadně ovlivnily vývoj společnosti a odrážejí se i v současnosti, zejména dějiny 19. a 20. století. Podporuje rozvoj takových časových a prostorových představ i empatie, díky kterým žáci lépe pochopí historické jevy a souvislosti.

Vzdělávací obor Výchova k občanství se mj. zasazuje o to, aby žáci respektovali a řídili se podle mravních principů a pravidel společenského soužití a přebírali zodpovědnost za své názory, jednání i jejich důsledky. Posiluje občanské a právní vědomí žáků, osobní i občanskou zodpovědnost a podněcuje k angažovanosti na životě v demokratické společnosti.¹³⁷ Téma holokaustu lze do Výchovy k občanství zařadit např. v souvislosti se vzdělávacím obsahem Člověk ve společnosti v rámci učiva „kulturní život“ – rozmanitost kulturních projevů, kulturní hodnoty, kulturní tradice, „lidská setkání“ – přirozené a sociální rozdíly mezi lidmi, rovnost a nerovnost, lidská solidarita, „vztahy mezi lidmi“ – problémy lidské nesnášenlivosti nebo např. „zásady lidského soužití“ – svoboda a vzájemná závislost, pravidla chování, výhody spolupráce lidí.¹³⁸ Na základě vzdělávacího obsahu Stát a právo lze spojit vyučování o holokaustu s učivem „principy demokracie“ – znaky demokratického způsobu rozhodování a řízení státu,

¹³⁶ *Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání* [online], 2007, s. 43.

¹³⁷ Tamtéž, s. 43.

¹³⁸ Tamtéž, s. 48.

politický pluralismus, „lidská práva“ – poškozování lidských práv, šikana, diskriminace.¹³⁹

Průřezová témata

Multikulturní výchova je jedním z šesti průřezových témat, které vymezuje Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání.

Průřezová témata se týkají aktuálních problémů současného světa. Pomáhají formovat především postoje a hodnoty žáků a poskytují jim příležitosti pro individuální uplatnění i vzájemnou spolupráci.

Tematické okruhy průřezových témat přispívají ke komplexnosti vzdělávání žáků tím, že propojují vzdělávací obsahy jednotlivých oborů - prostupují napříč všemi vzdělávacími oblastmi. Škola je povinna zařadit do vzdělávání na prvním i druhém stupni všechna průřezová témata a postupně žákům nabídnout všechny tematické okruhy jednotlivých průřezových témat. Průřezová témata lze realizovat v podobě samostatných předmětů, seminářů, projektů apod. nebo jako součásti vzdělávacích obsahů vyučovacích předmětů.¹⁴⁰

Charakteristika a cíle průřezového tématu Multikulturní výchova

Encyclopedia of Educational Research definuje Multikulturní výchovu jako „přípravu na sociální, politickou a ekonomickou realitu, kterou žáci prožívají ve stycích s kulturně diferencovanými skupinami lidí.“¹⁴¹

V Rámcovém vzdělávacím programu pro základní vzdělávání je průřezové téma Multikulturní výchova charakterizováno následovně. Multikulturní výchova umožňuje žákům poznávat různé kultury, jejich tradice a hodnoty. Vede ke spravedlivému, solidárnímu, tolerantnímu, empatickému jednání, k respektu a v neposlední řadě k úctě ke druhým a k jinakosti.

Majoritu seznamuje s kulturními specifiky minorit žijících ve společném státě a oběma pomáhá nalézt cestu k vzájemnému respektování a spolupráci.

¹³⁹ Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání [online], 2007, s. 50.

¹⁴⁰ Tamtéž, s. 90.

¹⁴¹ ŠIŠKOVÁ, T., 2008, s. 190.

Multikulturní výchova se zasazuje také o pěstování dobrých mezilidských vztahů nejen ve škole mezi učiteli a žáky a mezi žáky navzájem, ale i mezi školou a rodinou, školou a místní komunitou apod.

Průřezové téma Multikulturní výchova mj. učí žáky žít a komunikovat s příslušníky různých sociokulturních, etnických, národnostních, náboženských a jiných skupin, uvědomit si, že všechna etnika, všechny národy i kultury jsou rovnocenné, zasazovat se o svá práva a svobody, respektovat práva a svobody druhých, tolerovat a pokusit se porozumět odlišným zájmům i názorům druhých, nahlížet na druhé individuálně bez předsudků a stereotypů, vnímat odlišnost a jinakost jako příležitost k obohacení, ne jako zdroje potenciálního konfliktu. Dále objasňuje základní pojmy multikulturní terminologie jako kultura, etnikum, národnost, diskriminace, rasismus, xenofobie aj., podněcuje k uvědomění si neslučitelnosti rasové, náboženské či jiné intolerance s principy demokratické společnosti a v neposlední řadě vede k angažovanému jednání proti projevům intolerance, xenofobie, diskriminace, rasismu apod.

Mezi tematické okruhy Multikulturní výchovy patří „kulturní difference“, „lidské vztahy“, „etnický původ“, „multikulturalita“ a „princip sociálního smíru a solidarity“.

Výše zmíněné tematické okruhy se odrážejí od aktuální situace ve škole, v místě školy a reflektují současnou situaci ve společnosti.¹⁴²

Téma holokaust tedy poskytuje veškerý potenciál k naplnění většiny charakteristik a cílů vzdělávací oblasti Člověk a společnost a průřezového tématu Multikulturní výchova.

Na základě událostí a okolností fenoménu holokaust lze ve vyučování velmi názorně poukázat na hrozby antidemokratických totalitních režimů, nalézt paralely s projevy a aktivitami současné krajní pravice, především neonacistů, a podnítit tak žáky k uvědomění si neslučitelnosti rasové, náboženské či jiné intolerance s principy demokratické společnosti. Toto uvědomění se pak stává

¹⁴² *Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání* [online], 2007, s. 97 – 98.

základem pro angažované jednání proti projevům intolerance, xenofobie, diskriminace, rasismu a k respektování lidských práv a svobod druhých.

Výchova k toleranci

Vychovávat děti a mládež k toleranci znamená především ovlivňovat jejich postoje a rozvíjet u nich empatii.

Činnosti a vyučovací metody vhodné k mapování a formování hodnot, postojů a chování a k rozvoji empatie musí působit na citovou i rozumovou složku osobnosti žáka, to pro vyučující znamená podat faktické informace a zároveň poskytnout žákům příležitost zkoumat dané přesvědčení či chování z hlediska vlastních hodnot a přesvědčení. V tomto ohledu se osvědčují nejlépe vyučovací metody jako např. diskuze, hraní rolí, situační metody, skupinová práce a v neposlední řadě příběhy s osobním rozměrem, ať již na videozáznamu, audiozáznamu nebo v psané formě.¹⁴³ Příběhy v podobě deníkových záznamů nebo orální historie staví do popředí individuální svědectví a mohou ve vyučování sloužit jako působivý doplněk v poznání dějin a rozvíjení empatie.

V následující kapitole 6.4 je předložen modelový seminář o holokaustu, který byl vytvářen s ohledy na charakteristiku průřezového tématu Multikulturní výchova a vzdělávací oblasti Člověk a společnost, s přihlédnutím k vhodné metodice při výchově k toleranci.

¹⁴³ PETTY, G., 2004, s. 322 – 323.

6.4 Modelový seminář o holokaustu

Téma: Holokaust

Třída: 8., 9. třída ZŠ

Cíle: Žák

- sdělí, co je to holokaust.
- na základě příběhů z období holokaustu vysvětlí, jak ovlivňují osud jednotlivce zákony, vyhlášky a nařízení.
- najde ve vybraném příběhu z období holokaustu příklady nespravedlivého jednání s lidmi a komentuje je.
- zaujme negativní postoj k pronásledování a věznění lidí na základě rasy, barvy pleti, národnosti apod. (čili proti takovým perzekucím, které odporují základním lidským právům a svobodám)
- srovná diskriminační jednání nacistů s Židy, Romy aj. s dnešním jednáním např. neonacistů vůči menšinám, především Romům.
- dramaticky ztvární situaci s prvky rasismu, xenofobie a diskriminace; zaujme vůči těmto projevům intolerance negativní postoj.

Pomůcky:

- tabule nebo flipchart
- texty A – E (příběhy pamětníků, deníkové záznamy)
- texty 1 – 5 (zákony, nařízení a vyhlášky vztahující se k postavení Židů a Romů v letech 1933 -1945)
- dataprojektor, CD „Dovedu to pochopit?“ – obsahuje mj. videoklip a audionahrávky¹⁴⁴

Čas: 4 vyučovací hodiny

¹⁴⁴ Člověk v tísni, Varianty [CD-ROM], 2007.

Průběh semináře:

EVOKACE

Brainstorming - Co už víte o holokaustu? (5 min.)

Pomocné otázky: *Co byl holokaust, kdy a kde se odehrál, kdo byly oběti?...*

Videoklip The Tchendos - Nedovedu pochopit¹⁴⁵ (10 min.)

Tento videoklip obsahuje záběry z koncentračních táborů, nacistických a neonacistických průvodů a dalších neonacistických aktivit jako např. ničení židovských náhrobků. Záběry doplňují komentáře Anny Hyndrákové, pamětnice židovského původu, která prošla mnoha koncentračními tábory.

Po shlédnutí videoklipu zodpoví žáci několik krátkých otázek:

Jak na vás videoklip působil? Na co jste při jeho sledování mysleli? Co tento videoklip zobrazuje? Jak spolu souvisí jednotlivá vyobrazení? Co komentuje Anna Hyndráková?

HLAVNÍ ČÁST

PowerPointová prezentace o holokaustu¹⁴⁶ (20 min.)

Vyučující odpřednáší prezentaci buď naráz nebo ji postupně přerušuje následujícími aktivitami tak, aby tematicky navazovaly.

Argumentace: Co je spravedlivé?¹⁴⁷ (30 min.)

Všichni žáci postupně vyjádří svůj názor k otázce č. 1 (viz níže), každý napíše heslovitě svou odpověď na tabuli, popř. flipchart, k otázkám č. 2 a 3 se vyjadřují jen dobrovolníci či namátkové vyvolání:

- *Za jaké činy je podle vás spravedlivé potrestat člověka odnětím svobody nebo ho zbavit jiných práv?*
- *Za jaké činy jsou nebo byli lidé vězněni a vy to považujete za nespravedlivé?*

¹⁴⁵ Člověk v tísní, Varianty [CD-ROM], 2007. (Videoklip)

¹⁴⁶ viz příloha č. 1

¹⁴⁷ HAJSKÁ, M., 2009, s. 9 – 10.

- *Znáte nějaké zákony ze současnosti nebo minulosti, o kterých se domníváte, že by jejich porušení nemělo být trestáno, protože jsou špatné nebo nespravedlivé?*

Předpokládá se, že na základě předchozí prezentace přijdou žáci na to, že např. v době krátce před druhou světovou válkou a během ní byli především Židé, Romové a jiní údajně méněcenní lidé vězněni nespravedlivě jen kvůli příslušnosti k určitému národu nebo rase. Nenapadne-li je to, položí vyučující otázku: Za jaký čin vlastně byli Židé, Romové a jiní vězněni v koncentračních táborech?

Dále rozdělí vyučující žáky do dvou skupin a instruuje jednu skupinu, aby sepsala všechny možné argumenty PRO věznění kvůli příslušnosti k určité rase nebo národu, druhá skupina hledá argumenty PROTI. Je velmi důležité žáky upozornit, že s argumenty nemusí souhlasit.

Po cca 10 minutách se obě skupiny navzájem seznámí se svými argumenty. Jedna skupina přednese vždy své dva argumenty, druhá skupina reaguje protiargumenty a přednese své další dva argumenty, na které opět reaguje první skupina atd.

Následuje krátké shrnutí a reflexe argumentace - která skupina našla více argumentů, která to měla jednodušší, kdo s argumenty své skupiny souhlasí, nesouhlasí apod.

Práce s textem ve skupinách (50 min.)

Vyučující rozdělí žáky do 5 skupin (mohou se např. seřadit před tabulí od nejsvětějších vlasů po nejtmaší a pak se rozpočítat na první až páté). Každá skupina nastuduje a shrne 2 texty - jeden vzpomínkový příběh Žida nebo Roma z období holokaustu a jeden zákon, nařízení či vyhlášku z téhož období. Vyučující rozdává skupinám pracovní texty takto: A+1, B+2, C+3, D+4, E+5. Žáci se zaměří především na souvislosti mezi zákony, vyhláškami, nařízeními a jednotlivými příběhy, komentují, s jakými problémy se museli aktéři příběhů vyrovnávat, jak se asi cítili, co jim chybělo, po čem nejvíce toužili apod.

Jeden mluvčí z každé skupiny předstoupí před třídu a přednese výsledky skupinové práce.

Po prezentaci všech skupin vyučující s žáky krátce reflektuje výsledky skupinové práce. Mohou vyhodnotit např. nejpůsobivější příběh, nejtěžší osud apod.

Vyučující vyzve žáky, aby si představili, že mají v současnosti za souseda jednu z postav příběhů. „*Vaši sousedé najednou zmizí, šušká se, že je odvezli kamsi na nucenou práci. Považujete to za nespravedlivé, nic přece neprovedli...Jak byste vyjádřili nesouhlas?*“ Např. sepsáním petice, článku do novin, reportáže do televize, informačních letáků, uspořádáním demonstrace...

Na závěr vyučující vybídne žáky, aby ve dvojicích vyrobili **transparenty** pro demonstraci proti nespravedlivému zmizení jejich sousedů.

Řízená diskuze: Může se to opakovat? (20 min.)

Po poslechu audioukázky¹⁴⁸, ve které se Anna Hyndráková vyjadřuje k tomu, zda se holokaust může opakovat, k počínání neonacistických a extrémistických skupin aj. vede vyučující s žáky řízenou diskuzi:

- *Jak se Anna Hyndráková vyjádřila k tomu, zda se může holokaust opakovat? V jakých formách? Jaký názor na to máte vy?*
- *Jak se neonacistické a extrémistické skupiny projevují? Jak hodnotíte jejich počínání? Jsou hrozbou pro demokratické uspořádání státu?*

Vyučující seznámí žáky také s myšlenkou historika holokaustu profesora Jehudy Bauera. Ten tvrdí, že **holokaust se může opakovat – jistěže ne v přesně stejné podobě, možná ale podobným způsobem**. Poté žáky vyzve, aby se vyjádřili k podobnosti současných protiromských nálad, především k aktuální situaci v severních Čechách (Šluknovsko apod.) s dobovými protižidovskými náladami v období těsně před druhou světovou válkou a během ní.

¹⁴⁸ Člověk v tísni, Varianty [CD-ROM], 2007. (Materiály/Audio/4. část)

- *Srovnejte diskriminační jednání nacistů s Židy, Romy aj. s dnešním jednáním (nejen neonacistů) vůči menšinám, především Romům.*

Nakonec vyučující shrne výsledky a důležité body diskuze a vyzdvihne rovnocennost všech lidí bez rozdílu rasy a národa, nabádá žáky, aby na každého člověka nahlíželi individuálně, bez předsudků.

Hraní rolí (35 min.)

Žáci se rozdělí do 4 – 5 skupin, v každé skupině si na základě lístku s popisem situace rozdělí role, dohodnou se na dalším vývoji popsané situace, secvičí scénku, a předvedou ji před ostatními spolužáky. Po každé odehrané scéně vyučující s žáky reflektuje, k čemu ve scéně došlo, jak jinak by se mohla situace vyvíjet, zda jednotliví herci jednali správně, nesprávně, jak by se situace dala řešit efektivněji, jak se jednotliví herci ve svých rolích cítili, zda s nimi byli ztotožnění apod. Na závěr vyučující shrne důležité body a žákům doporučí, aby se k ostatním nikdy nechovali tak, jak by nechtěli, aby se oni chovali k němu.

Situace A

Mladý *Rom* ze spořádané rodiny, který mluví dobře česky, na učilišti má dobrý prospěch, mezi spolužáky hodně kamarádů, se před deštěm schová do zastávky, kde na jeho účet vtipkuje *skupina chlapců a dívek*. Nejsou vyloženě agresivní, ale vyjadřují se vulgárně.¹⁴⁹

Situace B

Několik ozbrojených skinheadů vykřikuje „Bílý Čechy“ a napadá na ulici *cizince* tmavé pleti, který umí česky jen pár základních frází. Okolo prochází *žák* deváté třídy základní školy.¹⁵⁰

¹⁴⁹ ŠIŠKOVÁ, T., 2008, s. 244.

¹⁵⁰ Tamtéž, s. 244.

Situace C

Několik kamarádů hraje v parku frisbee. Zpozorují staršího žáka z jejich školy, jak něco stříká sprejem na informační tabuli. Jdou se tam rychle podívat, starší žák mezitím utekl. Informační tabuli teď hyzdí nápis „Čikáni do plynu“.

Situace D

Dva učitelé se baví ve sborovně. V osmé třídě se opět někomu ztratily peníze, tentokrát *Radimovi*. Ředitel školy požádal členy učitelského sboru, aby se pokusili zloděje odhalit. Podezřelým je Rus *Ivan*, jehož otec je uvězněn za daňové podvody. Ředitel si pozve Ivanovu *matku* k rozhovoru. V jeho závěru Ivanova matka zaplatí celou ukradenou částku. Učitelé se opět baví ve sborovně. To, že Ivanova matka zaplatila, považují za přiznání Ivanovy viny. Později se ale ukáže, že Ivan neměl s krádežemi nic společného.¹⁵¹

¹⁵¹ BRANDER, P., 2006, s. 205.

REFLEXE (10 min.)

Žáci písemně doplní následující nedokončené věty. Do myšlenkových bublin na obrázku doplní scénář situace, dokreslí sebe i svou myšlenkovou bublinu a okomentují, jak by se v dané situaci zachovali.

Pod pojmem holokaust se rozumí...

V období holokaustu platily následující zákony, vyhlášky a nařízení: ...

Na tom, co jsem se dozvěděl/a o holokaustu, mě nejvíc překvapilo...

Já sám můžu přispět k tomu, aby se holokaust a jiné formy bezpráví neopakovaly tím, že...

Zdroj: BRANDER, P., et al, 2006, s. 331.

Seminář hodnotím známkou ... (1 – 5)

Na semináři mě obzvláště bavilo...

Na semináři se mi nelíbilo zejména...

Atmosféra ve třídě byla...

Pro běžný život jsem se naučil...

Můj celkový dojem z vedení semináře byl...

Ještě bych rád/a doplnil/a, že...

6.4.1 Reflexe modelového semináře o holokaustu

Navržený seminář o holokaustu jsem měla možnost vyučovat na ZŠ a MŠ Hazlov. Tamní paní ředitelka mi dala k dispozici žáky deváté třídy, učebnu s interaktivní tabulí a 3 vyučovací hodiny – dvě ve čtvrtek a jednu následující úterý.

Mým záměrem bylo zjistit, co vlastně žáci deváté třídy vědí o holokaustu, jak se staví k tomu, že se něco tak hrůzného vůbec mohlo stát, jestli přijdou na paralelu mezi jednáním nacistů v době holokaustu a současnými projevy a aktivitami neonacistů. Zajímalo mě také, jak žáci vnímají soudobou společenskou averzi vůči Romům, případně k jiným minoritám, jaké postoje k intoleranci v době holokaustu a v současné době mají, nakolik se dají tyto postoje měnit a formovat pomocí metod, které jsem zvolila a především, na kolik efektivní bude modelový seminář ohledně naplnění cílů, které jsem si vytyčila.

Jelikož jsem ale původně navrhla čtyřhodinový modelový seminář, musela jsem některé aktivity zkrátit a některé zcela vypustit. Plánovaný průběh semináře vypadal následovně:

1. HODINA

- **Úvodní aktivita (10 min.)**

Na začátku hodiny jsem chtěla nejprve zjistit, co vlastně jednotliví žáci deváté třídy vědí o holokaustu. Proto jsem v prvních deseti minutách zahrnula do vyučování aktivitu, která nebyla naplánována v modelovém semináři. Nechala jsem žáky samostatně písemně doplnit následující 2 nedokončené věty a do myšlenkových bublin na obrázku doplnit scénář situace, případně okomentovat situaci. :

Pod pojmem holokaust se rozumí...

V období holokaustu platily následující zákony, vyhlášky a nařízení: ...

- **Brainstorming** - Co už víte o holokaustu? (5 min.)
- **Videoklip The Tchenos - Nedovedu pochopit** (10 min.)

Na videoklip navazuje krátká debata s žáky o videu:

Jak na vás videoklip působil? Na co jste při jeho sledování mysleli? Co tento videoklip zobrazuje? Jak spolu souvisí jednotlivá vyobrazení? Co komentuje Anna Hyndráková?

- **Prezentace o holokaustu v PowerPointu¹⁵²** (20 min.)

Následuje krátká debata:

Znáte nějaké zákony ze současnosti nebo minulosti, o kterých se domníváte, že by jejich porušení nemělo být trestáno, protože jsou špatné nebo nespravedlivé? Za co byli vlastně trestáni Židé, Romové a jiní v koncentračních táborech v době holokaustu?

2.HODINA

- **Práce s textem ve skupinách** (45 min.)

Následuje prezentace výsledků práce před třídou.

3. HODINA

- **Řízená diskuze:** Může se to opakovat? (15 min.)
- **Hraní rolí** (20 min.)

¹⁵² viz příloha č. 1

- **Reflexe celého semináře** formou doplňování nedokončených vět a dopisování komentářů do myšlenkových bublin na obrázku (10 min.)

Průběh semináře:

ČTVRTEK

V deváté třídě bylo přítomno 10 žáků z celkového počtu 12. Takto malý počet žáků mě ze začátku zarazil, ale v průběhu semináře se ukázalo, že je to spíše výhoda, která nabízí větší prostor pro komunikaci a celkovou interakci s žáky. V omezeném čase vyučovací hodiny se pak lze déle věnovat případné diskuzi, shrnutí a reflexi.

Úvodní aktivita

Na začátku hodiny bylo mým záměrem zjistit, jaké dosavadní znalosti mají žáci o holokaustu. Neočekávala jsem žádné zázraky, ale dost mě překvapilo, že šest žáků z deseti se ani vůbec nepokusilo doplnit hned první nedokončenou větu „Pod pojmem holokaust se rozumí...“. Další tři žáci odpověděli jen velmi povrchně nebo nepřesně, měli ale alespoň nějakou související asociaci: vláda Hitlera, 2. světová válka, posílání Židů do koncentračního tábora. A jen jeden žák z deseti pojem holokaust vystihl obstojně jako vyvražďování Židů za 2. světové války.

O doplnění druhé nedokončené věty „V období holokaustu platily následující zákony, vyhlášky a nařízení:...“ se pokusili jen 2 žáci, z toho jeden takto: „Židé měli různá omezení. Museli např. nosit židovské hvězdy, aby bylo poznat, že jsou Židé.“ Druhý žák se vyjádřil následovně: „Proved' Židovi, co chceš a nebudeš potrestán. Němci jsou nadřazená rasa.“ Jen jeden žák si tedy vzpomněl alespoň na jeden příklad nařízení. Druhý žák, který doplnil větu, alespoň tušil, že jakékoli diskriminování Židů ze strany Němců nebylo trestné.

Z komentářů v myšlenkových bublinách vyplývá, že všichni žáci asociovali obrázek s dobou holokaustu. Pána s nožem většinou považovali za nacistu, pána, který je ohrožován nožem za Žida a kolemjdoucí pár za pasivní přihlížející. Útočníkovi většinou žáci do myšlenkové bubliny doplnili komentáře typu „Nemáš být tak bohatý, kvůli tobě je krize! Chcípni Žide! Ty můžeš za to, že se máme

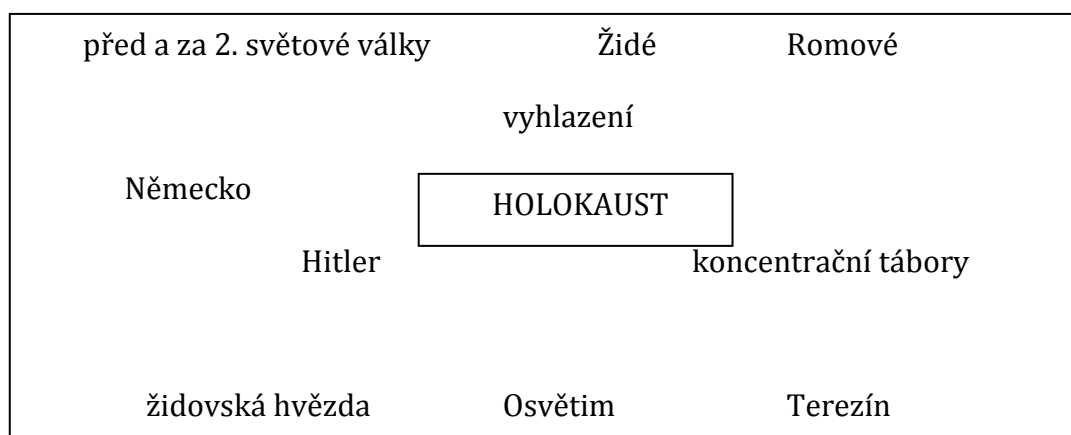
špatně! Jsi odpad společnosti a já tě můžu klidně i zabít, když budu chtít!“ Ohrožovanému připsali žáci do bubliny většinou pasivní neagresivní komentáře jako „Pomóc, já za to nemůžu. Nedělám nic špatného, za svůj původ nemůžu.“ Co se kolemjdoucího páru týče, 60 procent žáků mu připsalo komentáře, které podporují útočnickovo jednání, zbylých 40 procent jim připsalo neutrální komentáře typu „Co se děje? Nevím. Co bude k večeři? Špagety.“

Zvláštní je, že žádný z žáků nepovažoval ohroženého za Roma a útočníka za neonacistu. Z toho usuzuji, že o existenci neonacistů buď nemají ponětí anebo si zkrátka během krátké doby, vymezené pro doplňování dotazníků, možnou souvislost neuvědomili. Nikdo z žáků také kolemjdoucímu páru nenapsal komentář, kterým by vyjádřil zájem pomoci ohroženému. Domnívám se, že se zde odráží i současný stav společnosti, kdy pasivní přihlížení a neposkytnutí pomoci, např. při svědectví násilného jednání, při dopravní nehodě apod. není žádnou výjimkou.

Brainstorming

Ačkoli po úvodní aktivitě to vypadalo, že většina žáků má o holokaustu jen velmi povrchní znalosti, při brainstormingu vyšlo najevo, že toho vlastně vědí mnohem víc. Při samostatné práci si spíše jen nebyli jistí. Poté, co jsem žáky nabádala, aby se nebáli vyslovit vše, co je k holokaustu napadne, že nic není špatně, nápady se jen hrnuly.

Výsledek brainstormingu

Videoklip THE TCHENDOS – NEDOVEDU POCHOPIT

Video žáky očividně velice zaujalo, protože ho sledovali vyloženě s otevřenými ústy. Správně pak popsali jednotlivá vyobrazení. Rozeznali, že záběry z koncentračních táborů, masových hrobů, nacistických pochodů apod. z doby holokaustu jsou přerušovány záběry ze současnosti, tj. s vyobrazeními z neonacistických shromáždění, koncertů, pochodů, ničení židovských náhrobků apod.

Poté, co jsem se jich zeptala, jak se jim video líbilo, jaké měli při sledování pocity, na co mysleli, dostalo se mi smíšených odpovědí. Např. „Nechápu, jak se někdo k druhému může takhle chovat, všichni jsou přeci rovnocenní. Židé v koncentracích trpěli hladem, nedostávali najíst.“ „Kdyby to někdo z těch, co zabíjeli, zažili, chovali by se jinak.“ „To je hrozný, vězni v koncentracích byli vyhublí na kost, zacházeli s nimi jako s odpadem. Když si představím, že bych tam byl já nebo bych viděl, jak někdo do jámy (myšleno masový hrob) hází někoho z mé rodiny...“ „K masovému zabíjení Židů a Romů docházelo bezdůvodně, jsou přece lidi jako lidi.“ Na tento komentář následovala reakce: „Židé za to nemohli, nic neudělali, Romové jsou ale vulgární a kradou, ti si to zasloužili.“

Takové komentáře, co se týče Romů, se daly očekávat. Reagovala jsem na to argumentem, že stejně tak, jako v dnešní době vládou protiromské nálady, v dobách holokaustu to byly nálady protižidovské. Zeptala jsem se dotyčného žáka, jestli vůbec zná nějakého Roma osobně. Tvrdil že ano, že jsou všichni většinou

vulgární. Dále rozvinul svou tezi o generalizaci, že 80 procent Romů je vulgárních, problémových a že jsou líní pracovat. Na to jsem navázala myšlenkou, že dotyčný má samozřejmě právo nemít v oblibě toho známého Roma, který je vulgární a chová se k němu špatně, ale že není správné kvůli tomu zavrhnout úplně všechny Romy, že by si měl zkusit na každého udělat názor až podle individuální zkušenosti. Poté jsem ještě dodala, že na toto téma budeme více diskutovat v úterý, poděkovala žákovi za dobrý podnět k diskuzi a přešla jsem k prezentaci.

Reakce žáků na videoklip mě přesvědčily, že pomocí audiovizuálních ukázek z historie se dá u žáků velmi dobře rozvíjet empatie a formovat postoje.

Prezentace o holokaustu v PowerPointu

Po skončení prezentace jsem se žáků zeptala, zda znají nějaké zákony ze současnosti nebo minulosti, o kterých se domnívají, že jsou špatné nebo nespravedlivé. Po krátké odmlce se mi dostalo odpovědi, že např. ty zákony proti Židům byly nespravedlivé. Mohla jsem tak plynule navázat na příští aktivitu, a to skupinovou práci s textem – s osobními příběhy z dob holokaustu a s různými vyhláškami, nařízeními a zákony z této doby.

2. HODINA

Práce s textem ve skupinách

Žáky jsem rozdělila do skupin tak, že se nejdříve seřadili před tabulí podle barvy vlasů od nejsvětlejších po nejtmaší a poté se rozpočítali na první až páté. Žáci se stejnými čísly pak spolu pracovali ve skupině. Protože ale bylo ve třídě přítomno zrovna jen 10 žáků, pracovali ve dvojicích. Jejich úkolem bylo shrnout vzpomínkový příběh Žida nebo Roma z doby holokaustu a zákon, vyhlášku či nařízení z téhož období, zaměřit se na souvislosti mezi nařízeními a jednotlivými příběhy, okomentovat, s jakými problémy se museli aktéři příběhů vyrovnávat, jak se asi cítili, po čem nejvíc toužili apod. Nakonec měli výsledky práce prezentovat před celou třídou. Měla jsem radost, že všechny dvojice víceméně shrnuli z příběhů to podstatné a přišli na souvislosti mezi oběma texty – mezi osobním příběhem a nařízením. Práci si většinou ve dvojici rozdělili na půl, každý žák přečetl jeden

text, sdělili si navzájem obsah a přemýšleli nad souvislostmi obou textů. Při prezentaci výsledků volili většinou stejnou taktiku, každý z dvojice shrnul jeden text a pak se navíc vyjádřil k souvislostem mezi oběma texty. Jen u jedné dvojice se stalo, že vše prezentoval jeden žák z dvojice a druhý jen stál a mlčel.

Po odprezentování všech dvojic proběhla krátká debata o příbězích a nařízeních. Žáci do jednoho považovali nařízení za nespravedlivá, negativně se stavěli především k nařízení z povolání do transportu, které prikazovalo, že židovské děti si musí vzít s sebou, ale nežidovské musí nechat k opatrování příbuzným, známým anebo do veřejných sociálních institucí. Za nejpůsobivější příběh zvolili ten Anny Frankové, protože prý byla mladá jako oni, musela se několik let skrývat a stejně pak zemřela velmi mladá v koncentračním táboře.

Debata s žáky nad texty mě přesvědčila, že práce s osobním příběhem působí velmi dobře na rozvoj empatie. Žáci se většinou k textu vyjadřovali se soucitem s aktéry příběhu, často sdělovali, že by nechtěli být v jejich kůži a že jejich osudy byly hrozné a smutné.

ÚTERÝ

V úterý se konala poslední vyučovací hodina mého modelového semináře v kmenové učebně deváté třídy. Přítomno bylo 10 žáků z celkových dvanácti.

3. HODINA

Řízená diskuze: Může se to opakovat?

Při diskuzi o tom, zda se může holokaust opakovat, jsem narazila na směsici názorů. Na paralelu počínání nacistů za dob holokaustu a dnešní současné jednání, nejen neonacistů vůči menšinám, především celkovou averzi společnosti vůči Romům, zmiňovali žáci již ve čtvrtek. Čtyři žáci z deseti přítomných se k Romům vyjádřili v tom smyslu, že je nemají rádi, protože naprostá většina jich je vulgárních, špatně se chovají, nepracují apod. Když jsem se zeptala, kolik znají Romů osobně a jestli se k nim chovali všichni opravdu tak špatně, všichni čtyři odpověděli, že ty konkrétní Romové, které znají, jsou děšní. Na to jsem navázala připomínkou, že neexistují žádné takové oficiální statistiky. Samozřejmě

mají právo se zlobit nebo nemít rádi konkrétní lidi, popř. konkrétní Romy, kteří se k nim chovají špatně nebo jim něco provedou, ale nemůžou se přece zlobit na všechny z té určité skupiny. Jistě mají zkušenosti i s nějakým Čechem, který se k nim choval špatně a taky kvůli tomu přeci nebudou odsuzovat všechny Čechy. Zmínila jsem, že přesně těchto jednotlivých negativních zkušeností s Romy využívají neonacisté. Vinu shazují na všechny Romy, pořádají pak demonstrace proti všem Romům a ostatní lidé se této myšlenky poté snáze chytanou. Kdyby se ale neonacisté dostali k moci, s největší pravděpodobností by padla demokracie, nedodržovala by se lidská práva a základní svobody a některé menšiny by byly nejspíše vyvražďovány, podobně jako v dobách holokaustu. Na to se ozvali jiní žáci, že o Romech existuje hodně předsudků, na každého člověka by se přeci mělo nahlížet zvlášť. Jedna žákyně pak vyprávěla o kamarádce Romce, která je fajn, na tu nedá dopustit, zná ale také jednoho Roma z vedlejší vesnice a s tím má špatné zkušenosti, s tím se nebaví.

Kvůli nedostatku času jsem po 10 minutách musela diskuzi přerušit, shrnula jsem hlavní body a názory diskuze a zdůraznila, že všichni lidé jsou rovnocenní a při jednání s nimi je potřeba na každého nahlížet individuálně, pokusit se oprostit od předsudků.

V této třídě probíhala diskuze ve velmi pohodové atmosféře. Žáci se navzájem nepřerušovali, nemluvili vulgárně, měli připomínky k tématu, zdá se, že nad tématem opravdu přemýšleli, z čehož jsem měla radost.

Hraní rolí

Inscenační metody poskytují žákům příležitost vyzkoušet si různé reakce a schopnosti v prostředí, kde nic neriskují. Jsou užitečné zejména při vyvolávání empatie i v rámci zkoumání pocitů a postojů. Tím, že se žáci vžívají do role, kterou předvádějí, získávají nové emocionální zkušenosti a postoje a trénují si vhodné způsoby reakcí v určitých situacích.¹⁵³

Z důvodů, že ve třídě bylo přítomno jen deset žáků a také z nedostatku času jsem žáky rozdělila na základě rozpočítání jen do dvou skupin. Jedna skupina

¹⁵³ PETTY, G., 2004, s. 192 – 194.

nacvičovala situaci A, druhá situaci B, poté obě skupiny předvedly scénku před všemi a následovala reflexe aktivity.

Při nacvičování scének vládl ve třídě trochu hlučnější pracovní šum, ale mě to nevyrušovalo, při dramatizaci je to účelné.

Situaci A žáci zahráli tak, že skupina chlapců a děvčat si utahovala a vulgárně se vyjadřovala na účet slušného Roma, který se v autobusové zastávce schoval před deštěm. Rom se vzdal a zastávku opustil. Při reflexi této scénky se herci vyjádřili tak, že ani jedna role se jim nehrála dobře. Slušného Roma litovali, musel se cítit neprávem ublížený. Ti, co hráli skupinu nadávajících chlapců a dívek, se se svými rolemi také neztotožnili, prý by takhle vůči žádnému slušnému člověku nejednali, diváci měli tentýž názor.

Situaci B zahráli žáci tak, že skupina skinheadů zkopala cizince, nechala ho ležet a utekla a procházející žák deváté třídy celou situaci natáčel na telefon a nepomohl. Celkem typická situace v současné době, kdy na sociálních sítích nezřídka kolují různá videa svědčící o šikaně na školách a o pasivnímu přihlížení okolí. Herci této scény se také do jednoho shodli na tom, že se ve svých rolích necítili dobře a takto by nejednali. Kdyby byli svědkem podobné situace, volali by nejčastěji policii, někteří by i podle situace prý zasáhli bojem. Tyto reakce žáků mě potěšily.

Reflexe semináře

Žáci reflektovali celý seminář písemně formou dotazníků. Měli doplňovat nedokončené věty a dokreslit do obrázku komentáře do myšlenkových bublin. Pomocí první nedokončené věty jsem chtěla zjistit, zda jsou žáci po semináři schopni definovat holokaust. Tři žáci z deseti vymezili holokaust poměrně přesně jako diskriminaci, popř. pronásledování a vraždění Židů a Romů v letech 1933 až 1945. Další dva žáci vymezili holokaust jako Hitlerovu vládu, za které chtěl vyhladit Židy a Romy. Čtyři žáci doplnili, že pod pojmem holokaust si představují nenávist k Romům, Židům nebo podceňování jiných ras. Jeden žák definoval holokaust jako „něco s Romama“.

Na základě druhé nedokončené věty vyšlo najevo, že až na dva žáky si všichni vzpomněli na více než jeden zákon, vyhlášku nebo nařízení, které platily v období holokaustu a s kterými pracovali v předchozích dvou hodinách.

Díky třetí nedokončené větě jsem se dozvěděla, že žáky na tom, co se dozvěděli o holokaustu, překvapilo nejvíc to, že se týkal nejen Židů, ale i Romů, že i oni byli deportováni do koncentračních táborů a vražděni. Dva žáky překvapilo, jak se vůbec něco takového jako holokaust mohlo stát.

Z komentářů k obrázku jsem usoudila, že naprostá většina žáků by se v situaci bezpráví nechovala pasivně, nýbrž by zasáhla, nejčastěji přivoláním policie, někteří se chvástali, že by zasáhli i do rvačky. Proti bezpráví, i kdyby se týkalo neoblíbené romské menšiny, by se tedy postavili k mému potěšení aktivně.

Dále ještě uvedu, jak se žáci vyjádřili k otázce, co se v semináři naučili pro běžný život – např. „neposuzuj nikoho podle barvy kůže“, „všichni mají stejná práva“, „neházet všechny Romy do jednoho pytle, je to ale těžký, všeobecně je nikdo nemá rád“.

Ostatní nedokončené věty se týkaly hodnocení samotného semináře. Měla jsem velkou radost, že většina žáků ho ocenila známkou 1, v jednom případě známkou 2. Naprostou většinu žáků bavilo nejvíce hraní rolí, poté video a diskuze, několik žáků zaujalo rozdělení do skupin podle barvy vlasů. Co se týče hodnocení vedení semináře a atmosféry ve třídě, vyskytovala se hojně hodnotící zájmena jako dobrý, pěkný, zajímavý, jen jedno hodnocení obsahovalo negativní komentář „nic moc“.

Na základě jednotlivých reflexí po každé aktivitě a závěrečné písemné reflexe žáků jsem došla ke zjištění, že všechny kognitivní cíle, které jsem vytyčila, byly víceméně naplněny a cíle týkající se postojů z větší části také. Domnívám se ale, že formování postojů k toleranci si vyžaduje mnohem intenzivnější působení. Možná by nebylo na škodu ještě spojit seminář o holokaustu s poznáváním kulturně-historických specifik Židů a obzvlášť Romů, k nimž je v současné společnosti pociťována největší averze. Dále bych ještě navázala větším počtem protipředsudkových cvičení.

Práce s žáky deváté třídy ZŠ a MŠ Hazlov mě velmi bavila, poněvadž se s nimi dalo jednat jako s rozumnými mladými lidmi. Spolupracovali, byli otevření, nestyděli se projevit v diskuzi i mimo ni svůj názor a přitom nebyli vulgární, neskákali si do řeči a nezesměšňovali se navzájem, tvořili zkrátka velmi dobrý kolektiv. Často práci doprovázely různé připomínky, téměř se ale nevyskytovaly žádné sprosté, vyloženě rasistické nebo s tématem nesouvisející.

Musím konstatovat, že v deváté třídě ZŠ Hazlov byla radost vyučovat, neboť není nad to, pracovat v přátelské uvolněné atmosféře.

Závěr

Na základě holokaustu, jakožto fenoménu odkazujícímu na zakořeněné stereotypy a předsudky a na stále přítomnou xenofobii a rasismus v současné společnosti, lze názorně poukázat na hrozby antidemokratických režimů a vést k uvědomění si neslučitelnosti rasové, náboženské či jiné intolerance s principy demokratické společnosti. Holokaustem je třeba se zabývat, informovat a učit o něm, aby mohl sloužit jako odstrašující případ a varování před hrozbami intolerantních postojů ve společnosti.

V současné české společnosti je nejvíce intolerantních postojů zaujímáno vůči Romům. Především krajní pravice navazuje na negativní zkušenosti obyvatel s některými Romy a generalizuje pak averzi na kompletně všechny Romy, viz situace na Šluknovsku od srpna 2011.

Je žádoucí poznávat jinakost Romů i jiných etnik, zvláště pak těch, která žijí ve stejném státě. Jen tam, kde jinakost vyvolává spíše zájem a zvědavost než strach a předsudky, existuje menší pravděpodobnost opakování hrůz podobných holokaustu. Cíl, vychovávat tolerantní občany bez xenofobních postojů, kteří druhé nezavrhují druhé na základě předsudků a stereotypů, ale jednají s nimi nezaujatě, je v současném Rámcovém vzdělávacím programu vymezen zejména ve vzdělávacím oboru Výchova k občanství a v průřezovém tématu Multikulturní výchova.

Formovat u žáků tolerantní postoje patřilo i k cílům navrženého modelového semináře o holokaustu. Tento seminář jsem měla možnost realizovat v deváté třídě ZŠ a MŠ Hazlov. Během vyučování jsem se přesvědčila, že znalosti žáků o holokaustu jsou jen velmi povrchní. Intolerantní postoje, předsudky a stereotypy jsou u většiny žáků silně zakořeněny především vůči romskému etniku, v čemž se odráží celospolečenská averze vůči Romům, vnímaným jako jeden nepřizpůsobivý gaunerský celek.

V průběhu semináře jsem se z reakcí žáků přesvědčila, že pomocí dobových videoukázek, popř. filmů se dá velmi dobře rozvíjet empatie a formovat tolerantní postoje. V rozvíjení empatie se osvědčila i práce s osobními deníkovými příběhy či

výpověďmi pamětníků holokaustu ve formě textu. Žáci se většinou k textům vyjadřovali se soucitem s aktéry příběhu. Hraní rolí působilo na formování postojů i rozvíjení empatie také velmi pozitivně a navíc žáky nadmíru bavilo.

Domnívám se, že formování postojů si vyžaduje velmi intenzivní působení. Možná by nebylo na škodu ještě spojit seminář o holokaustu s poznáváním kulturně-historických specifik Židů a obzvláště Romů, kteří se v současnosti cítí být nejvíce diskriminovanou komunitou. Dále bych ještě navázala větším počtem protipředsudkových cvičení. Účelné by bylo také navázat besedou o ideologiích pravicového extremismu, především o neonacismu a poté diskutovat o možných hrozbách, které zejména neonacismus představuje pro demokratické uspořádání státu. Neonacismus považuji vzhledem k aktuálním aktivitám neonacistů na Šluknovsku za další vhodné téma pro zpracování.

Seznam použitých zdrojů

Monografie:

BAUER, Jehuda. *Úvahy o holokaustu*. 1. vyd. Praha: Academia, 2009. 319 s. ISBN 978-80-200-1739-0.

BLODIG, Vojtěch, et al. *Téma: Holocaust: informační materiál pro učitele k výuce na základních a středních školách*. Praha: Tauris, 2000. 51 s. ISBN 80-211-0364-7.

BRANDER, Patricia, et al. *Kompas: manuál pro výchovu mládeže k lidským právům*. 1.vyd. Praha: Argo, 2006. 422 s. ISBN 80-7203-827-3.

ČORNEJ, Petr, et al. *Dějepis pro střední odborné školy: české a světové dějiny*. 2. vyd. Praha: SPN, 2010. 240 s. ISBN 978-80-7235-382-8.

DE LANGE, N. R. M. *Svět Židů: kulturní atlas*. 1. vyd. Praha: Knížní klub, 1996. 240 s. ISBN 80-7176-325-X.

DEMJANČUK, Nikolaj a Lucia DROTÁROVÁ. *Vzdělání a extrémismus*. 1. vyd. Praha: EPOCH, 2005. 136 s. ISBN 80-86328-83-X.

FRANK, Anne. *Anne Franková: deník*. 1. vyd. Praha: Triáda, 2004. 264 s. ISBN 8086138-58-5.

GUTMAN, Israel, et al. *Enzyklopädie des Holocaust: die Verfolgung und Ermordung der europäischen Juden: Band I, A - G*. 2. Aufl. München: Piper, 1998. 587 s. ISBN 3-492-22700-7.

HAJSKÁ, Markéta, et al. *(Ne)bolí: metodická příručka pro učitele: jak vyučovat o genocidě Romů za druhé světové války*. Praha: Člověk v tísni, 2009. 37 s. ISBN 978-80-86961-79-8. 1 CD-ROM.

Historický ústav Akademie věd ČR. *Historikové a kauza Lety*. 1. vyd. Praha: Academia, 1999. 40 s. ISBN 80-200-0748-2.

HOLÝ, Dušan a Ctibor NEČAS. *Žalující píseň: o osudu Romů v nacistických koncentračních táborech*. Brno: Ústav lidové kultury ve Strážnici, 1993. 151 s.

HORVÁTHOVÁ, Jana. *Kapitoly z dějin Romů*. Praha: Člověk v tísni, 2002. 84 s. Dostupné z WWW: <http://www.varianty.cz/cdrom/podkapitoly/d01kapitoly.pdf/>

- JIRÁSKOVÁ, Věra. *Multikulturní výchova: předsudky a stereotypy*. 1. vyd. Praha: EPOCH, 2006. 136 s. ISBN 80-87027-31-0.
- KNOPP, Guido. *Holokaust: zločin proti lidstvu*. 1. vyd. Praha: Ikar, 2008. 404 s. ISBN 978-80-249-1075-8
- KUKLÍK, Jan a Jan KUKLÍK. *Dějiny 20. století: učebnice pro střední školy*. 3. vyd. Praha: SPL - Práce, 2000. 192 s. ISBN 80-86287-15-7.
- LIPSTADTOVÁ, Deborah E. *Historie před soudem: můj den u soudu s Davidem Irvingem*. 1. vyd. Praha: EPOCH, 2006. 389 s. ISBN 80-87027-20-5.
- MANDELOVÁ, Helena, et al. *Dějiny 20. století: dějepisné atlasy pro základní školy a víceletá gymnázia*. 1. vyd. Praha: Kartografie Praha, 2004. 60. ISBN 80-7011-684-6.
- MESSADIÉ, Gerald. *Obecné dějiny antisemitismu: od starověku po dvacáté století*. 1. vyd. Praha: Práh, 2000. 1. vydání. 317 s. ISBN 80-7252-038-5.
- NEČAS, Ctibor. *Nemůžeme zapomenout = Naši bisteras: nucená táborová koncentrace ve vyprávěních romských pamětníků*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého, 1994. 244 s. ISBN 80-7067-354-0.
- PETTY, Geoffrey. *Moderní vyučování*. 3. vyd. Praha: Portál, 2004. 380 s. ISBN 80-7178-978-X.
- PRŮCHA, Jan. *Interkulturní psychologie: sociopsychologické zkoumání kultur, etnik, ras a národů*. 2., rozšířené vyd. Praha: Portál, 2007. 224 s. ISBN 978-80-7367-280-5.
- Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání* [online]. Praha: Výzkumný ústav pedagogický v Praze, 2007. 126 s. [cit. 2011-09-27]. Dostupné z WWW: http://www.vuppraha.cz/wp-content/uploads/2009/12/RVPZV_2007-07.pdf/
- SADEK, Vladimír, Anita FRANKOVÁ a Jiřina ŠEDINOVÁ. *Židovské dějiny, kultura a náboženství*. 1. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1992. 59 s. ISBN 80-04-25998-7.

ŠIŠKOVÁ, Tatjana, et al. *Výchova k toleranci a proti rasismu: multikulturní výchova v praxi*. 2., aktualizované vyd. Praha: Portál, 2008. 280 s. ISBN 978-80-7367-182-2.

VEBER, Václav et al. *Židé v novodobých dějinách*. Praha: Karolinum, 1997. 323 s. ISBN 80-7184-412-8.

ZEMAN, Václav, et al. *Hrozby neonacismu: příležitosti demokracie*. Praha: Člověk v tísni, 2009. 214 s. ISBN 978-80-254-7147-0. Dostupné z WWW: http://www.asimilovani.cz/files/Hrozby_neonacismu-prilezitosti_demokracie.pdf/

Sborníky:

BLODIG, Vojtěch. *Fenomén holocaust = The Holocaust Phenomenon: sborník mezinárodní vědecké konference*: Praha - Terezín, 6. - 8. října 1999. Praha: S. n., 1999. 178 s.

HORVÁTHOVÁ, Jana. *Le romengro murdaripen andro dujto baro mariben = Genocida Romů v době druhé světové války = Genocide of Roma during World War Two: sborník z mezinárodního odborného semináře*. 1. vyd. Praha: Slovo 21, 2003. 187 s. ISBN 80-239-2237-8.

JANIŠOVÁ, Milena, et al. *Osud Židů v Protektorátu 1939 - 1945: sborník studií Livie Rothkirchenové, Evy Schmidtové-Hartmannové, Avigdora Dagana s úvodem Milana Šimečky*. 1. vyd. Praha: Trizonia, 1991. 160 s. ISBN 80-900953-7-2.

Elektronické zdroje:

Člověk v tísni, Varianty [CD-ROM]. *Dovedu to pochopit?: hudebně-vzdělávací projekt zaměřený na témata multikulturní výchovy*. Praha: Člověk v tísni, 2007.

FRANKL, Michal. *Holocaust.cz* [online]. 2001 [cit. 2011-10-19]. Dostupné z WWW: <http://www.holocaust.cz/cz/main/>

Památník Terezín [online]. 2010, 3. 3. 2011 [cit. 2011-11-30]. Památník. Dostupné z WWW: <http://www.pamatnik-terezin.cz/cz/pamatnik/zakladni-informace/>

Seznam příloh

Příloha č. 1: Prezentace o holokaustu v PowerPointu

Příloha č. 2: Text A - Úryvky z deníku Anny Frankové

Příloha č. 3: Text B - Úryvky z deníku Jiřího Münzera

Příloha č. 4: Text C - Vzpomínky Tomana Broda

Příloha č. 5: Text D – Vzpomínky Jana Ištvána

Příloha č. 6: Text E – Vzpomínky Arnošta Vintra

Příloha č. 7: Text 1 – Vyhláška o přístupu Židů do veřejných podniků

Příloha č. 8: Text 2 – Vyhláška o dopravě Židů pouliční drahou

Příloha č. 9: Text 3 - Povolání do transportu AE 3

Příloha č. 10: Text 4 - Vyhláška Zemského úřadu v Brně o zákazu kočování cikánů

Příloha č. 11: Text 5 – Oběžník Hlavního úřadu říšské bezpečnosti o deportaci Romů do Osvětimi

Příloha č. 1: Prezentace o holokaustu v PowerPointu

<p>Technická univerzita v Liberci Fakulta přírodovědně-humanitní a pedagogická Katedra filozofie</p> <h1>HOLOKAUST</h1> <p>Michaela Jurášková</p>	<h2>OBSAH</h2> <ul style="list-style-type: none"> Definice holokaustu Hitlerova diktatura v Německu Norimberské zákony Hitlerova expanze Druhá světová válka Evropa v období 1. 9. 1939 – 22. 6. 1941 Napadení Sovětského svazu Konečné řešení židovské otázky Systém nacistických táborů Mapa nacistických táborů Konec války Holokaust a dnešek
<h2>DEFINICE HOLOKAUSTU</h2> <ul style="list-style-type: none"> ➤ z řečtiny = „co stoupá v dýmu“, „celé spálené“ ➤ perzekuce (pronásledování, diskriminace) a zavraždění evropských Židů a Romů ➤ v období Hitlerovy diktatury (1933 – 1945) 	<h2>HITLEROVA DIKTATURA V NĚMECKU</h2> <ul style="list-style-type: none"> 1933 – Hitler říšským kancléřem likvidace demokracie, nastolení diktatury zakázány všechny politické strany kromě NSDAP nacionální (národní) socialismus = nacismus <ul style="list-style-type: none"> - vůdcovský princip, rasismus, antisemitismus <ul style="list-style-type: none"> ▪ rasismus – přesvědčení o přirozené nadřazenosti jedné lidské rasy nad ostatními ▪ antisemitismus – nepřátelské postoje a nenávisť vůči Židům - představa o nadřazenosti Árijce - tvůrčí severní plavovlasé modrooké rasy, především jejího germánského kmenu
<h2>HITLEROVA DIKTATURA V NĚMECKU</h2> <ul style="list-style-type: none"> Hitlerův sen o velkogermánské říši od Atlantiku po Ural Židé, Romové, černoši, Slované měli být z tohoto území vyhnáni začal proces vyčleňování Židů, Romů a jiných údajně méněcenných ras z německé společnosti diskriminací a pronásledováním <ul style="list-style-type: none"> → nařízení a vyhlášky omezující výkon povolání, vstup do veřejných prostor, dopravních prostředků... 	<h2>NORIMBERSKÉ ZÁKONY</h2> <ul style="list-style-type: none"> 1935 ☐ Zákon o říšském občanství - říšskými občany smějí být pouze árijští Němci nebo osoby příbuzné krve ☐ Zákon na ochranu německé krve a německé cti <ul style="list-style-type: none"> - zákaz sňatků a intimní styk árijského Němce s druhořadou neárijskou osobou nebo osobou nespřízněné krve cíl - vyloučit Židy a posléze i Romy a jiné údajně méněcenné osoby z veřejného života v Německu
<h2>HITLEROVA EXPANZE</h2> <ul style="list-style-type: none"> březen 1938 – připojení Rakouska k Německu září 1938 – připojení československých pohraničních území (Sudet) k Německu listopad 1938 – křišťálová noc <ul style="list-style-type: none"> - vypálení synagog, rabování židovských obchodů na území Německa, Rakouska a Sudet - mnoho Židů povražděno a umístěno do koncentračních táborů březen 1939 – německé vojsko obsadilo zbytek českých zemí → protektorát Čechy a Morava v připojeném Rakousku a obsazeném protektorátu Č a M vešly též v platnost norimberské zákony 	<h2>DRUHÁ SVĚTOVÁ VÁLKA</h2> <ul style="list-style-type: none"> 1. 9. 1939 přepadení Polska Německem státy OSY - Německo, Itálie, Japonsko Spojenci – Velká Británie, Sovětský svaz, Francie, později USA 28. 9. 1939 – kapitulace Polska, dělení mezi Německo a Sovětský svaz jaro 1940 – útok Německa proti severní a západní Evropě na všech Německem dobytých a obsazených územích vešly v platnost norimberské zákony a jiná rasově diskriminační nařízení (viz mapa)

EVROPA V OBDOBÍ 1. 9. 1939 – 22. 6. 1941

In: MANDELOVÁ, Helena, et al. *Dějiny 20. století: dějepisné atlasy pro základní školy a víceletá gymnázia*. Praha: Kartografie Praha, 2004, s. 38.

NAPADENÍ SOVĚTSKÉHO SVAZU

- 22. 6. 1941 – Německo útočí na **Sovětský svaz**
- Einsatzgruppen (jednotky zvláštního určení)
 - na území Sovětského svazu pověřeny ponižovat, vyhánět, hromadně střílet Židy...
- Hitler předpokládal porážku Sovětského svazu do podzimu
- na východě - v budoucím životním prostoru árijské rasy (Polsko, baltské země, Bělorusko, část západní Ukrajiny) se mělo usídlit 10 milionů etnických Němců,
 - 14 milionů osob dobré rasy mělo být germanizováno
 - 31 milionů osob nevyhovující rasy mělo být deportováno za Ural
- v září už ale bylo Hitlerovi jasné, že SSSR neporazí tak rychle

KONEČNÉ ŘEŠENÍ ŽIDOVSKÉ OTÁZKY

→ rozhodnutí **vyvraždit všechny evropské Židy**

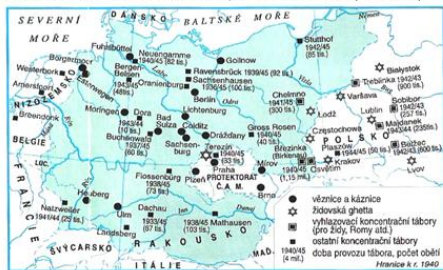
- říjen 1941 - první deportace Židů na východ
- od prosince 1941 - průmyslově organizované vraždění v plynových komorách

SYSTÉM NACISTICKÝCH TÁBORŮ

- především v **Polsku**
- **ghetta** - izolující shromaždiště na Německem dobytých východních územích; přestupné stanice před konečnou likvidací ve vyhlazovacích táborech
- **koncentrační tábory** - vězení, kam umísťování a k otrocké práci nuceni Židé, Romové, političtí odpůrci...
 - vězni jako levná pracovní síla a pokusní králíci
- **vyhlazovací tábory** - továrny na smrt s plynovými komorami a krematorii
- **ústavy eutanazie** - zde soustřeďovány a v plynových komorách usmrcovány osoby duševně a tělesně postižené
 - na protest křesťanských církví 1941 akce eutanazie zastavena

MAPA NACISTICKÝCH TÁBORŮ

5. NEJVĚTŠÍ KONCENTRAČNÍ TÁBORY, VĚZNICE A GHETTA (1941–1945)

In: MANDELOVÁ, Helena, et al. *Dějiny 20. století: dějepisné atlasy pro základní školy a víceletá gymnázia*. Praha: Kartografie Praha, 2004, s. 41, 42.

KONEC VÁLKY

- 8. 5. 1945 – konec války v Evropě
- oběti holocaustu:
 - 6 milionů Židů, 200 – 500 tisíc Romů
- **Norimberský tribunál** – nacističtí funkcionáři obžalováni ze zločinů proti míru a lidskosti a z válečných zločinů k dlouholetému vězení nebo trestu smrti

HOLOKAUST A DNEŠEK

In: BRANDER, Patricia, et al. *Kompas: manuál pro výchovu mládeže k lidským právům*. 1. vyd. Praha: Argo, 2006. S. 331.

HOLOKAUST A DNEŠEK

„Holokaust se může opakovat – jistěže ne v přesně stejné podobě, možná ale podobným způsobem.“ Jehuda Bauer

NEONACISTÉ

- návaznost na hitlerovský nacismus, rasismus a antisemitismus
- proti demokracii, princip vůdcovství
- nevytvářejí politické strany, šíření svých názorů pomocí vlastních časopisů, hudebních skupin a internetu
- image: polovojenský oděv, černá barva

HOLOKAUST A DNEŠEK

Současná neonacistická scéna v ČR

- organizace demonstrací, koncertů, sportovních aktivit
- **násilí** na koncertech „nepřátelských“ menšin
- útoky na Romy a jejich obydli, na policisty při demonstracích, ničení náhrobků na židovských hřbitovech...
- odpor vůči přistěhovalcům a vybraným menšinám

Neonacismus = hrozba pro demokratický ústavní režim

- cíl: obnovení nacistické diktatury
- na regionální úrovni neonacisté vyvolávají napětí ve společnosti a oslabují státní autoritu (viz Šluknovsko)

HOLOKAUST A DNEŠEK

Devatenáctého ledna 2008 se na Palackého náměstí shromáždili stoupenci krajní pravice. Na této demonstraci byl zřetelně viditelný trend ve způsobu oblékání příslušníků krajní pravice. Tím je černé oblečení, které komplikuje jejich identifikaci.
Foto: ČTK

Typický skinheadské oblečení značky Fred Perry

In: ZEMAN, Václav, et al. *Hrozby neonacismu: příležitosti demokracie*. Praha: Člověk v tísni, 2009. S. 38.

In: ZEMAN, Václav, et al. *Hrozby neonacismu: příležitosti demokracie*. Praha: Člověk v tísni, 2009. S. 65.

ZDROJE

ČORNEJ, Petr, et al. *Dějepis pro střední odborné školy: české a světové dějiny*. 2. vyd. Praha: SPN, 2010. 240 s. ISBN 978-80-7235-382-8.

FRANKL, Michal. *Holocaust.cz* [online]. 2001 [cit. 2011-10-19]. Dostupné z WWW: <<http://www.holocaust.cz/cz/main>>.

KNOPP, Guido. *Holokaust: zločin proti lidstvu*. 1. vyd. Praha: Ikar, 2008. 404 s. ISBN 978-80-249-1075-8.

KUKLÍK, Jan a Jan KUKLÍK. *Dějiny 20. století: učebnice pro střední školy*. 3. vyd. Praha: SPL - Práce, 2000. 192 s. ISBN 80-86287-15-7.

MANDELOVÁ, Helena, et al. *Dějiny 20. století: dějepisné atlasy pro základní školy a víceletá gymnázia*. 1. vyd. Praha: Kartografie Praha, 2004. 60. ISBN 80-7011-684-6.

VEBER, Václav et al. *Židé v novodobých dějinách*. Praha: Karolinum, 1997. 323 s. ISBN 80-7184-412-8.

ZEMAN, Václav, et al. *Hrozby neonacismu: příležitosti demokracie*. Praha: Člověk v tísni, 2009. 214 s. Dostupné z WWW: <http://www.asi-milovani.cz/files/Hrozby_neonacismu-prilezitosti_demokracie.pdf>. ISBN 978-80-254-7147-0.

Úryvky z deníku Anny Frankové

Anne Frank si psala deník od 12.června 1942 do srpna 1944, kdy byla celá její rodina zatčena gestapem a deportována do koncentračních táborů v Německu a Polsku. Z rodiny Frankovy přežil jen Otto Frank, Annin otec, který později Anniny deníkové záznamy vydal jako knihu. Anne zahynula v březnu 1945 v koncentračním táboře v Bergen Belsenu.

Sobota 20. června 1942

...12. června 1929 jsem přišla na svět já. Až do svých čtyř let jsem bydlela ve Frankfurtu. Protože jsme Židé, odešel můj otec roku 1933 do Holandska. Stal se ředitelem nizozemské společnosti na výrobu marmelády Opekta. Moje matka, Margot a já jsme otce následovaly...

Brzy jsem začala chodit do mateřské školky při škole Montessori. Tam jsem byla do šesti let, pak jsem přešla do první třídy. V šesté třídě jsem se dostala k paní Kuperusové, ředitelce. Koncem školního roku jsme se srdceryvně a s pláčem rozloučily, protože jsme v září 1941 přešly s Margot do židovského lycea, ona do čtvrté třídy, já do první...

...Od května 1940 to s dobrými časy začalo jít z kopce: nejdřív válka, potom kapitulace a vpád Němců, a pro nás Židy nastala bída. Jeden židovský zákon stíhal druhý a naše svoboda byla strašně okleštěna. Židé musejí nosit židovskou hvězdu; Židé musejí odevzdat jízdní kola; Židé nesmějí jezdit tramvají; Židé nesmějí jezdit autem, ani soukromým; Židé smějí nakupovat jen od 15 do 17 hodin; Židé smějí jen k židovskému holiči; Židé nesmějí od 20 hodin večer do 6 hodin ráno na ulici; Židé nesmějí do divadel a do kin a nesmějí se zdržovat ani na jiných místech určených k zábavě; Židé nesmějí na plovárny a stejně tak na tenisová, hokejová a jiná sportovní hřiště; Židé nesmějí veslovat. Židé nesmějí na veřejnosti sportovat; Židé nesmějí po osmé hodině večer sedět na vlastní zahradě, ani u známých; Židé nesmějí navštěvovat křesťany Židé musejí chodit na židovské školy... Jacque mi pořád říká: „já už si netroufám nic dělat, mám strach, že to není dovoleno.“...

Středa 8. července 1942

Za chvilku se objevila v kuchyňských dveřích Margot, celá vyplašená. „Tátovi přišlo předvolání od SS,“ šeptala... Strašně jsem se vyděsila. Předvolání! Každý ví, co to znamená. Viděla jsem v duchu koncentrační tábor a osamělé vězeňské cely... Když jsme seděly v naší ložnici, Margot mi pověděla, že předvolání se netýká otce, ale jí. Znovu jsem se vyděsila a začala plakat. Margot je šestnáct. Tak mladé holky chtějí někam posílat?...Druhý den ráno mě o půl šesté matka probudila...Navlékli jsme se všichni čtyři tak důkladně, jako bychom měli přenocovat v lednici, abychom si mohli vzít s sebou ještě pár kousků oblečení. Žádný Žid v naší situaci by se neodvážil vyjít z domu s kufrem plným šatstva. Měla jsem na sobě dvě košilky, troje kalhotky, dva páry punčoch a jedny šaty, přes ně sukni, plášť, letní plášť, pevné boty, čepici, šálu a ještě mnohem víc...

Čtvrtek 9. července 1942

Teprve na ulici mi otec a matka postupně vyprávěli celý plán úkrytu. Už po dlouhé měsíce jsme odváželi z domova co možná nejvíc domácího zařízení a prádla a teď už jsme byli na tom tak, že jsme chtěli 16. července dobrovolně odejít do podzemí. Předvoláním byl plán uspíšen o deset dní, takže jsme se museli spokojit s neúplně zařízenými místnostmi... Úkryt byl v domě, kde měl otec firmu.

Pátek 9. října 1942

...Němci sebrali po celých skupinách mnoho našich židovských známých...Miep vyprávěla o nějakém člověku, kterému se podařilo uprchnout z Westerborku. Musí to tam být strašné. Lidé nedostávají skoro nic k jídlu, natož pak k pití. Voda teče jen hodinu denně, jeden záchod a jedno umyvadlo pro několik tisíc lidí.. Spát musejí všichni pohromadě, muži i ženy, a ženám a dětem často ostříhají vlasy. Utéct je skoro nemožné... Myslíme si, že většinu lidí zavraždí. Anglický rozhlas mluví o zplynování, snad je to ten nejrychlejší způsob smrti. Jsem z toho úplně vedle...

Sobota 28. listopadu 1942

...Krátíme si čas všelijakými bláznivými. Dávat si hádanky, cvičit potmě, mluvit anglicky nebo francouzsky, kritizovat knihy – to všechno po delší době omrzí. Včera večer jsem objevila něco nového: nahlížet silným dalekohledem do osvětlených pokojů sousedů v domech za námi...

Úterý 27. dubna 1943

...celý dům duní hádkami. Matka a já, van Daan a otec, matka a paní van Daanová, každý se zlobí na každého...

Středa 22. prosince 1943

Když někdo přijde rovnou zvenku a má šaty profoukané větrem a studenou tvář, nejraději bych strčila hlavu pod příkrývku, abych nemusela přemýšlet: „Kdy nám bude dopřáno cítit zase čerstvý vzduch?“...Jezdit na kole, tancovat, pískat, vidět svět, cítit se mladá, vědět, že jsem svobodná – po tom já toužím...

Pondělí 3. dubna 1944

...Jeden čas jsme měli každý den špenát, pak následovaly kedlubny, černý kořen, okurky, rajčata, kyselé zelí atd. Není příjemné jíst každé poledne a každý večer například kyselé zelí, ale člověk dělá leccos, když má hlad. Teď však máme nejkrásnější období, nedostáváme vůbec žádnou zeleninu. Náš týdenní jídelní lístek se skládá z hnědých bobů, hrachové polévky, brambor s noky, bramborového nákypu, s boží pomocí také někdy z tuřínu nebo nahnílé mrkve... Brambory jíme ke každému jídlu, počínaje (z nedostatku chleba) snídaní...

Zdroj: FRANK, A., 2004, s. 21 - 22, 30 – 32, 55, 67 - 68, 86, 128, 197.

Příloha č. 3: Text B

Úryvky z deníku Jiřího Münzera

(nar. 1923 v Hradci Králové, zahynul 1944 v Osvětimi)

V neděli 15. prosince 1940

Zase jeden šeredný týden za námi, Bože, to ty dny utíkají a události se vlečou tak pomalu ke konci, který bychom si přáli, ačkoliv teď už ani člověk neví, co by si měl také přát. Zase nám nadělili několik pěkných nařízení proti Židům: smíme již vyzvednout pouze tři a půl tisíce měsíčně, totiž svobodní 2000 K, ženatí 3000 K a na každého dalšího člena domácnosti 500 K. Židovští technici, na které se nějak zapomnělo, již nesmějí mít praxi, jenom někteří a pouze pro Židy, v Praze se nesmějí Židé zdržovat v burzovních dnech v okolí plodinové burzy v několika ulicích, a co mě nejvíce dožralo: Židé nedostanou výplatu za Vánoce a Nový rok, tj. za tři dny, jako ostatní dělníci.

Minulý týden dostali Kanderovi od komisaře výpověď a museli se vystěhovat z vlastního bytu... Ottovi z Pardubic teď „odkoupili“ jeho auto za čtyři a půl tisíce. Otta je s tetou Madlou rozveden a ordinuje pouze pro Židy. Nemůže teď ani do Třebechovic, poněvadž zákaz jezdění z okresu je teď již všude. Nedávno zemřela v Plzni teta Paula, Ellina sestra, a její syn nedostal z Prahy povolení k jízdě na pohřeb...

V neděli 18. května 1941

... Nedávno obcházel úředník z policejního ředitelství po všech židovských bytech a zapisoval si všechno o bytech. Ve středu odpoledne u nás již bylo gestapo – tak čekáme, že už v tom našem hezkém bytě dlouho nebudeme. Byli si prohlédnout několik bytů, ale doposud se nikdo nemusí stěhovat. Židé však dostávají výpovědi z bytů všude, tak to ani v Hradci nebude jiné. Je to nejhorší ze všech těch zákazů a nařízení, která proti nám jsou – kromě zákazu všech škol, což je nejbrutálnější...

V neděli 17. srpna 1941

Tak to, nač jsme dlouho čekali a čeho jsme se báli, je už tady: v pondělí jsme se dozvěděli, že máme výpověď. Z Oberlandratu to přišlo na náboženskou obec a v úterý si tam pro tu milou novinku táta šel. Musíme být venku do 25. září, právě tak jako několik jiných rodin... Nejsme z toho celkem nijak rozčilení, poněvadž jsme to čekali již dávno, a říkáme si, že to máme stále lepší než tisíce jiných. Budeme muset jít k našim do Třebechovic, a to se ví, že z toho radost zrovna nemám, že už nebudu v Hradečku... Kromě těch bytů přišla ještě jedna hezká věc: nesmíme jezdit na kole, jenom do práce, a dále se nesmíme zdržovat na břehu řek v okruhu tří kilometrů kolem Hradce a Třebechovic, takže s koupáním už je taky konec. Židé také nesmějí zaměstnávat árijské služebné mladší čtyřiceti let. Tak je toho v jenom týdnu pěkná hromada.

Zdroj: Člověk v tísní, Varianty [CD-ROM], 2007. (Materiály/Texty/Text holocaust, s. 9 – 10, upraveno)

Vzpomínky Tomana Broda (nar. 1929)

Pak přišel ten strašný šok: přijeli jsme do Osvětimi. Otevřely se dveře, křičeli na nás „Raus, raus“ [„Ven, ven“], do toho štěkot psů. Kolem stáli esesáci s vlčáky, kteří na nás doráželi. Zase se tam míhaly ty postavy, které jsem viděl poprvé na tom nákladním voze, pruhovaní muži s klacky, kteří také řvali nějakým cizím jazykem – polsky. V dáli – byla mrazivá noc – byly vidět pravidelné řady světel a nad tím se vznášela jakási temná hmota – to byl balón, nevím jestli pozorovací, nebo protivzdušné obrany, ale vím, že to byla příšerná hmota, která se vznášela v temnu a byla osvětlena jenom záblesky světla. Šokovala mě surovost toho přijetí. Nahnali nás holemi na nákladní auta a strašnou rychlostí jsme se řtili těch několik kilometrů z Osvětimi do Birkenau. Můj první dojem, když jsme tam přijížděli, bylo poznání, co to vlastně ta světla byla. Byly to osvětlené ploty z ostnatých drátů, nabitých elektřinou. V té rychlosti jsem stačil ještě zaznamenat, že tam byly tabulky se zkříženými hnáty a lebkou, kde bylo napsáno: „Halt, stój, Hochspannung, lebensgefährlich“ [„Stůj, vysoké napětí, životu nebezpečno“], nebo nějaký podobný nápis. Už v Terezíně mně vždycky říkali: „Když uvidíte dráty nabité elektřinou a před nimi tyto tabulky, tak jste v koncentračním táboře.“ My jsme pochopitelně vůbec nevěděli, kde jsme, ale v tu chvíli jsem si uvědomil, že jsem v koncentračním táboře. A že je to něco strašného, že je to něco úplně jiného, než byl Terezín. Pak nás – všechny muže, ženy, děti – nahnali do nevytopených stájí, kde bylo v podstatě jen pár holých pryčů, kde nebyly žádné příkrývky. Schoulili jsme se s bratrem na jedné pryčce a byla to snad jediná noc, kdy jsem si přál, abych se už vůbec neprobudil. Ale probudil jsem se a pak nás odvedli do jakési místnosti v blízkosti krematoria (ale to jsem samozřejmě nevěděl), kde jsme byli nuceni odstrojit se donaha a kde nás oholili. Dohola nás ostříhali a vytetovali nám čísla na levou paži.

Hlad byl strašný. Pro mne, pro dospívajícího chlapce, ta polévka a ten chleba, který jsme fasovali, zpočátku stačila, ale po několika dnech byl ten hlad mučivý. Ráno člověk nedostal nic jíst a celé dopoledne byl jenom o kávě – spíše o troše teplé, černé vody – , jakási první skutečná strava přišla až v poledne v té misce polévky.

Mezitím už k nám zalétly jakési zvěsti o tom, k čemu sloužily ty pochmurné budovy, které stály několik desítek, nebo stovek metrů od našeho tábora, které byly opatřeny vysokým komínem a neustále chrlily oheň a dým. Ten pohled byl dost hrůzný, zejména v noci, kdy plameny z komínů šlehaly několik desítek metrů vysoko. Byla to krematoria, kde se pálili lidé. Nevím, jestli jsme už tehdy slyšeli něco o plynových komorách, ale každopádně to byla děsivá představa. Přesto jsem ale tehdy vůbec nemyslel na to, že bychom tam někde mohli skončit. Pro mě byla nejhrůznější skutečnost, že jsem se bezprostředně setkal se strašnou hrubostí, brutalitou a bezohledností. A ta nebyla jenom personifikována v té strašidelné postavě táborového Lagerführera Buntrocka – to byl nomen omen, my jsme mu říkali Bulldog. To byl kriminálník a naprosto brutální vrah. Po ruce měl dalšího vraha, vězeňského Lagerälteste Arno Böhma, kterého nebylo vidět jinak, než jak s holí v ruce lítá po táboře, řve a bije lidi. Ale právě pro mne byla dost otřesná zkušenost, že nejenom Němci, ale i vlastní lidé, kteří do Osvětimi přijeli tři měsíce před námi, se chovali tak surově, hrubě, brutálně. Tak si myslím, že se opravdu Němcům podařilo, že se část vězňů velice rychle těm podmínkám přizpůsobila. Stačilo jenom pár týdnů nebo měsíců, aby relativně slušní lidé, kteří dostali moc nad svými spoluvězni, sami vystaveni samozřejmě krutým podmínkám a násilí, to násilí sami přenášeli na ostatní lidi.

Zdroj: Člověk v tísní, Varianty [CD-ROM], 2007. (Materiály/Texty/Text holocaust, s. 10 - 11, upraveno)

Vzpomínky Jana Ištvána

(* 1921, Letovice, okr. Blansko)

Pak přišla válka a bylo zle. Ve čtyřicátém druhém roce v březnu najednou přišlo gestapo, čtyři vozy, vojáci a naši četníci dva, ještě ti protektorátní, a vzali tátu. Za chvíli přiběhla sousedka a říká, že jejich táta taky odvezli a taky dceru starší, Nánu. Tak to víte, byli jsme nešťastní, no ale za tři dny nebo tak za týden, to si nepamatuju úplně přesně, nás vzali všechny. Přijely dvě nákladní auta a odvezli nás i dvě další rodiny do toho Hodonínka. Řekli nám: „Poberte si všechny věci a půjdete!“ To byli Češi, četníci. Měli jsme strach, plakali jsme. Naložili nás a my jsme se ptali: „Kam nás povežete?“ A oni říkali: „Bud'te klidní, nic se vám nestane, půjdete do tábora, do Hodonínku.“ A mladší bratr, ten sedmnáctiletý, říká: „Vždyť tam jsou Romové, to je sběrnej tábor pro Romy!“ A máma – protože táta už byl tou dobou pryč – říká: „Ale my nejsme Romové, my jsme světský, my jsme komedianti!“ – „Kein!“ – nenene a sebrali nás. Němci nehleděli, nebrali ohled. Brali tyhlety cestující, prostě komedianty, cirkusáky a Romy a šup tam s nima. A tím to končilo, nedělali žádný rozdíl. A to jsme si ještě na začátku mysleli, že nás pustí. Ona máma byla taková důvěřivá, ten jeden četník, co byl ten Čech, nám říkal: „Nebojte se, vy nejste Romové praví, vás za chvíli pustí!“ A to byla právě chyba, že mu věřila... Jak jsme tam přijeli, rozdělili nás, děti zvlášť, ženský zvlášť, omladinu taky zvlášť a takhle jsme tam byli. Hned dělali seznam, ale na mě a ještě na další dva už nepřišla řada, už se smrákalo a řeklo se konec, schluss. To musel každý říct jméno, podepsat se. Nás už potom nevzali, takže jsme tam vlastně byli a nebyli jsme na seznamu. Ale když byl nástup a chodilo se na oběd, tak tam byly ty jména napsaná a tam už jsme byli. Měli jsme takzvané kähnkarte, to bylo místo občanských průkazů, to bylo protektorátní, dvojjazyčné. To nám dali, jenomže v tom táboře, jak se zapsali, tak to každému brali. Ale my tři jsme nebyli zapsaní, tak nám ty kähnkarte zůstaly. My jsme je měli u sebe a to bylo moje štěstí. Ale jinak v táboře, to byl každý bez papírů, to se nesmělo nic mít.

Jídlo jsme dostávali do plechových misek. Dostávali jsme jedno jídlo, to nebyly žádné chody, to bylo einschuss, jak se říkalo. Gec do toho sběračkou a tím to skončilo. Ráno bylo kafe a kousíček chleba – ten se fasoval ráno, to byl takový malinký bochníček na celý den. Tak 15 dkg chleba na celý den. Potom byl oběd, to byl ten einschuss, no a večer byla polívka, nebo něco takového, to bylo zas stejné, no a to bylo všechno. Hlad byl veliký. Žádné maso tam nebylo, a přitom když jsem dovážel zboží, tak se maso vozilo, vozilo se máslo, marmelády, to vím, když jsme ty balíky vozili, a to bylo všechno pryč, z toho se celkově pro ty lidi nic nespotřebovalo. Jedlo se bůhvíco, to si nedovedete představit. To mi potom vykládali ti, co taky ještě přežili, že tam lidi umírali, umřelo tam tak 270 lidí hladem. Tam jsou pochovaní...Pak přišla nějaká firma, stavěli tam silnici v takové skále, v údolí, tak vybírali lidi na práci, byl nástup, no a co jsme byli kluci, od takových patnácti, šestnácti roků, tak nás brali a chodilo se na tu stavbu. A to se pak dostávalo o dva krajíčky chleba víc, jako na přilepšenou. Těžko se tam dělalo, od rána až do odpoledne. Já jsem tam byl nakonec dva a půl nebo tři měsíce. Já jsem byl v Hodonínku asi dva měsíce, dělali jsme na té silnici a pak jsem se dostal k takové příležitosti, že jsem dělal pomocníka, když se stěhovaly nějaké věci z Tišnova do toho Hodonínka. Nábytek, zásoby, to se odváželo, přiváželo, dvě nákladní auta. Hlíдали nás četníci, ti protektorátní. Ti byli v táboře, jinak tam byli jenom dva nebo tři Němci a pak ředitel, to byl taky Němec. Jeden ten protektorátní četník byl takový dobrý, důvěřovali jsme si a ti dva Němci vždycky chodili v Tišnově na oběd, zatímco my jsme na nádraží nakládali. To byl březen. Byl už večer a Němci pořád nešli, čekali jsme na ně, no a já jsem se sebral a šel jsem pryč. Utekl jsem...Šel jsem do Vyškova ke známým a pak jsme se společně skrývali v lesích u Muchova. Toulali jsme se, lidi nás podporovali, vždycky nám něco přivezli na kole, nechali ležet pytel brambor, tašku nebo něco takového. Ale co vám mám povídat. Ta zkouška, to si nedovedete, představit, jak člověk žije, když je na útěku, to bylo příšerné.

Zdroj: HAJSKÁ, M., et al [CD-ROM], 2009. (Aktivity/Dramatizace osobního příběhu/Text B, upraveno)

Vzpomínky Arnošta Vintra

(*1941, Kyšice, okr. Kladno)

Narodil jsem se v Kyšicích, tam jsme měli takový malinký baráček a odtamtud nás dali do koncentráku. Pravděpodobně nás v těch Kyšicích udali, že jsme Cikáni. Když nás totiž dali do lágru, gestapák mě prý hladil po hlavě a říká: „Jo, paní Vintrová, kdyby nebylo vašich lidí, tak tu dneska nejste!“ Protože to nikdo nevěděl, že jsme Cikáni. Gestapáci by nám dali pokoj. Stejně jako příbuznému z máminé strany, Čermákovi, co bydlel v Lysé nad Labem, to byl taky Cikán jako my, a ten tam byl vážený, toho měli lidi rádi, toho nikdo neudal, proto ani nikde v koncentráku nebyl. Do Let nám pak posílal balíky s jídlem, ale my jsme nikdy žádný balík nedostali, to si rozebrali dozorci mezi sebou.

Z Let si toho moc nepamatuju, tam jsem byl, když mi bylo asi tak šest měsíců a za rok nás pak dali do Osvětimi. Než jsme šli do Osvětimi, tak jsme se neměli až tak špatně, protože táta dělal v Letech kuchaře, tak přece svým dětem někdy něco strčil. V Letech dělali dozorce Češi. Ten hlavní, to byla největší bestie, jaká se vůbec mohla narodit, ten byl horší jak sto gestapáků. Ten, jak viděl nějaké mladé kluky, tak šel a hned dal každému facku. Měl vlčáka a ten mi tady vykousl celé lýtko. Můj bratranec, nějaký Tonda Janešovský tam vlezl do magacínu, ukradl tam bochník chleba a rozdělil ho mezi nás, bratrance. A přišel tenhleten syčák, to bylo v zimě, a teď mě, toho Tonda a ještě jednoho dal ke zdi, vzal hadici a postříkal nás. A až ta voda na nás zmrzla, tak teprve poslal naše mámy, aby si pro nás šly. No, to je doslova pravda, každý slovíčko. Tak takový to byl člověk. To byli takoví sadisti prašiví.

Máma a já jsme šli z Letů do Osvětimi. Táta vzal ostatní děti a šli normálně do civilu, jeho pustili, protože byl úplně bílý, i když byl taky Rom. Máma mě schovala pod kabát a tak mě nesla až do Osvětimi. Když jsme přijeli, vyhnali nás všechny z dobytčáku – máma mě měla furt pod kabátem, aby mě moc nebylo vidět – přišel esesák, měl bílé rukavičky a jak ukázal doprava, tak šli do plynu, jak doleva, tak šli na baráky. My jsme šli doleva a to už nás rozdělili po těch lágrech. My jsme byli na třináctce. To nebyla Osvětim – Osvětim byl pevný lágr, zděný. Ale my jsme byli v Březince – to byl lágr, takové baráky na jedno patro, jako takové chaty to bylo. Přízemí, dlouhé baráky. A po třech palandách nad sebou – dole, vprostředku a nahoře. A na těch palandách spali tři, čtyři. Mě vždycky strčili dolů, když třeba přišla nějaká větší kontrola, tak abysme my děti nebyly moc na očích, abysme se tam moc neproducírovaly. Já jsem se tam potom po válce byl dokonce i podívat, třináctý blok tam furt stojí.

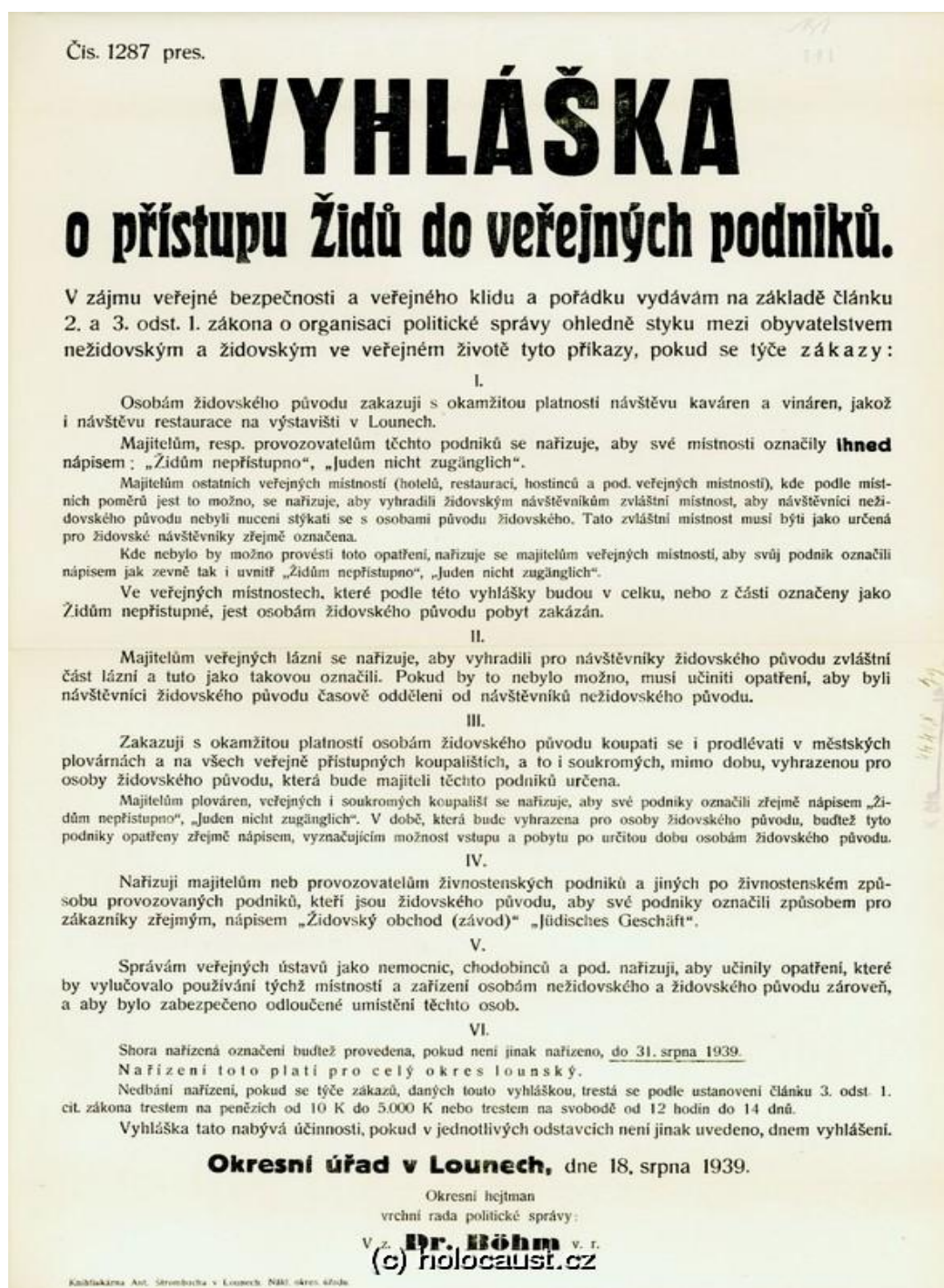
Máma pak vyprávěla moc věcí. Na pravé ruce měla vyražené číslo, to šlo pořád krásně přečíst. Dětem to nedávali, až od patnácti let. Říkala, že musela vynášet lidi z plynové komory. To byly normálně sprchy, lidi tam šli a nevěděli, že jdou do plynu, šli tam jako do sprch a čekali, až poteče voda, a místo toho syčel plyn, no a ty lidi padali a pak je vězenkyně musely vytahovat ven. Máma říkala, že kolikrát, jak někoho tahala, tak že ty lidi nebyli ještě úplně mrtví, byli jen silně otrávení. Vyprávěla hrozné věci, co se tam dělo.

Říkala, že dostala facek a facek. I já, za uši mě tahali, za vlasy. Dělali to jen tak, z legrace, protože to byli sadisti, to nebyli normální lidi, tyhle Němci a ti, co tam hlídali. Já mám na hlavě vyražený hákový kříž, to nevím, proč mi to udělal pan doktor Mengele. Maminka mi říkala, že jeden gestapák mi vzal ruku, dal ji takhle na stůl, z legrace vzal dýku a bum – prorazil mi celou ruku. Tady to mám furt, šedesát sedm roků a furt je to znát. Byla tam taková jedna svině svinská, gestapačka, a ta si prý brala děti a za ruku je tahala po zemi, a když plakaly, tak se tomu smála. Ale jinak mě tam prý moc nemlátili, my jsme byli na té nemocnici – máma tam totiž dělala sestru – a furt mě tam někde strkala, abych nebyl moc na očích. Tím, že máma pracovala v nemocnici, jsme se zachránili. Že jsme byli furt na té ubikaci a z ubikace do špitálu. Protože jako řadový vězni, to bysme přežili asi těžko...

Ke konci dali hodně Cikánů do plynu. Němci už se tak nějak báli, už věděli, jak to dopadá, tak už to hnali. Ted' jsem si vzpomněl, že likvidování těch lidí skončilo tím, že ta pec praskla! Komín se nějak uvolnil, už se na to Pánbůh asi nemohl koukat. Jednou jsme už taky měli namále, máma vyprávěla, že mě měla takhle pod kabátem, blížili jsme se, v dálce byl vidět ten komín a najednou na to štěstí – jinak bych tu už nebyl – najednou jel lágrfýrer a řval: „Juuude!“ A máma vystoupila a říká: „Nein, Zigeuners!“ A on ukázal rukou, aby vystoupili. No, tak vystoupila máma, její sestra, nějaká Janešovská a toho Čendy Růžičky máma. Vystoupili jsme a byli jsme zachráněni. Šli jsme zpátky na lágr a ostatní šli dál a plakali. Všechny moje báby a dědkové v Osvětimi zůstali.

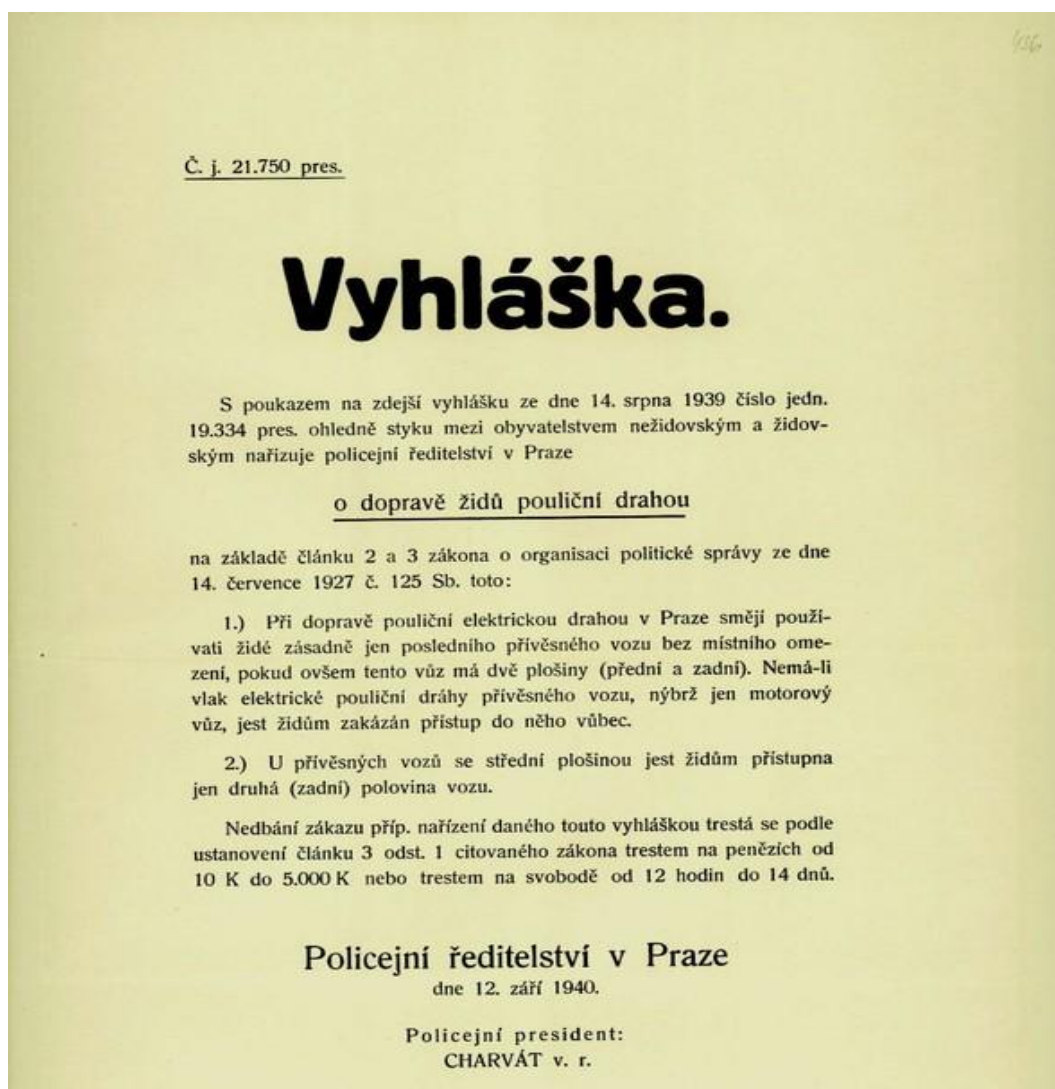
Zdroj: HAJSKÁ, M., et al [CD-ROM], 2009. (Aktivity/Dramatizace osobního příběhu/Text C)

Příloha č. 7: Text 1 – Vyhláška o přístupu Židů do veřejných podniků

Zdroj: *Holocaust.cz* [online], 2001 [cit. 2011-10-18], Zdroje, dostupné z WWW:
<http://www.holocaust.cz/cz/document/DOCUMENT.IT1.45062/>

Příloha č. 8: Text 2 – Vyhláška o dopravě Židů pouliční drahou

Zdroj: *Holocaust.cz* [online], 2001 [cit. 2011-10-18], Zdroje, dostupné z WWW:
<http://www.holocaust.cz/cz/document/DOCUMENT.ITI.43857/>

Příloha č. 9: Text 3 - Povolání do transportu AE 3

Předvolání pro cestovní číslo

Z příkazu Vám oznamujeme, že dne 11. února 1945 máte odcestovati k pracovnímu nasazení v Terezíně.

Děti: Nežidovské děti nemohou být vzaty s sebou. Tyto děti mohou zůstat v bytě v opatrování příbuzných nebo známých, nebo mohou být dány k příbuzným nebo známým smíšeným manželstvím, anebo do veřejných sociálních institucí /Okresní péče o mládež, Sociální ústav hlav. města Prahy/.

Židovské děti musí být vzaty s sebou do Terezína.

Byt a majetek: Odbavení majetku se neprovádí, neboť jde o pracovní nasazení a nikoliv o přeložení bydliště nebo ghettoisování.

Policejní odhláška se neprovádí.

Bytem a majetkem může být v mezích zákonných předpisů disponováno. Nežůstane-li nikdo v bytě, doporučuje se odevzdati klíče zplnomocněnému zástupci. Zmocněnce jmenujte správci domu.

Máte-li kouta, pobírate-li renty, penze nebo pojišťovací požitky, z nichž mají mít užitek děti, které nebyly vzaty s sebou, anebo manželé, udělte příslušnou plnou moc opatrovníkovi, pokud se týče manželů.

Zavazadla: Jest vzít jen nejn nutnější zavazadlo, neboť pro cestu jest k dispozici jen velmi omezený prostor. Ložní soupravu a jídelní náčiní nicméně rozhodně vezměte s sebou.

Zavazadlo opatřte pokud možno trvanlivé cestovním číslem, které Vám bylo přiděleno. Velké zavazadlo jest odevzdati v sobotu mezi 8 a 19 hod. ve sběrně v Praze XI, Levého ul., hlavní vchod do židovského hřbitova. V nutných případech bude velké zavazadlo pokud možno odvezeno, požádáte-li o to prostřednictvím doručitele této obsílky, nebo nejpozději v pátek dne 2. února 1945 do 17 hodin u Židovské rady starších v Praze V., Phil. de Monte ul. 15, I. poschodí, transportní oddělení /telefon 625-41 nebo 631-51, linka 175/.

Zavazadlo, které má být odvezeno, musí být připraveno a označeno počínaje sobotou dne 10. února 1945 v 8 hodin ráno a až do jeho odvozu musí stále být v bytě někdo přítomen, kdo zavazadlo vydá.

Zavazadlo ze vzdálených předměstí nemohou být odvezena.

Povinnost k nástupu: Kdo nenastoupí, musí být připraven na trestní opatření proti sobě a příslušníkům své rodiny.

Sociální pomoc: V nutných případech může být poskytnuta peněžitá podpora. V případech naprosto nutnosti může být poskytnuta pomoc při balení /oddělení pro sociální péči Praha I., Haštalská 20, Telefon 615-85, 627-41/.

Nástup: V sobotu dne 10. února 1945 nastupují cestovní čísla od 1 - 225 do 18 hodin, cestovní čísla od 226 - 550 do 20 hodin na Hagiboru. Obyvatelé dělnických domovů ŽRS budou včas odvezeni zvláštěními vlaky elektrické dráhy.

Cestovní čísla 551 - 725 nastupují ve 20 hodin ve středostavovské kuchyni v Praze I., Haštalská 20.

Cestovní čísla přes 726 nastupují ve 20 hodin v Praze V., Kelleyova 6. /Dělnický domov/.

Bezpodmínečně vezměte s sebou všechny potravinové lístky, pracovní knížku a osobní průkaz. Policejní odhláška a odhláška potravinových lístků se nekoná.

Dotazník: Přiložený dotazník ve všech bodech přesně vyplňte a přineste s sebou.

Všeobecné informace: Praha I., Josefovská 5, I. poschodí, dveře č. 10, telefon 625-41, 631-51, linka 213.

Električenky: Do 15 hodin platí bílá /pro odevzdání zavazadel/ od 15 hodin zelená /pro nástup/.

Židovská rada starších v Praze

Přílohy: Cestovní číslo, plná moc pro příslušníky rodiny, dotazník, 2 električenky.

Zdroj: Holocaust.cz [online], 2001 [cit. 2011-10-18], Zdroje, dostupné z WWW: <http://www.holocaust.cz/cz/resources/documents/terezin/ae3/>

Příloha č. 10: Text 4 - Vyhláška Zemského úřadu v Brně o zákazu kočování cikánů

VYHLÁŠKA ZEMSKÉHO ÚŘADU V BRNĚ O ZÁKAZU KOČOVÁNÍ CIKÁNŮ

Zemský úřad v Brně.

Číslo: 2410/I - 7.

Cikáni - pobyt.

V Brně dne 2. března 1940.

Všem okresním úřadům, policejním ředitelstvím a vládním policejním úřadům.

Oběžníkem ministerstva vnitra ze dne 30. listopadu 1939, čís. 64362/1939 - 5 (zdejší oběžník ze dne 6. prosince 1939, čís. 45.801/I-7.) byl vydán zákaz kočování cikánů.

Ministerstvo vnitra uložilo opět svým výnosem ze dne 13. února 1940

čís. D- 1520-9/2-40-5 se souhlasem úřadu říšského protektora ze dne 6. února 1940 čís. o Pol-VuR II 10-320/39, aby se okresní a vládní policejní úřady postaraly s veškerou energií o to, aby zákaz byl bezpodmínečně a trvale zachováván.

Zejména nechť okresní úřady:

- působí vhodným způsobem na obec, aby cikánům, kteří se chtějí v obci trvale usaditi nejenom nečinily potíží, nýbrž, aby je v jejich snaze po usídlení se všemožně podporovaly,
- samy jsou nápomocny cikánům, kteří jsou ochotni trvale se usaditi, zejména opatřením přístřeší, práce atd.,
- proti nepolepšitelným cikánům zakročí s největší přísností podle zákonných předpisů (tresty, prodejem prostředků ke kočování, odnětím dětí, zákazy přístupu na území okresů neb jeho částí, případně dodáním do kárných pracovních táborů - až budou zřízeny - apod.).

Přednostové okresním a vládním policejním úřadům nechť věnují této agendě trvalou péči a pověří prováděním jejím referenty, o nichž lze předpokládati, že se jí věnují s náležitou cílevědomou energií ve snaze docílit skutečné žádoucí výsledky.

Počínajíc 30. březnem t. r. buď předkládána koncem každého čtvrtletí ministerstvu vnitra a v opise zemskému úřadu v Brně podrobná zpráva o provádění zákazu kočování.

Ze zprávy nechť je zejména patrné, kolik potulných cikánů se trvale usadilo a v kterých obcích, jak jsou zaměstnáni a ubytováni, kolik potulných cikánů bylo pro nedodržení zákazu zadrženo a jaká opatření byla proti nim učiněna, jak se tato opatření osvědčila, jaké jiné zkušenosti okresní úřad učinil, po případě jaká opatření doporučuje.

(Státní okresní archiv Brno-venkov, sign. A-3/232-1940, kart. 86.)

Zdroj: *Holocaust.cz* [online], 2001 [cit. 2011-10-18], Zdroje, dostupné z WWW:

http://www.holocaust.cz/cz/resources/documents/rom/brno_19400302/

Příloha č. 11: Text 5 – Oběžník Hlavního úřadu říšské bezpečnosti o deportaci Romů do Osvětimi

OBĚŽNÍK HLAVNÍHO ÚŘADU ŘÍŠSKÉ BEZPEČNOSTI O DEPORTACI ROMŮ DO OSVĚTIMI

29. LEDNA 1943

Hlavní úřad říšské bezpečnosti

Berlín, 29. ledna 1943

VĚC: ODESLÁNÍ CIKÁNSKÝCH MÍŠENCŮ, ROMSKÝCH A BALKÁNSKÝCH CIKÁNŮ DO KONCENTRAČNÍHO TÁBORA

Na rozkaz říšského vůdce SS z 16. 12. 1942 - Tgb. [denní rozkaz] Nr. [číslo] I 2652/42 Ad./RF/V. - mají být podle konkrétních směrnic vybráni cikánští míšenci, Romové a příslušníci cikánských kmenů balkánského původu, kteří nejsou německé krve, a během několika týdnů odesláni do koncentračního tábora. Tento okruh osob je dále označován zkráceně jako *cikánské osoby*.

Tyto osoby budou bez ohledu na stupeň smíšenosti odeslány podle rodin do koncentračního tábora (cikánského tábora) Osvětim.

Cikánská otázka v alpské a dunajské říšské župě byla uspořádána zvláštním výnosem.

Jak bude v budoucnu naloženo s čistokrevnými kmeny Sinti a s cikánskými kmeny Lalleri, které jsou považovány za čistokrevné, určí pozdější ustanovení.

Z odeslání jsou vyjmuti:

- čistokrevní Cikáni Sinti a Lalleri,
- cikánští míšenci, kteří jsou v cikánském smyslu dobří míšenci a podle výnosu Hlavního úřadu říšské bezpečnosti z 13. 10. 1942 - V A 2 Nr. (č.) 2260/42 - a z 11. 1. 1943 - V A 2 Nr. (č.) 40/43 - jsou řazeni k jednotlivým čistokrevným cikánským kmenům Sinti a za čistokrevné považovaným kmenům Lalleri,
- cikánské osoby, které jsou právoplatně sezdány s osobami německé krve,
- cikánské osoby, žijící sociálně přizpůsobeně, které měly již před všeobecným evidováním cikánů stálou práci a byt.

O tom, zda cikánská osoba žije sociálně přizpůsobeně, rozhodne příslušná služebna kriminální policie na základě policejních zjištění a, bude-li třeba, po získání stanoviska příslušných služeben NSDAP (okresní vedoucí, NSV, Rasové politický úřad). Je třeba zohlednit i posudek zaměstnavatele a informace příslušné nemocenské pokladny.

U všech cikánských osob, provozujících potulná řemesla, je třeba otázku sociálního přizpůsobení zamítnout, leda by prokazatelně obchodovaly s vlastními výrobky,

- cikánské osoby, které jsou na základě nařízení Říšského úřadu kriminální policie vyjmuty z ustanovení platných pro cikány,
- cikánské osoby, které jsou ještě povolány k vojenské službě nebo byly během současné války pro zranění či s vyznamenáními z vojenské služby propuštěny...

...

Pokud bude okruh osob, uvedených v bodech II 3-9, vyjmut z odeslání do koncentračního tábora, je třeba postupovat následovně:

- Je třeba usilovat o souhlas ke sterilizaci dosud nesterilních cikánských osob starších 12 let.
- Plnoleté osoby musí v případě souhlasu odevzdat podepsané nebo otiskem pravého ukazováčku opatřené prohlášení, které bude s uvedením osobních dat zasláno ve dvou kopiích Říšskému úřadu kriminální policie...

Zdroj: *Holocaust.cz* [online], 2001 [cit. 2011-10-18], Zdroje, dostupné z WWW:

<http://www.holocaust.cz/cz/resources/documents/rom/deportace/> (poupraveno)